

A tartalomról:

Dr. M. W. Wisegal (New-York): Jewish Agency. — Komlós-Kredens Aladár: A hatvanéves magyar-zsidó költészet. — Pollak Illés: Kontravélemény a névmagyarosításról. — Zsidó építőművészet. — Patai Edith: Versek. — Avigdor Hameiri: Az élő Chanukka-mécses. — Somlyó Zoltán: Amíg a nap ragyog. (Vers.) — Hill Gilland (Paris): A Cluny-múzeum Rothschild-terme. — Dr. Weisz Miksa: A budai Egyetemi nyomda képes „C'enh ur'enh“ könyve. — Csermely Gyula: Nem engedi a legfelsőbb, hogy károsodjék Izrael. — Raab Mihály: Teremtőm. (Vers.) — Dr. Avraham Schwadrom (Jeruzsálem): Híres zsidók kézírásainak és arcképeinek gyűjteménye. — Patai József: A zsidó halál szépsége. — Kisteleki Ede: Jelenés a templomban. (Vers.) — Zsidó irodalmi kis tükrök. — A Jüdisches Lexikon második kötete. — „Menorah könyvek.“ — Tollhegyről. — Zsidó humor. — Krónika és Szemle. — Ötvenhat illusztráció.

ULT ÉS JOVO

ZSIDÓ-IRODALMI-MŰVÉSZETI-TÁR-
SADALMI-ÉS-KRITIKAI-FOLYÓIRAT

SZERKESZTI-ÉS-KIADJA
DR. PATAI JÓZSEF

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, VI., RÉVAY-UTCA 14.

Felelős szerkesztő és kiadó: **Dr. PATAI JÓZSEF.** Megjelenik minden hó elején. Telefonszám: **LIPÓT 999-55.** Kiadóhivatali igazgató: **VIRÁG GYULA.**
 Előfizetési díj egész évre: 24 Pengő. Romániában 900 Lei, Csehszlovákiában 160 Kč, Jugoszláviában 350 Dinár, Ausztriában 32 Schilling, Németországban 20 Mark, Amerikában 5 Dollár.

Klórmész nélkül

lágylított (eső) vízzel

egyedül

"KIRÁLY" GŐZMOSÓDA

Ruhafestő, Vegytisztító

Háztól és házhoz szállítás.

Vidékre posta-osztály.

BUDAPEST

VII., Király-utca 15. — Telefon: J. 313-35.

IV., Magyar-utca 3. — Tel.: Aut. 851-29.

V., Bálvány-utca 23. — Tel.: Aut. 243-85.

VII., Dohány-utca 20. — Telefon: J. 313-35.

V., Váci-út 170.

VIII., Rákóczi-tér 8.

Megbízható minimális tőkével rendelkező egyéneknek vidéken képviselőt adunk.

Okvetlen nézze meg Budapest legújabb látványosságát, a

STERN ÉS TÁRSA

ארטא' כשר

szalámi- és füstölthúsáru-gyár

Király-utca 54.

szám alatt

fényes berendezéssel

megnyílt

főüzletét

Rendelések telefonon is eszközölhetők.

Vidéki vevőink rendeléseit 5 kg.-nál franco-franco szállítjuk.

Gyár: VII., Nefelejts-utca 12.

Főüzlet: VI., Király-utca 54.

Telefon: J. 458-30.

Zálogcédulákat kkváltak.

Brillánsokat, ékszereket bárkinél drágábban vesz

SZÉKELY EMIL, VII. Király-utca 51.

Telefon: J. 405-36. (Teréz-templommal szemben).

MEINL
UJTERMESŰ TEA

THREE STARS

Rendkívül finom illatos Darjeeling jellegű, intenzív aromájú indiai keverék. Dobozban kb. 1/2 angol font

P 8.30

Kornél női fodrász

Telefon:

Aut. 872-98.

társult Ecker női fodrásszal

IV., Párisi-utca 2. szám

Órák, arany-,

ezüst- és dísz tárgyak

legolcsóbb beszerzési forrása,

óra- és ékszerjavítások

Steiner Ármin

órás és ékszerész

Budapest, VI., Király-u. 8.

Saját műhely!

Perzsaszőnyeget, antik bútort

VESZ, ELAD

ANTI-KART R.-T.

(STERNBERG Z. J.)

Telefon: J. 403-68.

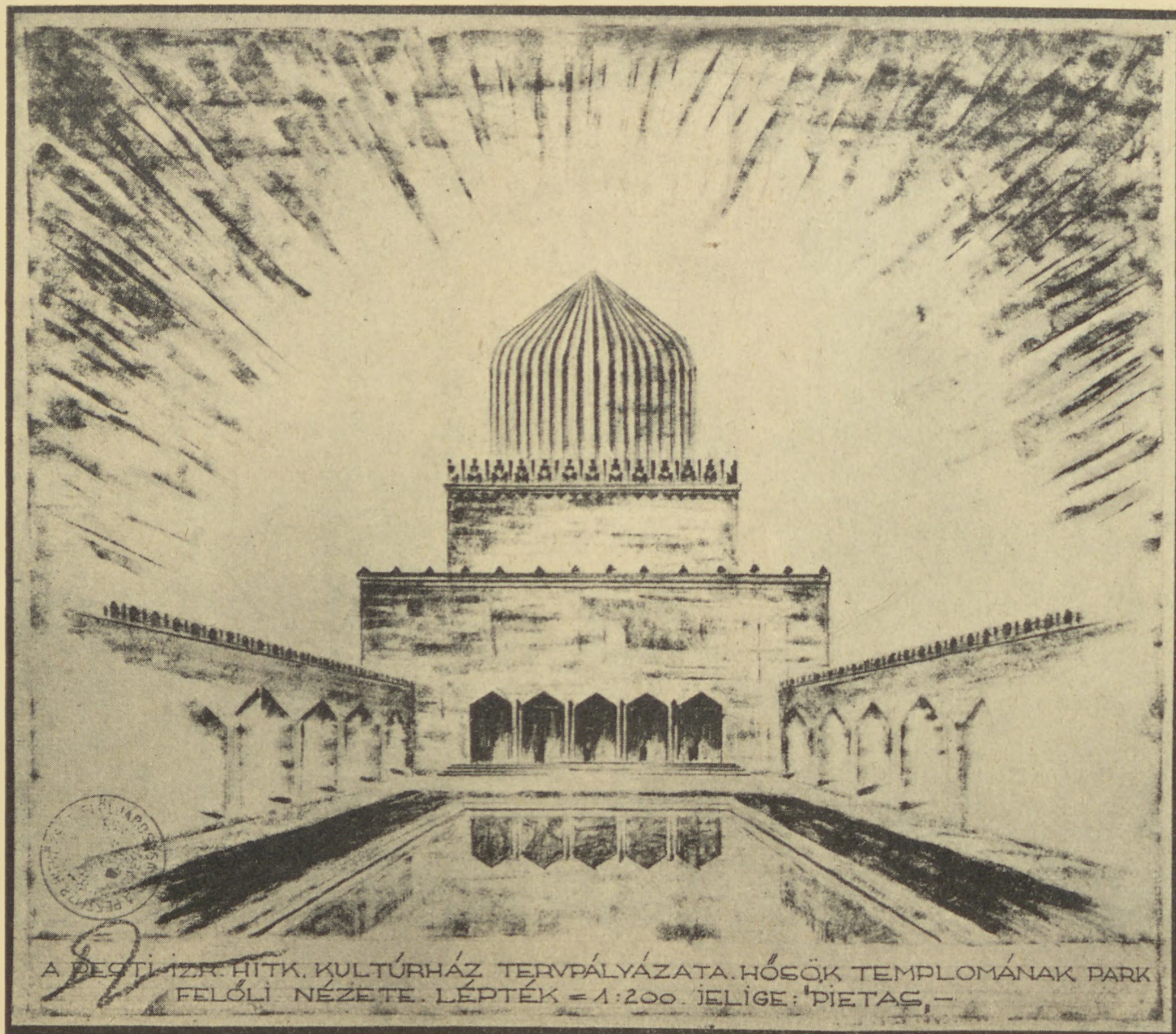
VII., Dob-utca 31.

HŐSÖK TEMPLOMA
A KULTURHÁZ
ÁRKÁDJÁBÓL
NÉZVE

JELIGE: 50

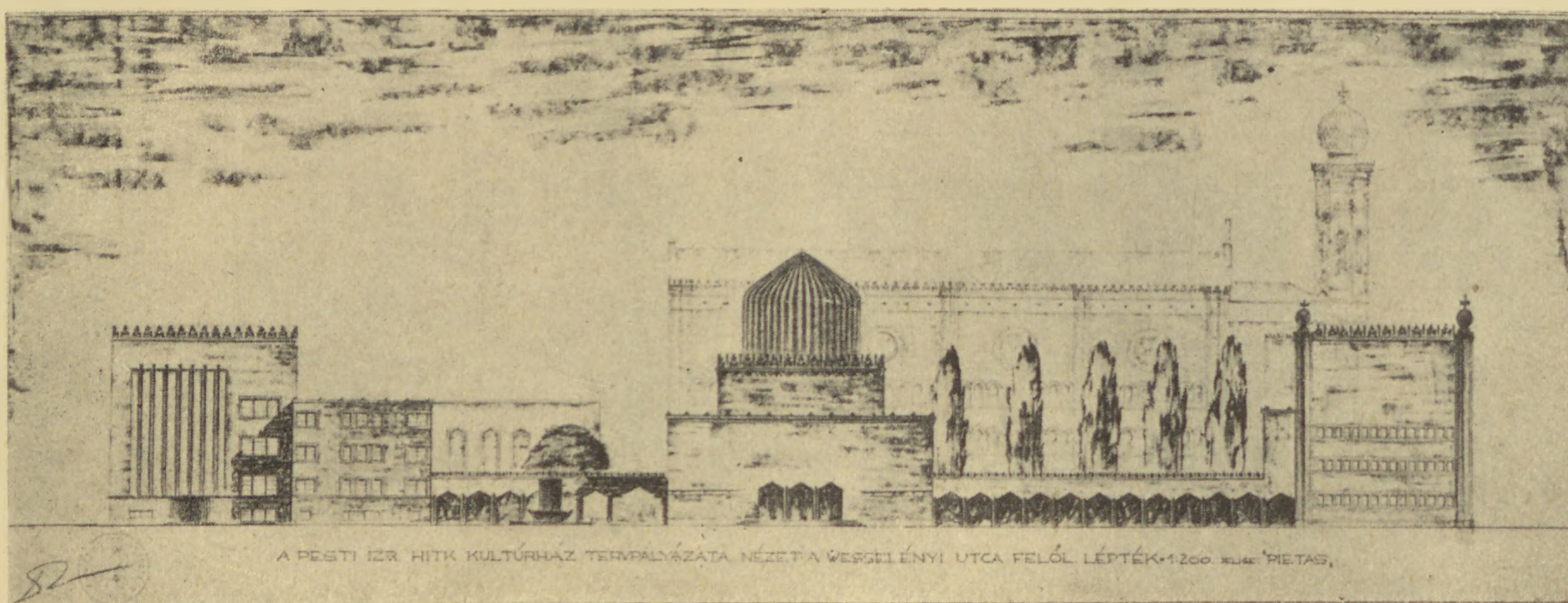
A pesti izr. hitközség Kulturház tervpályázata. Fönt: a Hősök Temploma a Kulturház árkádjából nézve. Lent: a homlokzat. Vágó László terve.
Synagoge, Heldentempel und Kulturhaus der Pester jüdischen Gemeinde. Preisgekrönter Plan von L. Vágó

A Hősök Temploma a Dísztérről nézve

Faragó Ferenc és Pollacsek György pályaterve

Der jüdische Heldentempel. Preisgekrönter Plan von F. Faragó und G. Pollatschek

Wesselényi-utcai nézet. Faragó Ferenc és Pollacsek György pályaterve

Synagoge, Heldentempel und Kulturhaus

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XVIII. ÉVFOLYAM, 1928 DECEMBER

DR. M. W. WISEGAL (NEWYORK): JEWISH AGENCY

Bevonult a zsidó történelembe ez a két szó, mint a világ zsidóságának egységes jeladása arra, hogy közös erővel akarja megvalósítani a nagy történelmi feladatot: Palesztina ujjáépítését. Ezt jelenti a *nem-cionisták amerikai kongresszusa*, amely kimondotta, hogy a Szentföld, a zsidóság történelmének, eszméinek bölcsője az egész zsidó nép lelkének kincse és így restaurálása sem egy pártnak vagy egy csoportnak a hivatása, hanem az egész zsidó népé, világfelfogásra való tekintet nélkül. Mindjárt a „Balfour-deklaráció” után világossá válhatott, hogy mikor Anglia bejelenti Rothschildnak „*the establishment in Palestine of a national home for the Jewish people*”, nem gondolhatta másképpen minthogy előbb-utóbb ez a ügy valóban a „Jewish people”, a zsidó nép ügyévé, válik, ha eleinte a nyilatkozat történelmi hűséggel mint „*declaration of sympathy with Jewish Zionist aspirations*” jelent is meg. Anglia méltán bizott abban, hogy ezek a „cionista aspirációk”, ha kilépnek a fantázia keretéből és saját belső törvényüknél fogva mint reális valóságok nőnek meg a világ szeme láttára, meg fogják hódítani a „nem-cionista” zsidó közvéleményt is.

És hogy ez csakugyan be is következett, annak legértékesebb dokumentálása a nem cionisták amerikai kongresszusa.

Történelmi jelentőségű konferencia volt. Ezt minden tulzás nélkül mondhatjuk. Ezt érezte mindenki, aki oly szerencsés volt, hogy azon részt vehetett. Történelmi esemény volt abban az értelemben is, hogy először gyűltek össze nem cionista zsidók, sőt azok is, akik a cionizmusnak évek óta ellenségei, konzervatív zsidók és reform zsidók, az amerikai szellemi és gazdasági élet legnagyobb tényezői, vezetői és kinyilatkoztatták az egész világ előtt: „*Bármilyen is a felfogásunk zsidókról és zsidóságról, kijelentjük, hogy Palesztina felépítése az egész zsidó nép erkölcsi kötelessége.*” Nem szabad félreértéseknek helyt

adni. A konferencia nem a *cioni eszmének* volt a diadala, hanem a *cioni realitásnak*, amely minden belső és külső krízis dacára folytonos fejlődést és szükségszerűen természetes növekedést mutat. Ha az eszme diadalát jelentené a konferencia, akkor fel kellene tételeznünk, hogy annak résztvevői megváltoztatták a zsidóságról való felfogásukat. Ez azonban nem történt meg. Épp úgy, ahogy a cionisták sem szakítanak világnézetükkel, amidőn a nem cionistákkal közös platformon akarnak dolgozni a közös célért.

A jövő kétségtelenül el fogja simítani az ideológiai ellentéteket is. Ma történelmi eredmény az is, hogy a konferencia ismételten hangsúlyozta, hogy a Palesztina-probléma a valóságban nem pártprobléma. Ha Palesztina megbukik, akkor a nem zsidó világ nem egy pártot fog ezért felelőssé tenni, hanem az egész zsidóság bukásának fogja tekinteni. Ha pedig az egész zsidóság viseli a felelősséget Palesztina győzelméért vagy bukásáért, logikusan következik, hogy az egész zsidóságnak kell dolgoznia és áldozatokat hoznia azért, hogy az egész zsidó nép bukása elháruljon.

Ebben az értelemben fogták fel a nem cionista zsidók képviselői Palesztina felépítésének gondolatát, mint feltétlen szükségességet a *zsidó név és a zsidó becsület érdekében!* Ebben a szellemben fogadták el a megfelelő határozatokat. A kongresszusnak, mihelyt a valóság talajára állott, nem lehetett más utja. A határozat egyhangú elfogadása jelenti az immár az egész zsidóságot képviselő „*Jewish Agency*” megvalósulását. A „*Jewish Agency*” a „zsidó ügynökség” kiemeli ezt a szót profán jellegéből és egy történelmi ideál képviselőjévé avatja. Ezt érezte mindenki ebben az ünnepélyes pillanatában, melynek nagysága és komolysága mindenkinél tudatába vésődött. Ez a konferencia nemcsak az amerikai zsidóság összes erőinek egyesülése volt, hanem messzezengető jeladás az egész világ zsidóságának testvéri szolidaritására.

KOMLÓS-KREDENS ALADÁR: A HATVANÉVES MAGYAR-ZSIDÓ KÖLTÉSZET*)

1.

yurgán és rongyosan, huszonnégy esztendő korában, ahogy egy fiatal költőhöz illik, Kiss József felérkezett Pestre. Most került először a fővárosba. Addig színmagyar falvakon és városokban csavargott a Mátra aljában és a Tisza mentén. A gömörmegyei Serkén töltötte első éveit. A falusiak megbámulták, mikor magyar paraszt külsejű apja, törékeny litván-zsidó anyja s a kis fiú két megrakott ekhós szekérrel bevonult Serkére: az első zsidó familia, amely a faluba vetődött. A parasztgyerekek mégis mindjárt tudták, hogy a kis zsidó fiút meg kell dobálni kövel. Esztendőket tölt a miskolci jesivában, ahol rabbinak készül. De megunja a héber tudományokat és felszökik Bécsbe. Pár évvel már idősebb osztálytársainál, mikor beiratkozik a gimnáziumba: előbb Rimaszombatban, majd Debrecenben. Ennek is vége, batyuval hátán vándoruttra indul, faluról-falura, vásárról-vásárra jár, héber betűre oktatja falusi kocsmárosok gyerekeit, nincs sehol nyugta, mindenünnen egy-kettőre odébb áll. Mikor Pestre jut, egy csomó vers van a zsebében. Beáll korrektornak egy nyomdába — a Deutschnyomdába —, s itt sikerül kinyomtatnia első rigmusait. Így születik meg 1868-ban a *Zsidó dalok*, „Ehrlich Mózes urnak, Heves-Szolnokmegye zsidócongressusi képviselő-jelöltjének” ajánlva. Szerény kiállítású vékony füzet, ma könyvészeti ritkaság, Pest egyetlen könyvtárában, sőt Kiss József családjánál sem található fel,** megjelenése mégis nevezetes határkő: a magyar zsidóság betoppanását jelzi a magyar lírai költészetbe.

Épp hatvan éve.

Mi az első szó, amit a magyar zsidóság kiejt, abban a pillanatban, mikor felvágják lírai nyelvét? A boldogság szava, hogy végre hazát és jogot kapott s a fogadkozáse, hogy most már nem fog más hazát ismerni „ekivül”. Pár hónapja csak, hogy megtörtént az emancipáció s a magyar zsidóság első kongresszusára készül. A jogegyenlőség mámore. S a felszabadító betűk boldog illuziójában Kiss József is azonnal elefelejtí vidéki élményeit.

*Magyarország ege alatt
Láttam meg a napsugarat:
Itt születtem, — itten élek,*

* Szerző felolvasta az IMIT nov. 26-iki ülésén.

** Az egyetlen példány amelyről tudomásom van, Szalay József, szegedi rendőrfőkapitány, a kitűnő könyvgyűjtő tulajdona, aki a könyvet lekötőlező szíveséggel bocsájtotta rendelkezésükre.

*Itt haljak meg csendesen,
Feltámadást is remélek,
Ámde az is itt legyen.*

Ime az első strófa, amelyet magyar zsidó költő verseskönyvében olvasunk.

S a „nem nemzet, hanem vallás”-jelszó is felcsendül persze Kongresszusi nótájában:

*Magyar nemzet a nemzetem,
Zsidóvallás — ősi hitem;
Zebaoth, a hadintéző,
S a magyarok Istene:
Tudom, egynek sincsen semmi
Kifogása ellene!*

Egy másik vers még komolyabb és markánsabb fogalmazásban nyújtja a zsidóság új programját:

*Tekints az égre, aztán nézz a földre:
E föld, hol állasz, az ígéret földje!
A hontalanság sivár pusztasága
Im véget ért... a zord idő lejára.
Kitől a jog megvonta a jogot:
Zsidó, immár van neked is jogod!
Kit üldözött gúny, korbácsolt az átok,
Hogy mint idegen járd be a világot;
Ki voltál vad, bántatlanul amelyre
Nyilát boldog, boldogtalan lövelte:
Megvirradt napod valahára hát,
Zsidó, immár van neked is hazád!*

S mohó hazafiságában az új magyar költő azonnal megtagadja népének ősi álmát:

*Dunánk nagy árja, büszke Kárpát bérce:
A Jordán, Kármel, mi ezekhez mérve?
Oh dobd el, dobd, hitvány, korhadtsz mesédet,
Mely vámpirként kiszívja legjobb véred.
Mely áztat, csal s lidércként hiteget,
Ígervén ős hazát, ős trónt neked!...
Nem mondom, hogy szakíts a drága multtal,
De — a jövővel, melyre multad útal.
A most legyen biztos kiindulásod,
Élő valóért add, óh add az álmot!...
Karold szivedhez lángolón e hont,
Ugy amint téged e hon felkarolt...*

(December 20-án, 1867.)

Nem megrendítő versek, alig csillan fel bennük ama hanyag lágyság és derűs melankólia ígérete is, amely később az érett Kiss József egyéni varázsa lesz; de a kor színvonalán álló épkézláb írások, amelyek egy erős személyiség jeleként, új tárgyi motívumokat kapcsolnak az Arany János-i stílus-hagyományba. Mindegy, ma nem is a sikerülésük teszi érdekessé számunkra e verseket, hanem az, hogy a magyar zsidóság nagy történelmi fordulatának dokumentumai. A magyar zsidóság ujjongva és önfeledt hálával borul a földre, amely kitárja előtte övét. A *Zsidó dalok* kis füzetében mintha népünk történelmi akarata remegne, amellyel gyökeret

ereszt a magyar homokba. Kilenc versének majdnem mindegyike mint egy vékony gyökérszál, amely szomjasan belefur a talajba. A zsidó lélek gyökérszálai, azóta egy félszázadon át egyre izmosodók. De a fiatal Kiss József minden betűje, épp a gyökeretverés szükségének ez az erős hangoztatása bizonyítja, hogy a zsidóságban még épen él a maga külön növényvoltának tudata. Kiss József magyarrá akar lenni, de még tudja, hogy zsidó; igaz, hogy el akarja feledni.

Mi lett ebből az elindulásból?

2.

Különös jelenség ötlík szemünkbe: *két évtizeden át nem jelentkezik új magyar zsidó költő*. Miért? Azt hiszem, azért, mert ez a két évtized a népiesség diktaturájának kora, amikor csak parasztnak, vagy vidéki magyar úrnak öltözötten illett a magyar irodalom fórumára lépni. A zsidó pedig szerencsére érezte, hogy neki nem állna jól ez a kosztüm. Kiss József ugyan meghozta azt a gyönyörűséget az asszimilációért lelkesülő kortársaknak, hogy balladáiban magyar parasztnak rajzolta zsidó figuráit. Az olvasóknak akkoriban rendkívül tetszett a groteszk látvány. De arra már egy zsidó költő sem volt kapható, hogy maga is hasonló szerepben lépjen fel. Így aztán két évtizeden át Kiss József az egyetlen, aki a magyar lírában a zsidóság nevében beszélt.

Csak 1890 körül szólal meg néhány új zsidó költő: *Palágyi Lajos*, *Makai Emil*, *Heltai Jenő*, *Ignotus*, *Szilágyi Géza*: A *Hét* csoportja, Kiss József hetilapjáé. De milyen más nemzedék ez, mint az, amelyből a *Zsidó dalok* poétája született! A különböző emberi és állampolgári jogok teljessége, amit Kiss József még ajándéknak érzett, ezeknek már magátólértetődőség. A harsány hálálkodás a magyarság iránt épp oly idegen tehát tőlük, mint ahogy a nemzsidókkal való természetes együttélésük zsidóvoltuk különtségének tudatát is elhalványítja lelkükben. A kilencvenes évek zsidó költője épp úgy nem ír hazafias, mint zsidóérzésű verseket. Magyar is, zsidó is egyszerre; ha tetszik, egyik sem. Igazában magános ember, akit vérszegény kapcsolatok kötnek mind fajához, mind nemzetéhez. Ez az a nemzedék, amely a regényírásban *Bródy Sándor* és *Kóbor Tamás* realizmusát, a publicisztikában *Ignotus* pengő polémáit hozza. Meglátszik-e ezeken a költőkön, hogy zsidók? Beszélni nem igen beszélnek róla, ezt most nem engedi a bonton s mégis... *Heltai* ironiájában az ősi közösségből kinőtt s az újbán még fel nem olvadt emancipált zsidó „előítéletnélkülisége” szólal meg, persze egy érzékeny szív és egy szellemes agy szűrőjén megfinomodva; *Ignotus* tövig-ásó és pregnáns fogalmazásaiban az évezredek át csiszolt zsidó intellektus

csillan fel; *Szilágyi Géza* keserű Baál-imádata pedig mintha az ősi keleti érzékiség és a Kohélet sötét filozófiájának atavisztikus visszaütkezése volna. S mind együtt, az egész csoport: új szellemet hoz a magyar lírába. Ők adaptálódnak legkönnyebben és leghamarabb a városiasodó, iparosodó és demokratizálódó Magyarországhoz új életéhez. Élénkebb összeköttetésben állván a nyugati áramlatokkal, intellektusuk nagyobb hajlékonysága s főleg talán amiatt, hogy lazábban gyökereznek a nemzeti hagyományokban, mostantól kezdve ők közvetítenek nálunk legelőször minden európai szellemi mozgalmat. Ők hajtják előre a magyar művelődés időmutatóját. „Idő kovászái, örök riasztatók.” A népies, falusias hang helyébe ők hozzák először a művelt városi ember hangját. A Petőfi-Arany klasszicizmusához ragaszkodó, hangsúlyozottan magyaros szellem helyébe az új nyugati áramlatokat. A megelégedettség helyébe, amely harmóniában volt minden uralkodó felfogással és intézménnyel, az elfogulatlan és bátor kritikus látás termékenységét. Csupa *közvetett zsidóságot*, a zsidóság sajátos lelki tartalmának és társadalmi helyzetének gyümölcseit.

Az öntudatlan, vagy helyesebben: a félig-tudatos zsidóság kora ez.

3.

S a következő nemzedéknek lírikusaiban mintha még mélyebb rétegekbe rejtőznék a zsidó öntudat. Többen nyíltan megszakítják fajukkal való kapcsolataikat is. S mégis kibujik belőlük a zsidó! Épp mikor teljesen magukévá akarják tenni a keresztény világszemlélet tételeit. Az egyik azt fájlalja egyik versében, hogy Jézus korán, legényfővel ment el, mielőtt fia született s a földi életet megszentelhette volna. „Az élet törpe, mondtad s csak a más, a túlevő nagy. Ám ez itt a börtön. Viseljük el, mert szép a folytatás... A folytatás, mit nem tudok s mi nincs? Alul? fölül? Mindegy, ha nincs a földön.” (*Gellért Oszkár*: Korán jött a kereszt.) Egy másik költő Miatyánkot ír, de paradox új Miatyánkjában szemére veti Jézusnak, hogy nem váltotta meg a testet; pedig csak úgy szűnik meg a halál, „Ha anyjára, a testre Megtérő szerelemben, A Lélek rátalál.” (*Lesznai Anna*.) Eretnek kereszténység mindkettejüké. Egyiknek sem megy a fejébe a kereszténység test-megvetése.

És *Gellért Oszkár* ködnélküli, kimondó, majdnem azt mondhatnám: *schwartz-auf-weiss* stílusában és *Balázs Béla* mélybe furó költészetében, amely nem akarván foglalkozni hiú káprázatokkal, a transzcendens irányú sugallatokat is végső valóságok hirodóiként kezeli, annak a fajtának a szelleme jelentkezik, amely Európa minden népe közül legrégebben áll a szabatos gondolkodás fegyelmében; a földnek, a család-

A pesti izr. hitközség Kulturház tervpályázata.

Hősök temploma

Vágó László pályaterve

nak, az egészséges szerelemnek az az igenlése pedig, amelyet *Lesznai* Annánál és a zsidó humanista etika ősi hagyományába öntudatlanul mindinkább bekapcsolódó *Gellértnél* találunk, mintha még a földműves őshazából származnék. Aligha véletlen az is, hogy az impresszionizmus divatja idején, mikor az emberek a különös idegingerek után szaladtak, az Egyisten ősi népének gyermekei képviselték a tarka jelenségek mögött levő Lényeg elvét. Vagy zsidó költők nélkül nem hiányoznák-e a magyar irodalomból az irracionális élményeknek az a fenéki átvilágítása, amit *Balázs Béla* végez, az a lobogó miszticizmus, amely *Lesznainál* a chaszidokra emlékeztet, az a zord, aszkéta melankólia, mely *Füst Milán* és *Peterdi István* költészetében sötétlik? Tiszta magyar gyökereken megtermett volna-e *Szép Ernő* hontalan érzékenysége, önbizalmatlanságból eredő öniróniája s tréfás-szomorú népiessége, amely nála épp úgy nem bőr, hanem csak köntös, mint *Berzsenyiné* a görög-latin klasszicizmus utánzása? Nincs-e valami zsidó *Kemény Simon* kétségbeesett érzékiségében, *Nagy Zoltán* nemes melankóliájában?

Bizonyára, — de mindez csupa öntudatlan zsidóság. Nem mintha pusztá vesztéséget kellene látnunk ebben. Elfogultság volna tagadni, hogy néha felfrissülést jelent számunkra az idegen kulturába való bekapcsolódás. Most is így történt. A zsidó szellem, ha Innzuchtra van kárhoztatva, hajlamos kissé arra, hogy saját etikus szellemének epigonjává válva s mintegy öntudatlan polémiát folytatva vádlóival, egy folytonos morális bizonykodásba, mindenkit túlszárnyaló meg-nem-értett jóságának kellemetlen meghatott igazolásába vesszen. Csak örülhetünk neki, hogy mindez hiányzik az új magyar zsidó lírából. Amit kifogásolunk ebben a költészetben, az csak az a különös csend, az a mindig-gyanus, feszült szemérem, amellyel a zsidó

életre való nyílt utalásokat kerüli. Hiszen a zsidó életnek még mindig megvoltak a sajátos bajai, problémái és szinei. Ezek a költők azonban behunyták a szemüket előttük. Egy régi görög monda szerint Darius néma fia hirtelen megszólalt, mikor egy barbár katona apjának életét fenyegette. Ezeknek akkor sem jött meg a hangjuk, mikor népüknek a legszörnyűbb szenvedéseket kellett kiállnia. A zsidó náluk csak abban jelentkezhetett, aminek zsidó jellege kikerülte figyelmüket: minden érzést, amely nyíltan zsidó kapcsolatra utalt, elnyomtak magukban. *Kiss Arnold*, *Kisteleki Ede*, *Feleki Sándor* vallásos versei után *Somlyó Zoltán*, *Várnai Zseni*, *Peterdi Andor* és *Emőd Tamás* lírájában éledt fel a zsidó élet egy-egy jelenete. És legfőképpen *Patai József* verseiben, akinek költészetében már a zsidó öntudat mai nagy ujjászületésének hajnalpirja is visszatükröződik.

4.

És magánál a *Zsidó dalok* költőjénél. Az egyenjogosítás első hónapjainak mámora hamar elmúlt. Alig telik el tíz esztendő, már itt is, ott is felüti fejét a vérvád. S *Kiss József*, aki 1867-ben a zsidóság „korhadt, hitvány meséit” emlegette, megalkotja a „Jehova” tragikus Jóbját, a zsidósághoz való hűség e fenséges szobrát, aki megrendíthetetlen gránitszilárd hitében szembeáll a gyermekeit elsodró idegen korszellemmel. S aki nemrég még azt írta: „E föld, hol állasz, az ígért föld”, újra megszerzi fajtája évezredek tapasztalatát, hogy a zsidó üldözött vad mindenütt, bolygó Ahasvér s már így beszél: „Otthonod sosem lesz neked”. A tisztaeszlári pör alkalmából pedig (1882) megírja „Az ár ellen” című költeményét: a szétszóratásban élő üldözött zsidóság legfájdalmasabb szavait.

A *Zsidó dalok* ábrándjai: rövid epizód *Kiss József* és a magyar zsidóság lelkiéletében. Az

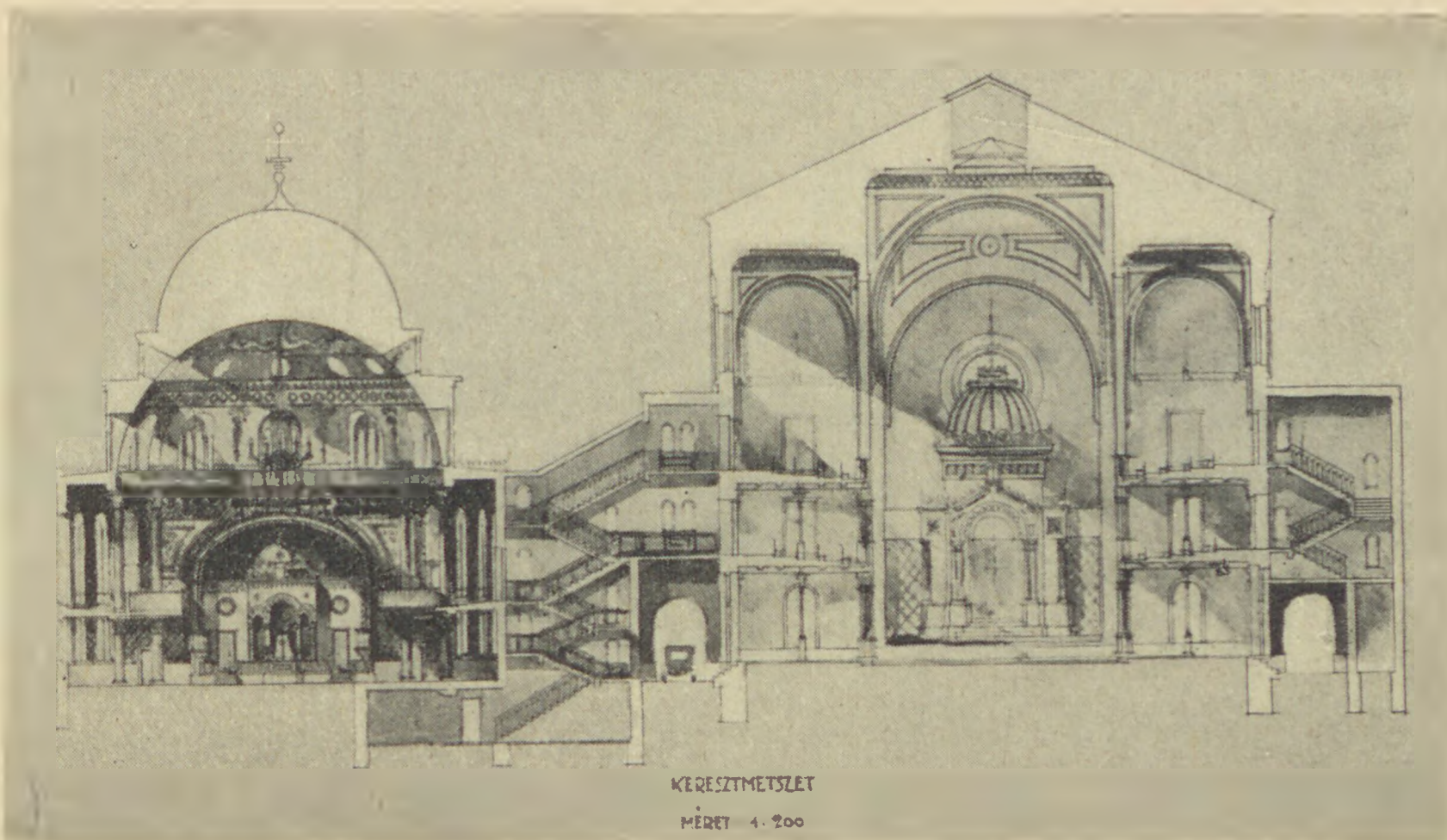
öregedő Kiss József látja, hogy hasztalan keresett elismerést és szeretetet a magyarság körében és bevallja, hogy ha maga írhatná a sírfeliratát, így írná: „Szabad zsákmány volt a házában, Kitagadott, szegény, hazátlan; A sír tán nyugtot ad neki. De lehet, hogy az is kiveti.” S utolsó hőse megint egy zsidó, még hozzá egy kaftános litván zsidó: anyai nagyapja. Reb Majer Litvák, aki vajmi kevésbé hasonlít ifjúkori balladáit magyarosan népies hőseihez. S Kiss József nem titkolja, hogy meghatódott szeretettel gondol vissza a kaftános bohémra.

A „Legendák” egy strófájában így szólítja meg nagyapját: „Dalod a fáradt, kimarjult, bolyongó Hazátlanoknak hont és hangot ad: És öröklőd én — a kicsi a nagynak — *Im folytatom, ahol te abbahagytad.*” Önérzetes strófa — volt-e hozzá Kiss Józsefnek joga? A magyar zsidó líra gényusa elmondhatná-e magáról, hogy betöltötte a hivatást, amelyet Reb Mayer Litvaktól örökölt? Kétség sem fér hozzá, hogy nem. Az a félszázad, amelynek folyamán a magyar zsidóság népi öntudatának változásait lírai lecsapódásaiban végigkísértük, a zsidó ösztön — egyébként talán kikerülhetetlen — megzavarodásának, tévelygéseinek, önmaga előtt való bujocskának, a zsidó szellem méhenkívüli megtermékenyüléseinek kora volt s a zsidóság művész-fiai, bensőbb symbiózisban élve a nemzsidó kultúrákkal, még nagyobb mértékben estek áldozatul a tévelygésnek, mint a tömegek maguk.

5.

A költő utódai, aki hatvan évvel ezelőtt versekkel a zsebében és illúziókkal a szívében feljött Pestre, ma már nem fognak megfélekedni népük külön egyéniségéről.

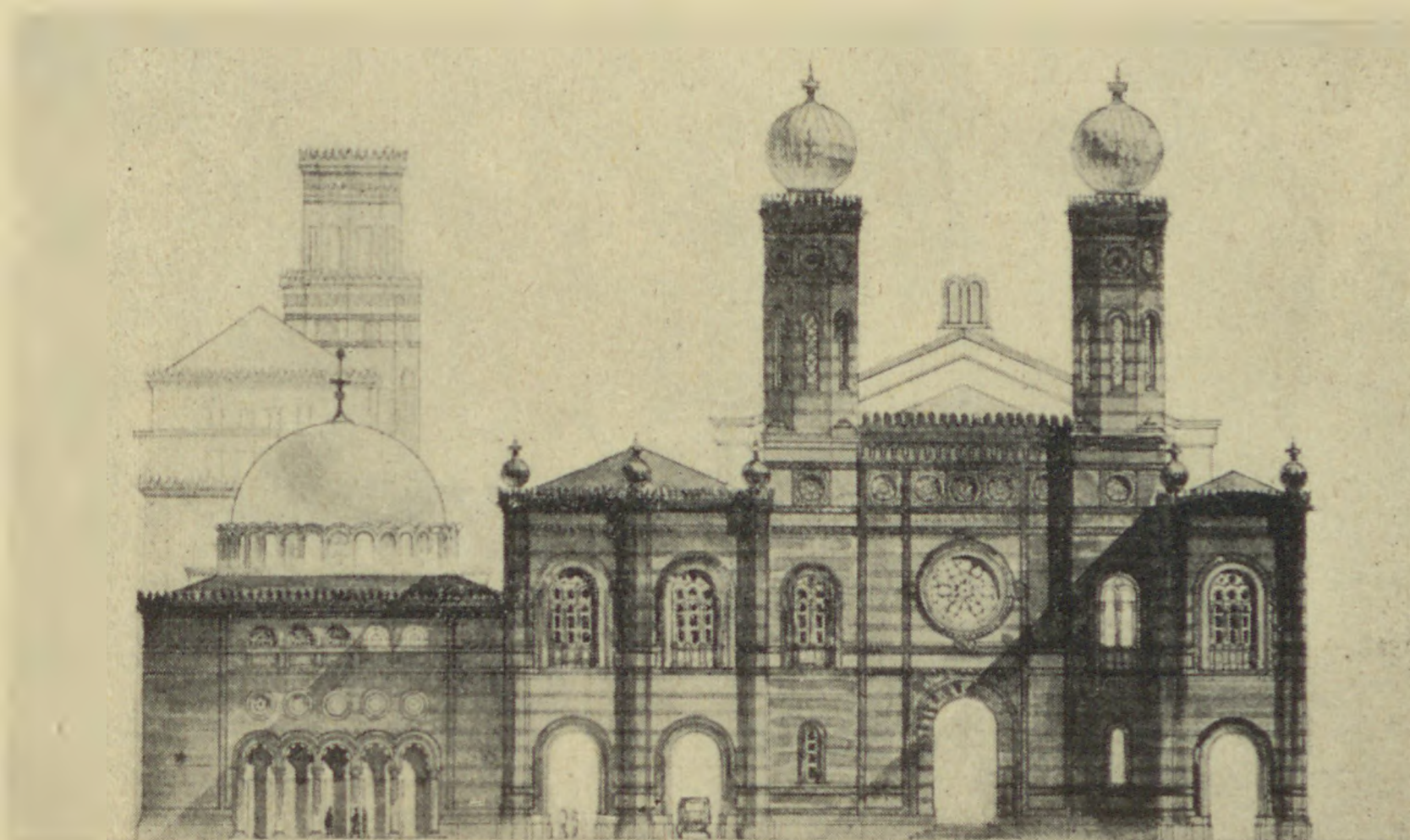
A magyar közösség egy része ők, de — ne ijedjünk meg e vallomástól — külön közösség e szélesebb közösségen belül. Vannak a magyar szellemnek más önálló tartományai is s azok is veszélytelenek. A protestáns magyar művész például akkor kapja a legmagasabb szellemi mámort, ha a nemzeti közösségben olvad fel, a katolikus a végtelenség és a földön-

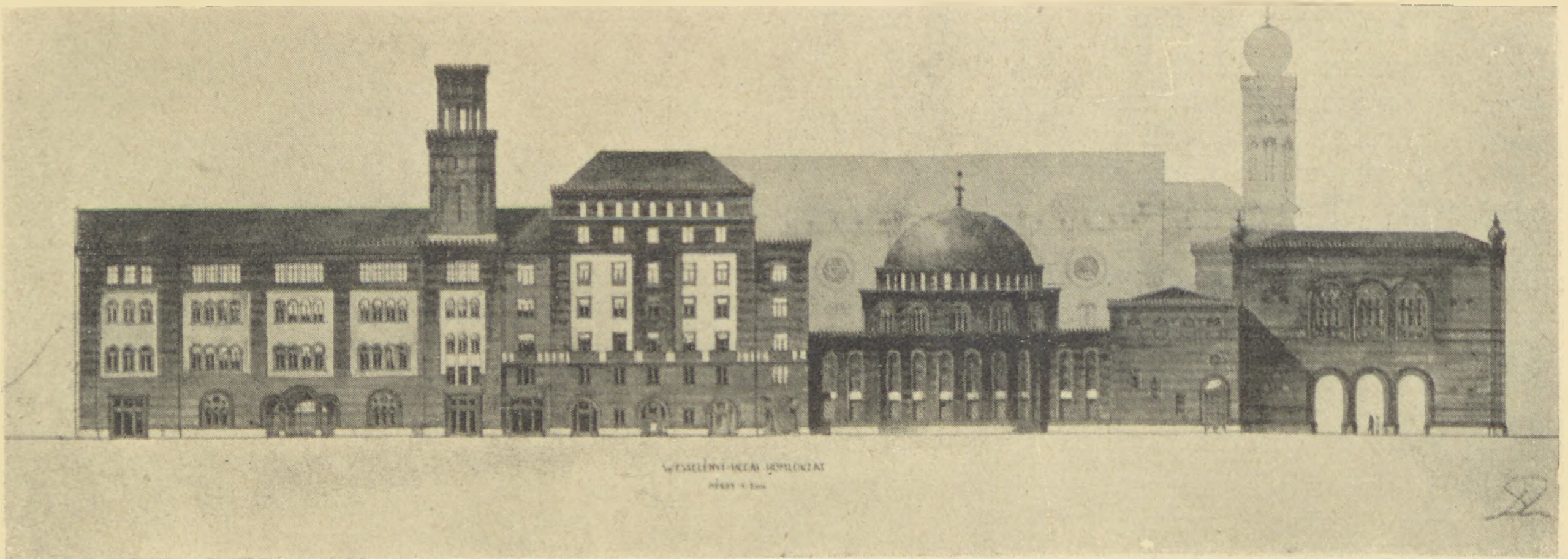
A pesti izr. hitközség számára építendő Kulturház és Iskola pályaterve.
Komor Marcel és Komor János terve
Preisgekrönter Plan von M. Komor und J. Komor

túli dolgok megélésére vágyik, a zsidó — azt hiszem — az egész emberiség testvériesülésének, vagy a végső magány bús melegének élményére. A „zsidó irodalom” rémében csak ostobák és gonoszok festik az ördögöt a falra. A „kereskedők népe” tudja, hogy termékeny ütemet, nemes álmokat és sajátos színeket hozott a magyar lírába.

Kiss J. utódai tudják magukról, hogy zsidók is, magyarok is, sőt, egyik népben sem lakván kizárólagosan, nemzetfölöttien emberek is: előzmény- és példanélküli közösség-képződménye a földtekének. *Opalizálnak*: aszerint, hogy melyik oldalról nézik őket, más-más színeik látszanak. S tudva vállalják egyedülállóan bonyolult soruk mithológiáját; belátván, hogy úgy sem küzdhetnek ellene, rájöttek, hogy a legbölcsebb, amit tehetnek: az *amor fati*, végzetük szerelme és akarása.

A pesti izr. hitközség számára építendő Kulturház és Iskola pályaterve.
Komor Marcel és Komor János terve

A pesti dohány-utcai templom „Hősök temploma, Kulturház és Iskola” terve

Komor Marcel és Komor János pályaterve

Kulturhaus, Heldentempel und Schule der Pester jüd. Gemeinde. Preisgekrönter Plan von M. Komor und J. Komor

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

POLLÁK ILLÉS: KONTRAVÉLEMÉNY A NÉVMAGYAROSÍTÁSRÓL*)

Így a végén kezdjem: nem osztom Komlós Aladár véleményét, akár mennyire érdekesen érvel is amellett, hogy nem a névnek, hanem az egyénnek van jelentősége a civilizációban és akár mennyire igyekszik is Löw Immánuelnek és Pollák Illésnek kulturtevékenységével az ő tételét támogatni. Nem osztom a felfogását. A régi nomen est omen nagy meglátásoknak eredménye. Régi és kezdetleges esztétikai érzések késő folyományai, melyek az ősembert kagylókkal, korálokkal befestésekkel és tetoválással igyekeztek szebbé tenni, majd hiúsági ösztökélések, melyek kezdetben hősi és végül jól hangzó nevekben kerestek kielégülést. Az ember, aki soha nem fért meg a bőrében, mindig újra, más valamelyre vágyott és a kultúra előmenetelével ezer módját is ejtette ennek. Nincs azon tehát mit csudálni, ha a nevek dolgába is beleszólt az izlés, vagy ha úgy tetszik: a hiúság. Az ember ezen felül társaslény is, akinek ösztöneit a milieu kormányozza és körülhatárolja. Izlés és szokás kevés kivétellel geografikus lelkiségek, ha igaz is, hogy a mi korunk hatalmas közlekedési eszközei szinte dinamikus kicseréléseket és kiegyenlítéseket hoznak, de csak igen korlátoltan az izlések és szokások birodalmában; nagyjában éppen az izlés marad meg territoriális uralomban. Nemzeti érzések és nyelvi szépségek dolgában minden haladás hatástalan és ez érthető, mert amint a zsidó ragaszkodik évezredek tradícióihoz, épp úgy érthető, ha a nyelvükben élő nemzeteknek is a maguk szépségérzése a legfőbb szabály, mint amely az ő nyelvükből fakad. Nagyon érthető ennél fogva, ha a franciának francia, az angolnak angol és a németnek a német szó hangozza vissza az ő nemzeti szépségszükségletét és rájuk nézve idegenszerű más nyelvű név is. A „Hudácsek” ezért igenis mosolyt gerjeszt nálunk, ha komoly is Prágában. A relativitás törvénye egyetemes törvény és Wienben valamikor kuplékat énekeltek Naóvbecskerekről és jóízűn kacagtak hozzá és

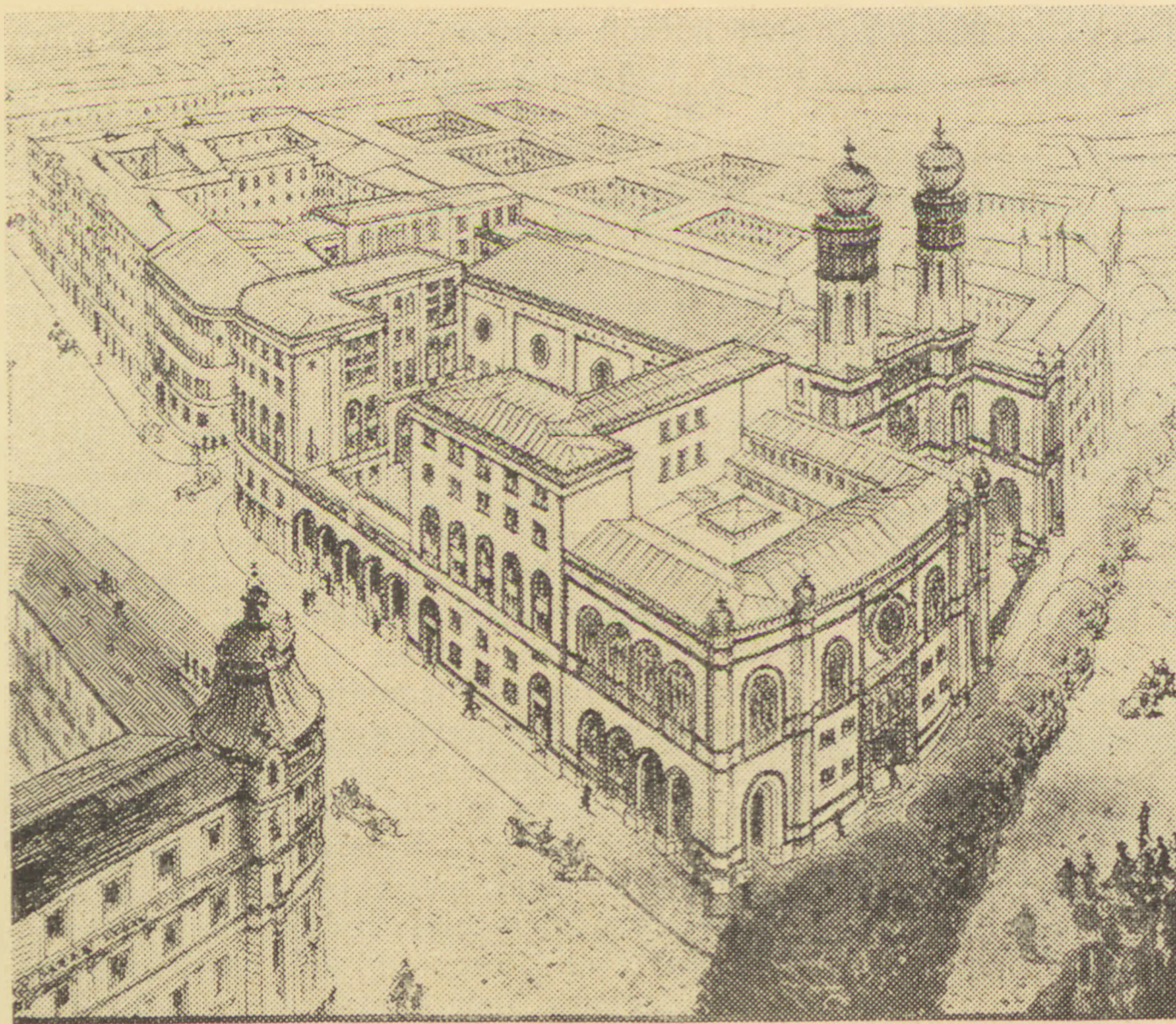
* Komlós Aladárnak októberi számunkban megjelent „Különvélemény a névmagyarosításról” című cikkére kaptuk az illusztris írótól és filozófustól ez érdekes fejtegetéseket, amelyekkel méltóan le is zárhatjuk a vitát. Szimptomatikus, hogy a magyarosított nevű Komlós Aladár a régi név jogáért szállt síkra, viszont a nem magyarosított nevű Pollák Illés a névmagyarosítás helyessége mellett foglal állást. A meglévő állapot tehát sem így, sem úgy nem boldogító.

Szerk.

az ő izlésük szempontjából az a ropogós „becskerek” alig is volt bevehető.

Van ebben a nomen est omenben valami ősrégi babona is. Ha ugyan babona minden, ami sejtelmes és rejtelmes. Engem ifjú korom óta kísértett az az elgondolás, hogy a „Kant” úgy vág, mint valami éles kard, a „Goethe” a maga rövid előkelőségében és isteni értelmében egyenesen az Olympusra utal és így végig a soron: Schiller, Lessing, Mozart és száz más együtt hangzás névben s tartalomban a világ kulturájában. Jó, jó; tudok mindent. A bölcsek és felvilágosodottak, akiknek nincsenek titkaik és problémáik az ilyenre fölényesen mosolyognak, de nekem a világ tele van titkokkal és problémákkal és engem gondolkodóba ejt, hogy miért vette föl Pierre Arouet a Voltaire, Anatole Thibaud a France, Pocquelin a Molière nevet és honnan van az a sok nom de guerre, mely művészen és irodalmon végig megy, ha nem abból az érzésből, hogy il faut corriger la fortune. És én — si licet parra — bizony kora ifjúságom óta sinylem a nevemet, melyet az életben handicapnek éreztem, mely elől irodalmi működésem jó husz első éveiben álnevek alatt bujkáltam, mert izlésemmel már korán nem tartottam özszeegyeztethetőnek, hogy mikor itt élek és itt írok, itt hudácsekeskedjem. Ne mondják nekem, hogy ezek őseink nevei, mikor dehogy azok; mikor József császár alatt rántukmálták a német neveket. Miféle kegyelettel tartoznék Fingerfleck Jónás, vagy Kreisloch Moritz és sok száz más olyan neveknek, miket le sem lehet írni s melyekről uri társaságban anekdotázva beszélnek, hogy csak jó pénzért kapták a József császár cserepárjaitól, mert az eredetileg szánt név már gyilkosság volt. És most legyen Fingerfleck Jónás, vagy Kreisloch Moritz teherhordója ennek a gyönyörűségnek és követelje utódaitól, hogy ők is görnyedjenek alatta! Ha akadna a Kreislochék családjában egy Molnár Ferenc, írja meg és kísérelje meg a Liliomot vagy a Játék a kastélyban akár itthon, akár Párisban előadatni, próbálja meg!

A művészet, mint mondani szokás, valamely gondolatnak szép kifejezése, a gondolathoz pedig hozzátartozik, mert alkotó része, a gondoló is. Mi jó jöhet Galileából? kérdezték annak idején fitymálva a farizeusok. Ime, beleszólt a geográfia; hogyan szólna bele a név is? Valamikor, még fiatal koromban a Nemzeti Színház plakátjain a Faustot így hirdették: írta Goethe Farkas János, a Hamletet: írta Shakespeare Vilmos. Azóta belátták, hogy Goethe lehetett Johann Wolfgang, Shakespeare lehetett William, de amaz lehetetlen mint Farkas János és emez mint Vilmos. *A név az ember külső megjelenésének egy formája. Mondhatnám, hogy miként a szépség: a genie kívülről.* Majd ha mindent fogunk tudni, meg fogjuk érteni az ala-

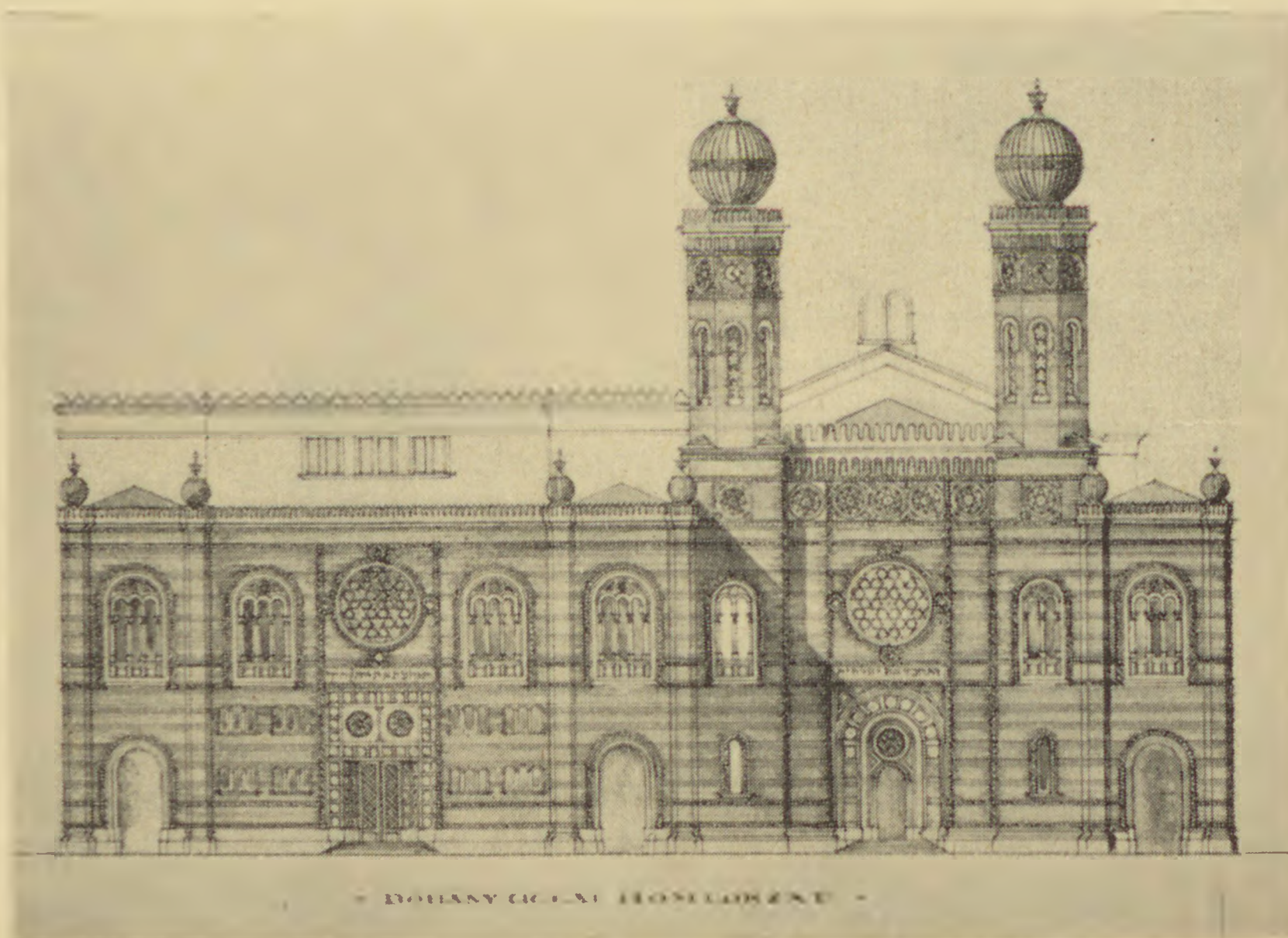
*A pesti izr. hitközség Kulturház, és Hősök temploma pályaterve. Jakab Dezső és Sós Aladár terve
Synagoge, Kulturhaus und Heldentempel der Pester jüd. Gemeinde.
Preisgekrönter Plan von D. Jakab und A. Sós*

kot, mint a természet szentírását. Wilde mély meglátása, hogy the very Secret on the world is not the invisible but the visible, magyarul: az igazi világtitok nem az, amit nem látni, hanem amit láthatunk. És most nem volna-e valami összeomlásféle, ha a Faust alatt mint szerző Kreisloch Moritz jelentkeznek, nem is szólva arról, hogy elő sem adnák, aminthogy el sem volna gondolható az én „Lucifer”-em előadása az én nevem alatt. Magam sem nézném meg. Herzog Ferenc is így és ezért lett csak a magyar irodalom Herczege, Lieb Mihály ezért lett Munkácsy és Reindl Lujza — Kölesi. De Petrovics Sándor — Petőfi. És viszont Ajtósi — Dürer Albert. És ha ezek az utalások csak éppen a jelenség viszonylagos voltát bizonyítják, mert Franz Herzog mint német író épp úgy érvényesült volna Németországban, miként Herczeg nálunk, ebből mindenesetre látni való, hogy a belső szépségek és relációk megkövetelték a külsőkkel való harmóniákat is,

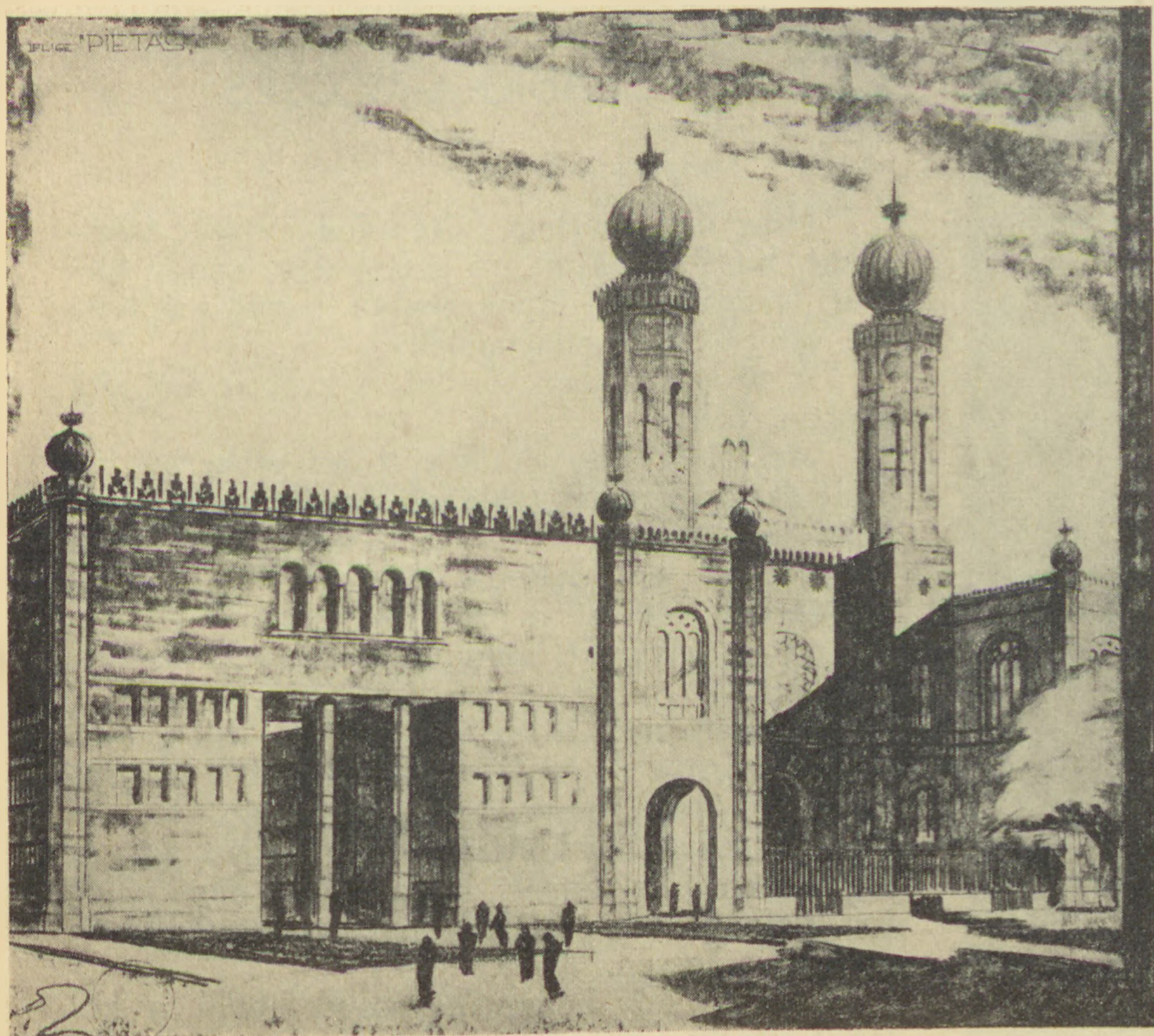
amit az esztétikában kor- és anyaghűségnek is nevezünk.

A probléma eddig nem volt az és hogy most felvettetett, ennek oka az a rövidlátó névmagyarosítási politika, melyet a belügy-minisztérium hatalmasai 8 év óta gyakorolnak, mikor a kérvényeket azzal az indokolással utasítják el, hogy „nem mutatott ki a kérvényező érdemeket”. — Ezzel az indokkal nem válik ugyan megérthetővé, hogy miért lehessen valaki magyar állampolgárságra igen, de magyar névre nem érdemes, érthető lesz azonban azoknak a német nevükhöz ragaszkodása, a kik nem óhajtanak attól megválni, habár őket a Belügy biztosan magyarnak fogadná. De ezek az urak nyilván jól kiérdemelt szerénységből óhajtanak távol maradni a teljes azonosítástól. Tud-

ják, hogy nem végeznek kulturmunkát és ezért felesleges, hogy régi német nevüket magyarra becseréljék. Visszalökni azonban azt a kezét, melyet felénk nyujtanak, éppen a magyarság szempontjából, mely egységre tör, hijján van a politikai belátásnak.

A pesti izr. hitközség Kulturház tervpályázata. Jakab Dezső és Sós Aladár terve

A pesti izr. hitközség tervpályázata.

Faragó Ferenc és Pollacsek György terve

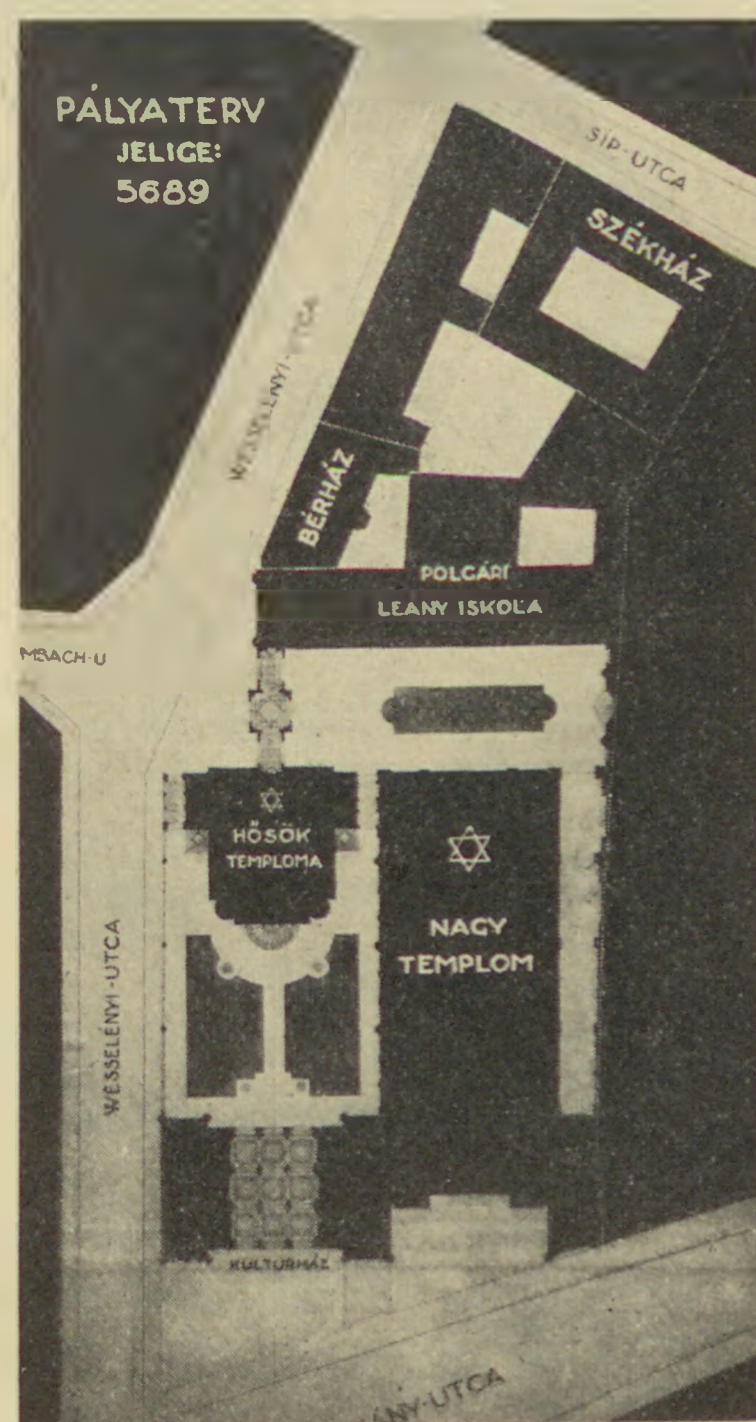
ZSIDÓ ÉPÍTŐMŰVÉSZET

A pesti izr. hitközség tervpályázatát hirdetett a dohány-utcai templommal kapcsolatban egy *kulturház, hősök temploma és iskola* építésére. A pályázat elbírálására zsűrit szervezett, melynek elnöke dr. *Glücksthal* Samu felsőházi tag, tagjai *Kaszab* Aladár udv. tanácsos, dr. *Hajdu* Marcel, *Vértes* Emil, a szakértő művészek köréből dr. *Hüllt* Dezső és *Korb* Frigyes műegyetemi tanárok, *Gerő* Ödön művészeti író, *Reiss* Zoltán műépítész és *Edmund Körner* esseni építész-tanár, akit külföldi szakértőként hívtak meg. A zsűri beható vizsgálat után megállapította, hogy a pályatervek a feladatot nem oldják meg teljesen, hanem éppen csak megközelítik és inkább utmutatásul szolgálnak a végleges megoldáshoz. Ezért a zsűri a kitűzött díjak egyikét sem ítélte oda, hanem egyes pályaműveket, művészi és gyakorlati értéküknél fogva jutalmakkal tüntet ki. Még pedig 3000 pengős jutalommal *Komor* Marcel és *Komor* János, *Vágó* László, *Faragó* Ferenc és *Pollacsek* György, *Jakab* Dezső és *Sós* Aladár, *Jónás* Dávid és *Jónás* Zsigmond pályaterveit, 2000 pengős jutalommal, *Málnai Béla* tervét, 1000 pengős jutalommal *Taussig* Béla és *Roth* Zsigmond, *Román* Ernő és *Novák* Ede pályaterveit.

A zsűriben a legkiválóbb szakférfiak foglaltak helyet és így ítéletét közmegegyezéssel kell

sziklatömbök állják útját. A zsűri kiemelte, hogy „a tervekben sok művészi érték és gondolat nyilvánul”. És bizonyos, hogy ezek a benyújtott és megjutalmazott pályatervek, sőt sok tekintetben a meg nem jutalmazottak is művészi kvalitásokról, anyag, forma, stílus legteljesebb ismeretéről, az alaprajzi nehézségek bravuros lebírásáról tanuskodnak. A zsűri ítélete szabatosan meghatározza a pályázat eredményét: „utmutatásul szolgál a végleges megoldáshoz.” Talán már több is ennél. A végleges megoldás mindenestre csak marandó értékű művészi zsidó alkotás lehet.

fogadni. A pályázat titkos volt és *kikeresztelkedett zsidók kivételével* részt vehetett benne minden építőművész, akinek a nagyszabású műépítészeti probléma megoldására elgondolása és mondani valója volt. Évtizedek óta éktelenkedik a dohány-utcai templom mellett a vásári jellegű tér és ha a hitközség végre elhatározta, hogy a régóta vajdó kérdést dülőre juttatja és éppen ma, a legsúlyosabb gazdasági viszonyok között akar monumentális zsidó építkezésbe kezdeni, örködni kell azon, hogy amit nagy áldozatokkal évszázadok számára építenek, valóban művészi monumentum legyen, amelyet semmiféle mellék szempont el nem homályosíthat. Helyes tehát a zsűri kiinduló pontja, hogy a dolgokat elsiettetni nem szabad. És ha mozgékonyabb művészetre áll a római költő tétele, hogy „nonum prematur in annum”, annál alaposabb átgondolás szükséges ott, ahol a későbbi korrekturának mázsás

A pesti izr. hitközség tervpályázata
Vágó László terve

Patai Edith: Versek

ANYÁMNAK.

*Leomlok néma gyászod pitvarában,
Ott benn a szentek szentje — én tudom
És hangtalan, befelé siró gyászban
Fáradt saruimat leoldozom*

*Hallgatom szived fájó dobogását,
Mintha a föld vonagló szívét hallanám,
Mily kegyetlen a Nap, — nem hajlik le az égről,
Hogy melegítse fázó lelkedet, Anyám!*

*De törjön szét már végre némaságod,
Sirj, mint Rachel sirt ősi éjszakán
S emelkedj fel gyászod párnáiról — miértünk,
Hisz világunk vérző tengelye a Te szived*

Anyám!

RUTH.

*Ruth te idegen asszony,
Távoli föld szülötte,
Ki lettél drága testvér,
Kit hozott erős karján
Tavaszi kertek alján...
Van-e kapocs erősebb,
Van-e vérség kiáltóbb,
Van-e közösség égőbb,
Van-e szerelem féltőbb,
Van-e egység, mely fájóbb,
Mint ami bennünket fűz
E fájdalomban össze —
Szegény ifjú testvérünk
Ruth — te idegen asszony. —*

RUTH.

— Hans Frank. —

*Nővér, szemeid hogy égnek!
Szemeid vakitnak, nővér,
Átsötétlő éjeden
Mint örök fényes csillagpár,
Gyermekeid csillaga...*

*Az ő szive — gyermekeid,
A te lépted az ő utjuk —
A szemeid Istent hívják —
Gyermekeket vezet szemed...*

Ford.: P. É.

AVIGDOR HAMEIRI: AZ ÉLŐ CHANUKKA-MÉCSSES

1.

Most megkísérlem félredobni az írói frázisokat, hogy előadjam az esetet úgy, ahogy történt. Nem amint a lapok hozták, hazug szépítéssel, elferdítve és meghamisítva.

A lövészárkokban történt, a háború második évében. Télen.

Azidőben már kiütközött az emberből az állat és megkezdte gyalázatos működését: gyilkolni és kéjelegni a mások szenvedésében, nem kényszerből, nem katonai kötelességből, hanem magáért az ölésért, a vérontás mámoráért.

„A gyönyörért, amit embertársunk szenvedése nyújt”.

Mindezt nem irodalmiság, vagy filozofálás kedvéért jegyzem meg, hanem szükséges magyarázatként, hogy megértessem: miért járt-kelt közöttünk nyugtalanul Erich Stubnya hadnagy és argus-szemekkel figyelt, hogy valami bűnt találjon, valami szerencsétlen bűnöst, akit példásan megbüntethessen.

Már néhány hónap óta csend honol a két tábor között. Kétméteres hó borítja az egész vidéket és mozdulni sem tudunk a helyünkről.

Ebben az unalomban Erich Stubnya hadnagy valami érdekes foglalkozást keresett magának. És nincs nagyobb érdekesség, mint szenvedő testvérünket nézni, amint fájdalmában vergődik.

Azt modják: ez csak szlávoknak élvezet. Bizony nem egészen így van, mert fajiságon és nemzetiségen felül, embergyönyör ez, emberi gyarlóság.

De akárhogy is van, a legujabb parancs, amit Von-Graulichen főhadnagy úr kibocsájtott, nagy segítségére volt Stubnya hadnagynak. Ez a parancs azok ellen szólt, akik az ellenséghez akarnak átszökni. A parancs így hangzott:

„Ha valaki rajtakap egy ilyen árulót szökés közben, minden kihallgatás és ítélet nélkül, belátása szerint bármilyen módon megbüntetheti, kivéve a halálbüntetést, ami már a hadbíró-ságához tartozik.”

Ez a parancs kapóra jött Erich Stubnya hadnagynak.

„Belátása szerint bármilyen módon...”

Hány és hány büntetési formát teremtett a bölcs Sátán!

„Ha valaki rajtakap egy ilyen árulót...”

Hát van ennél könnyebb valami a világon?! Naponta hármat is foghatunk — ha nagyon akarjuk.

És a hadnagy úr árulót akart — és talált.

Kiszemelte Chaim Joszef David tizedest.

Chaim Joszef David! Már a név maga is elárulja a tomboló vadság kielégítésének sokféle lehetőségét.

Hát még ha egy olyan különös teremtről van szó, mint Chaim Joszef David a jesiva-bocher, aki minden nap tfilinnel imádkozik, szabad idejében héber könyveket böngész s állandóan vidám arccal és tapsoló kezekkel járkal a halál-mezőn, mint az ősi nagy chaszidok.

Ez a gondtalan vidámság, úgy marta Stubnya hadnagy lelkét, mint az erős ecet a fájós szemeket. Midőn már nem bírta magát türoztetni, kitört belőle az irigykedés:

— Mit vigyorogsz mindég Chaim Joszef David? Talán azt hiszed, hogy a háború csak játék, komédia? Mi? Mit örülsz annyira azzal a buta pofáddal?

Chaim Joszef David egyszerű szavakkal felelt:

— Miért ne örüljek, hadnagy uram, hiszen ez a háború csak azért adatott, hogy megtisztítsa az embereket.

— Hogy megtisztítsa?!

— Igen. A szenvedések kikristályosítják az embert, hadnagy uram, a gyötrelmek tisztítanak, tisztítanak...

Stubnya hadnagy nem értett egy szót sem az egészből, de abban a pillanatban egy borzalmas gondolat fogamzott meg az agyában. Hal-kan mormolta maga elé:

— Én majd megtisztítlak rövidesen.

Vad vére felforrt és kellemes borzadály járta át a testét. Kezei már reszkettek a magasztos gyönyör elgondolására.

Ő már látott, szellemi szemekkel látott.... De nem, nem lelki szemekkel látott, hanem durva földi szemmel és mi is láttunk, mindnyájan láttunk, egyszerű földi szemekkel láttunk — és egy kissé elkábultunk. Elkábultunk — de tovább semmi. Nem haraptunk a saját testünkbe, nem rohantunk örülten egymásnak, nem vettük el az eszünket.

Nem.

Csak egy kissé elkábultunk.

Mert így történt:

2.

Másnap Chanukka volt.

Chaim Joszef David nem felejtette el meggyújtani a gyertyákat. A gyertyák égtek s ő rázendített a „Maoz-Cur” szent dallamára. Elmélyülten, átszellemülten, kivetközve a testiségből, Istenbe merült áhitattal — énekelt.

Mi reszkette ültünk a halál-gödörben, ültünk és figyeltük őt. Hallgattuk az énekét — s ő dalolt, dalolt bensőséggel, alázattal, szeretettel, könyörgéssel, mindent átfogó remegéssel.

Hirtelen belépett Stubnya hadnagy.

Mindnyájan tisztelegünk előtte, de Chaim Joszef David nem vette észre és nem hagyta félbe az énekét.

A hadnagy úr szurós szemei vérbe borultak,

Menora a Rothschild-gyűjteményből. Musée de Cluny, Paris
Menora aus der Sammlung Rothschild

arcát előntötte a düh pirossága és kezei megremegtek.

Néhány értelmetlen szót mormolt és kifordult. A mozdulatai elárudták, hogy valami kegyetlen határozat született meg benne és szinte egyszerre megsejtettük mindnyájan, hogy Chaim Joszef David sorsa meg van pecsételve.

Estefelé Chaim Joszef Davidot az őrségre rendelték és még azon éjjel bilincsekbe verve hozták a táborba.

Maga Stubnya hadnagy hozta és futótűzként terjedt el a borzalmas hír.

— „Stubnya hadnagy abban a percben fogta el Chaim Joszef David tizedest, amidőn az hason csuszva az ellenség felé törekedett.”

Mi lesz most?

Most a büntetés következik. Bíróság és ítélet nélkül. A parancs értelmében.

Természetesen nem halálbüntetés. Oh nem, csak egyszerűen: büntetés...

Mindnyájan elsápadtunk ennek a büntetésnek az elképzelésére. Csupan az elképzelésére.

Elsápadtunk s a szívünk szokatlanul furcsán zakatolt, mint a félrevert vészharangok.

A hadnagy úr erélyes parancsot adott ki:

— „Csend!! Semmi zajt! Semmi feltűnést mindenki hallgasson és legyen nyugton s ne juttassuk a nyilvánosság elé a mi nagy szegényünket, hogy olyanok is akadnak közöttünk, akik átpártolnak az ellenséghez. Olyan szegényfoltja ez a mi századunknak, amit mindenképen titokban kell tartani és csak magunk között fogunk elbánni a bűnössel.”

És csak úgy magunk között behozatta Stubnya hadnagy a bűnöst közös szobánkba, a falhoz állíttatta és szónokolni kezdett.

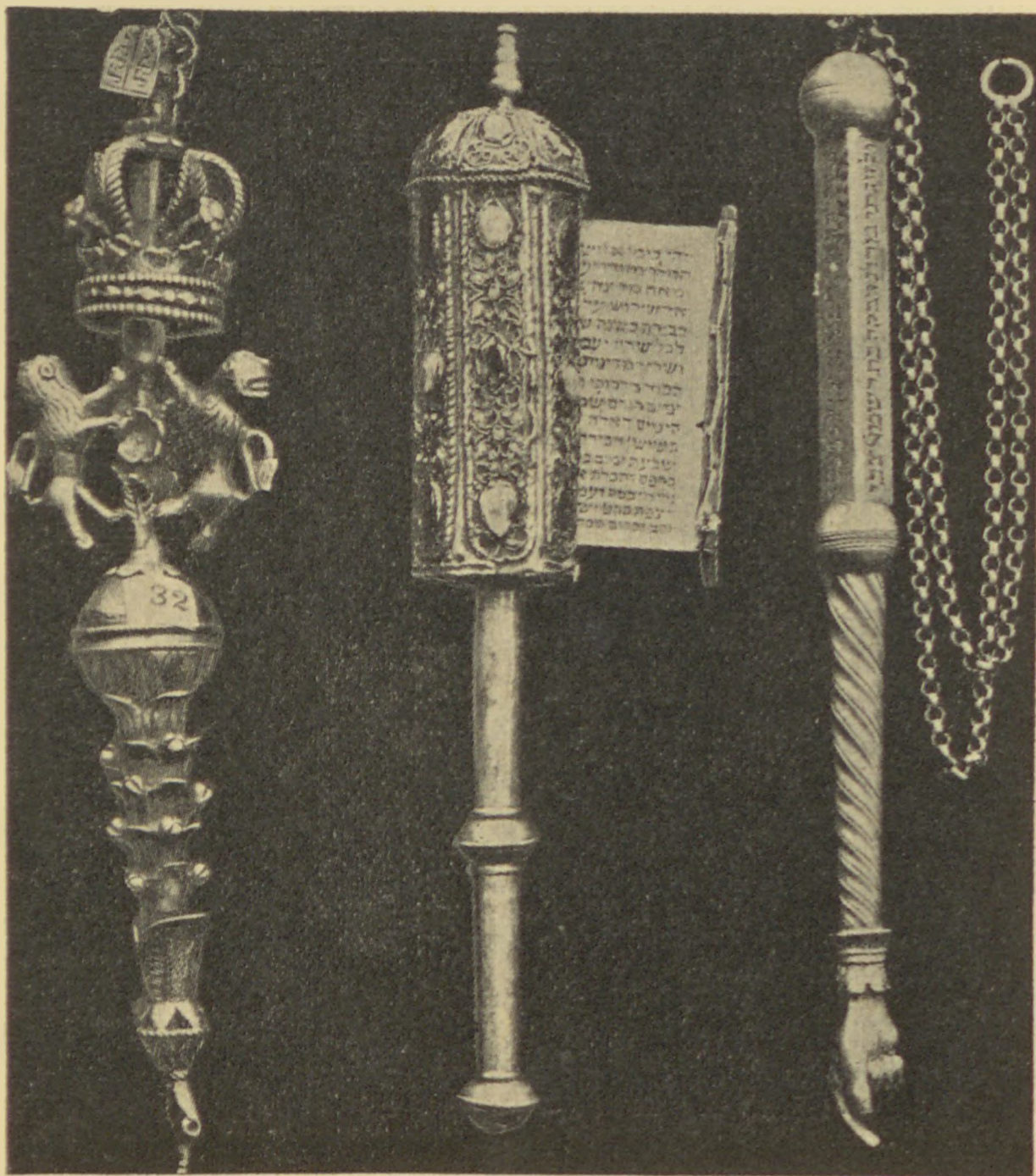
Mi nem hallottunk semmit.

A füleink megsiketültek s az összes érzekeink eltompultak ennek a mérhetetlen gonoszságnak a láttán. Lehunytuk a szemeinket, hogy ne lássuk azt az elvetemültséget, amint ez a legocsmányabb embersalak a becsület, az igazság és a tisztesség nevében beszél.

Nem hallottunk semmit, de akaratumk ellenére néhány szó megütötte a fülünket:

— Ha a szenvedések megtisztítják az embert — mondta az emberbőrbe bujt szörny — ha a szenvedések tisztítanak, amint te azt nekem nagy örömmel mondtad, akkor most itt az alkalom, hogy igazán megtisztulj. És én abban is kedvedben járok, hogy olyan alkalmat nyujtok, amellyel egyuttal egy vallási parancsot is teljesíthetsz. Nos, Chaim Joszef David, bűnösnek érzed-e magad?

Chaim Joszef David, aki összekötözve állott

Tóramutató és Megilla a Rothschild-teremből. Musée de Cluny, Paris
Jad und Megilla aus der Sammlung Rothschild

a falnál, nem is nézett a hadnagy úrra s a földre szegzett tekintettel, minden félelem nélkül, szinte énekelve mondta:

— A Világ Ura előtt — igen; de előtted, hus-vérből való ember előtt — nem!

— Mi-i?! — kiáltott fel vad röhögéssel Stubnya hadnagy. — Mi-i? Elöttem nem?! Rendben van. Tehát, Chaim Joszef David, most megtisztulsz az Istened előtt. Nem öllek meg, ahhoz nincs jogom és nem is akarom az életedet, csupán azt akarom, hogy levezekeld bűneidet és megtisztulj... Chaim Joszef David, te most meggyújtod a saját gyertyáidat.

— Igen — mondta Chaim Joszef David.

— És hangosan elmondod az áldóimát.

— Igen.

— És megszabadulsz a bűneidtől.

Azonnali parancsára behoztak egy szurokkal teli vedret. A szurok még szinte sistergett. A vedret Chaim Joszef David mellé állították, kiszabadították karjait a láncokból s a hadnagy úr rászólt:

— Mártsd be a kezeidet! az ujjaidat!

— Chaim Joszef David valószínűleg nem tudta, hogy forró-e a szurok, vagy nem, semmit sem tudott Chaim Joszef David. Bemártotta az ujjait, a két kezét s egy elfojtott keserű sikoly tört ki a melléből, amely végig rezgett a Minden-ség hurjain.

— Hallgass, gyáva kutya! Fogd be a szád hazaáruló, oroszbarát! Talán azt hitted, hogy mézbe nyulsz?!

Chaim Joszef David a falhoz lapult s a forró szurokba mártott kezei reszkettek, remegtek és arcvonásai eltorzultak a fájdalomtól.

— Hadnagy uram! — kiáltotta félőrülten — hadnagy uram! — ez fáj! — nagyon fáj, hadnagy uram!

— Emeld fel a kezedet! Magasra! — ordította még hangosabban a hadnagy — a fejedig! A felsőkarokat egyenesen fektetve tartsd! Az alsókarokat emeld! Még! Ugy. Most állj a falhoz! Háttal állj! Ugy. Most ide Kalmár! Kösd erősen kezeit a falhoz, hogy el ne mozdulhassanak!

Kalmár belevert négy szöveget a falba, kettőt-kettőt minden kézhez, a kezeket a szegek közé helyezte és vastag dróttal ráerősítette.

Igy állt Chaim Joszef David, mint egy kétágú kandaláber s a két ágon nyolc fekete gyertya, a hüvelykujjakon kívüli nyolc szurkos ujj.

Tudtuk, hogy mi következik. Egyenként ki akartunk osonni a szobából.

A hadnagy mérgesen ránkrivalt:

— Senki se mozduljon a helyéről! Hát mit gondoltok miért büntetem én ezt az árulót, ha nem miattatok. Miattatok, hogy lássátok és okuljatok! — És most — fordult Chaim Joszef Davidhoz — most mondd el az áldóimát.

És ime — Chaim Joszef David már nem

figyelt a hadnagy úr szavaira, ebben a percben már Chaim Joszef David számára a hadnagy úr nem létezett. Hozzánk fordult és halkán, fáradtan, szomorúan, de mégis szinte énekelve mondta héberül:

— Ez azért jár nekem, mert megfeledkeztem a Chanukka szent ünnepéről. Megfeledkeztem én is. Tegnap már a hetedik nap volt és én csak először gyújtottam gyertyát. Megfeledkeztem egy egész hétről. Először történt életemben. Ti sajnáltok engem? Ne sajnáljatok. Én szívesen tűrök minden szenvedést...

A hadnagy úr meggyújtott egy gyufát és lángba borította az ujjakat, a Chaim Joszef David ujjait — és Chaim Joszef David tovább beszélt:

— Én tűrök. Tűrök. A fájdalom átcsap az ujjakból az agyra. Már a fejem fáj. Az agyam, az emlékezésem, mert megfeledkeztem. Nem szabad megfeledkezni, testvéreim. És különösen a mi szent Chanukkánkról százszorta inkább nem szabad. Chanukka — a mi harcaink ünnepe és ebben az ocsmány, vadállati marcangolásban megfeledkeztünk az Örökkévaló Egy-Isten háborújáról. Megfeledkeztünk Matijahuról, a főpapról. Nem. Nem álomban láttam őt, hanem ébren a szemeimmel, ott a fagyos ablaknál láttam. Nézzétek, ott az ablaknál a jégvirágok között... nézzétek, ott áll ő... ő várja az áldásomat... én most elmondom az áldást és ti mondjátok utána: Ámen.

Chaim Joszef David elmondta az áldást és énekelt, énekelt, szent elragadtatással, fohász-kodással, fájdalommal, égő arccal, könnyes szemekkel, mindent átfogó remegéssel.

Az ujjak égtek, pörkölődtek és Chaim Joszef David arca áttüzesedett... és mi mindnyájan... fejünkbe szállt a vér, lábunk alatt megingott a föld s a falhoz támaszkodva egyenként — elájultunk.

Mire eszméletre tértünk, már Chaim Joszef David nem volt közöttünk. Parancsra elvitték valahová. Talán a kórházba. Talán a temetőbe. Mi nem láttuk többé soha.

Másnap reggel egy bajtársunk ijedten, magából kikelve jött hozzánk és a fagyos ablakhoz vezetett, amelyen különböző jégvirágok diszelegtek. Nem akartunk hinni a szemeinknek. Az egyik ablaküvegről a jégvirágok közül egy öreg bozontos zsidóarc tekintett felénk.

Gyökeret vert a lábunk. Megbabonázva, értelmetlenül néztük a jelenséget.

— Bizonyára ő maga rajzolta — mondta valaki közülünk bátortalan hangon.

— Ostoba! — mondta egy másik. — Hát kézi rajz ez?

És mindnyájan elfelejtettük akkor, hogy Chaim Joszef Davidnak nem voltak kezei.

Az ő kezei Chanukka-mécsessé szentesültek.

Héberből fordította: Tisbi Illés.

Circumciziós ezüst tál a Rothschild-teremből Musée de Cluny, Paris
Aus der Sammlung Rothschild

Somlyó Zoltán: Amig a nap ragyog

Tudom, higgyétek, hogy a lelkem él csak,
csak ez a könnyű étheri anyag!
Fejem, kezem és futó kedvű lábam:
ezek csupán tinéktek látszanak...

Hogy, látva sötét, komor arcvonásom,
a bánataimnak örüljete.
S kezemből hogyha a falat kicsusszan,
fölöttem vig torokat üljetek...

De élt-e az, amit a sár besároz!
Ami előbb-utóbb halott lehet!
S ó, mily gyalázat a követelőzés,
amellyel a föld várja testemet!...

Ó, vigyete el ama széles fához,
amelyből majd a koporsóm leszen!
Milljósoros erőmmel sujtok rája,
hogy koronája lehull!... Megteszem!...

Nem: soha, soha, soha meg nem halhat,
nem mulhat el az, aki én vagyok!
Az Isten küldött ide, s addig élek,
amíg Isten fényes napja ragyog!...

Elszáradnak az izmok?... Mily badarság!
Az én izmom nem hús, de akarat!
Megállott szív kukacoknak lesz étke?...
Az én szivemből milljó szív fakad!

És milljó szív és mindnek fájva fáj az,
mi szivem gyökeréig fáj nekem. —
S a poshadt testek cyklopa fölött én
örök létem tovább rezegtetem...

HILL GILLAND (PÁRIS): A CLUNY-MÚZEUM ROTHSCILD-TERMÉ

A Cluny-múzeum a francia főváros Quartier-Latinjának közepében már kívülről is elárulja nagy jelentőségét. A múzeum kertje, mely a Boulevard Saint-Michelre nyílik, tele van romokkal, régi sírkövekkel — a régiségkutatók igazi paradicsoma. Itt az udvaron néhány XVII-ik századból való zsidó relikvia is található, 8 sírkő, a legegyszerűbb kivitelben, minden dísz nélkül. Ezeket a sírköveket, melyeknek felirata nagyon jól olvasható, a múlt század közepén találták a La Harpe és Pierre Nazarin utcák közötti földmunkáknál.

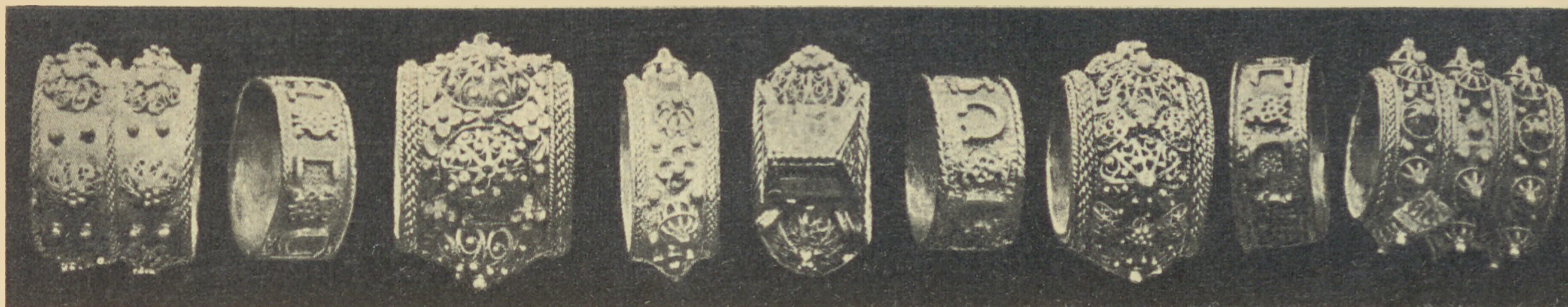
De a Cluny-múzeum belsejéből teljesen hiányzik a zsidó középkor. Folyton megújuló véres üldözések között nem kereshették a zsidók a külső szépségekben való gyönyörűséget. És ha mégis ilyen mostoha viszonyok között keletkezett valamelyes művészi alkotás, az elpusztult, megsemmisült vagy eltűnt a „történelemnélküli” századok zűrzavarában. Érthető tehát, hogy a Rothschild-gyűjtemény bármilyen áldozatokat hozott is a régi zsidó művészet felkutatásáért lényegében, nem nyulhat vissza messzebb a XVII-ik századnál. Ennélfogva a

Régi Tóradisz a Rothschild-teremből

Tass aus der Sammlung Rothschild

Musée de Cluny, Paris

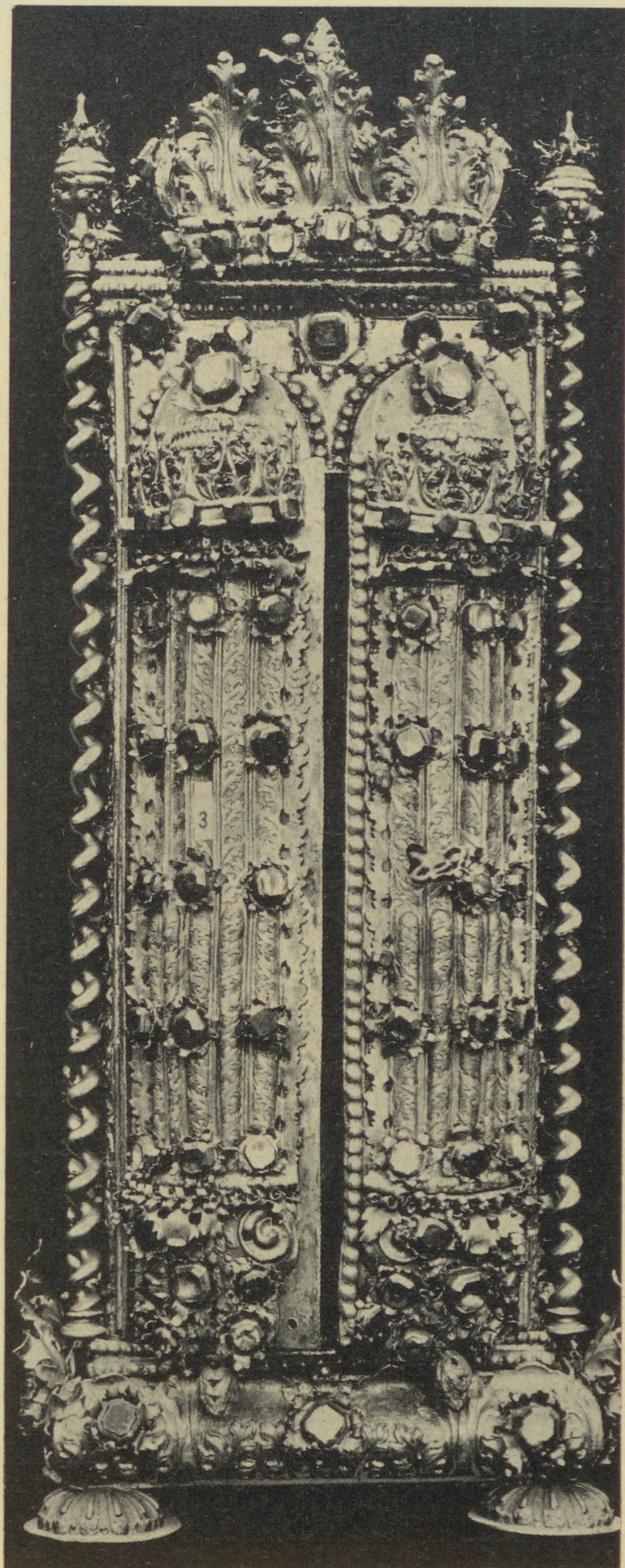
Régi héber felírásu gyűrűk a Rothschild-teremből
Aus den Schätzen des Musée de Cluny, Paris

Ezüst frigyszekrény
a Rothschild-teremből

Rothschild-terem, melynek a magva a Strauss-féle kollektcióból ered, az ódon Cluny-múzeumban az ifjúkort képviseli. De így is reprezentáns értéke a zsidó művészetnek. A gyűjteményben olyan becses darabok foglalnak helyet, melyek valóban párjukat ritkítják.

A múzeum vezetőségének szíves előzékenységéből módunkban van a gyűjtemény legértékesebb darabjait bemutatni a *Múlt és Jövő* olvasóinak. Gyönyörű darab a monumentális ezüst tóradísz, melyet a zsidóságnak oly gyakran visszatérő motivumai, az oroszlanok díszítenek. Két oldalt angyalok állanak, fejük felett lebegő koronával. A két angyal között két pompás oszlop áll, melyeknek tetején két gyermek-angyal tart egy harmadik nagy koronát. Ez alatt van elhelyezve a tábla, amelynek feliratát az ünnepek szerint változtatják (képünkön Peszach felirással). Szokatlan elrendezésű a tóravért aljáról lelógó három csengettyű. Különös figyelmet érdemel ritkaságánál fogva a hatalmas ezüst frigyszekrény, pompás drágakövekkel kirakva, a széles csavarmentes oszlopokkal. Érdekes, hogy erről a figurális díszítések teljesen hiányzanak. Talán a Tóra eszmeiségét akarta a művész a figuralitás mellőzésével kiemelni és talán a Példabeszédből való szimbolumot: nagyobb az értéke (a Tórának) a drágakövekénél. Értékes darab a gyönyörű circumcisiós tál is, melynek falából művésziesen faragott brith-milah jelenet domborodik elő. Finom művészieségű az ezüst menóra, melynek közepéből Judit alakja magaslik ki, egyik kezében karddal, másikban Holoferens fejével. Két oldalán alább pedig a makkabeusok alakjai állanak őrt. Igen érdekes az a óramutató „Jád”, melybe az ötvös mintha össze akarta volna sűríteni az általa ismert motivumokat, az oroszlanokat, a koronát, a kezet, a kőtáblákat. A számos értékes kisebb darab közül a héber feliratú, kövekkel kirakott gyűrűk tűnek elő.

Ezeknek a daraboknak a reprodukciója természetesen csak halvány fogalmat adhat a Rothschild-terem eredetijének szépségéről, monumentalitásáról és dús pompájáról. Mindenesetre következtetni lehet ezeknek nemes művészetéből a régi zsidóságnak arra a törekvésére, hogy vallási életét és rituáléját minél több szépséggel vegye körül.

ס חז' די' העט' פון מ'ד' מ'ט חוה

Ádám és Éva

(מברה' ווי' וקייט' זיין די' (עקידה) חוה
ביגערט זיין זון ילחק לו טעכט'ן מונד
(וקריב) זיין לו חז' קרבן :

Ábrahám fel akarja áldozni Izsákot

גלויגן חוה די' (חלכי ל'דק) קאט' פקייגען
חז' ברוד' חוה וויין חוה הט' חז' גגעבן

Ábrahám és Malkicedek

DR. WEISZ MIKSA:
A BUDAI EGYETEMI NYOMDA KÉPES „C'ENOH UR'ENOH“ KÖNYVE
— Szerzőjének 300-ik elhalálózási napjára. —

'ul havában mult el háromszáz éve, hogy Izsák b. Jákob Askenázi örök nyugalomra tért. A Lublin melletti Janoveban született. Vándor maggid, kit mindenütt nagyon szívesen hallgatnak, ki szellemi termékeit mint vándor könyvkereskedő is mindenütt elárúsítja. Egyik munkája páratlan népszerűsége tett szert. A női nemnek szánta és évszázadokon át az volt jámbor nagyanánk kedvenc olvasmánya. „C'enoh u'renoh benausz Cijaun“, az Énekek Énekének (3. 11) „Jertek és olvassatok Cion leányai“ kezdetű versével ajánlja művét a zsidó nőknek és Cenne Renne“ néven tette meg hódító utját a különböző országok zsidó utcáinak házaiban. Mózes öt könyve, Haftorák, az öt Megilla a hagyományos irodalom gyönyörű legendáival és írásmagyarázataival gazdagon átszőtt zsargon fordítása épületes olvasmánya

volt a zsidó nőknek, mert pótolta számára a profán szépirodalmat. Szombatonként merült el benne, lelkesedett a belőle kiáradó eszményi hithűségen, sirt megindító részletein, erőt merített belőle a gettóvilág viszontagságos életében. Nem volt zsidó asszony, ki drágaságai mellett nem őrizte volna Techinnáját és Cenne Renne-jét; táblájára írta gyermekei születését, leányai házassági napjait, drágáinak elhalálózási évét. Jámbor bensőség, rendíthetetlen bizalom, igaz alázatosság sugároznak ki soraiból. Forrószívű nevelője és tanácsadója volt a zsidó asszonynak oly szomorú korban, hol megaláztatás és szenvedés volt mindennapi kísérője az élet nehéz küzdelmeivel viaskodó férjéért, kit aggódó lélekkel kísért gondolatban heti faluról-falura való vándorutján. A rabbinikus irodalom bölcs mondásai, gazdag morálkincse e művön keresztül mentek át a zsidó asszony husába és vérébe, befolyásolták beszédmodorát, irányították cseleke-

ווי הקב"ה הט' זיך בוויין לו חסה חוה
חז' דמ'ן דמ'ך פל'מס פיינער חוה זמגט
לו חסה טום חוה דיינע ס'ך דען דס
חז' חז' הייליג

ישראל דינט ע"ל לוס עגל ווס חוה דעס
פיינער חרויס גייט דעסט וועגען לוס
ברעכט חסה ד'ח לוחות מונטער דעס
(במרג)

די חרג'יט טרח'ן חוה ד'ר טט'מג דיח
גרזיסי הענגל וויין טרויבן חוה פייגן חוה
חילגרוס לו וויין חסה ד'ח פירות פון
ח'רל יסרחל

A csipkebokor

Az aranyborjú

A kémek

Illustrationen aus der „Ceena-Urena“ der Ofner Universitäts-Druckerei (1862)

(נח) גייט ארויס דער (תיבה) און לובט
גאט .

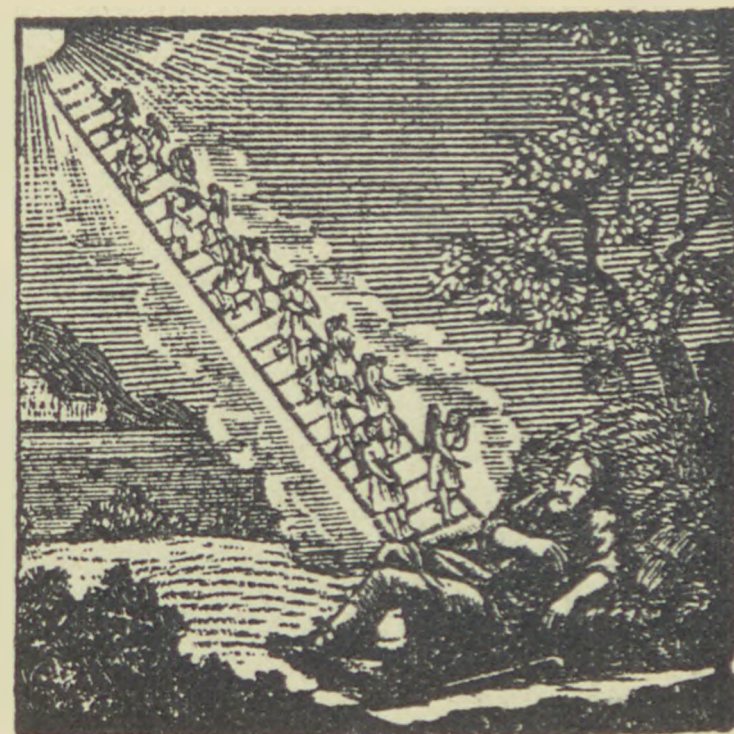
Nóe hálaáldozatot mutat be

נחירוד היט דור ה פלוגה בויען דען טקערן
פון כבל

A-Bábeltorony

יעקב ליגט ביי נחמט אין חלום היט דען
טטיין לו קאפפן און די וואלדען גייט
אין הייל און אין חן

Jákob álma

deteit, vezették gyermeknevelését. Szombat vagy ünnep délutánján, míg a férj a tanházban hallgatta a rabbi tanítását, a nők egy-egy jámborabb testvérük Cenne Renne felolvasását hallgatták. Purim estéjén együtt örültek Eszter királyné diadalmas jámborságán, Tiso beávkor együtt sirtak a templompusztulás szomorú elbeszélésén, lelkesedést merítettek a mártír asszonyok sorsából.

1585-ben jelent meg legelőször. Azóta nem volt nagyobb zsidó nyomda, mely ki nem adta volna. 1661 fordította a kuriózum kedvéért latinra Schubert Johannes. Franciára és magyar nyelvre is fordították. II. József császár hiába hadakozott ellene elfogult aufkláristák sugalmazására, nem tudta a Cenne Renne kivenni a zsidó nő kezéből és még ma is olvassák jámbor nők kis zsidó városok hangulatos szombat délutánjain.

A budai egyetemi nyomda 1862-ben Löwy Mordechai Ephraim, a régi Pest zsidó kiadója számára kinyomatta a Cenne Renne egy fametszetekkel illusztrált kiadását a tipografiailag is díszes címlap a következőket mondja: Weil es ist schon eine lange Zeit das ein solches Cenne

Urenne nit verhanden ist darum hab ich es jetzt mit sehr schehne Holzschnitte gedruckt. Ubizechusz ze jovau gael cedek bimmehéro bejoménu ómén. (Ez érdemért jöjjön az igaz megváltó nemsokára napjainkban. Amen).

Negyven fametszet illusztrálja a szöveget külön egy-két soros cím kíséretében. Mózes első könyvében tizenöt, a másodikhoz hat, a harmadikhoz egy, a negyedikhez nyolc (belőle öt Haftorához) és az ötödikhez egy, a Haftorához négy illusztráció van. Eszter könyvét három, Énekek Éneke és Ruthot egy-egy díszíti. A Megilla végén egy poharat és palackot lengető, táncoló ifjú képe látható.

Ki volt a fametszetek szerzője? Nem tudunk e kérdésre válaszolni. Ügyes ember, ki mindazokat a jeleneteket ábrázolta, melyeket a képzőművészet a bibliában évszázadok óta ábrázolni szokott. Nem dolgozik azért sablonosan, sokszor eredeti módon oldja meg problémáját. Néha képe nem is fedi teljesen a címben feltüntetett momentumot. Az agadát semmi képen sem ismeri, mert ábrázolási modorában teljesen hiányzanak az agadikus motívumok. Néha magyaros motívum látható a fametszeten.

דאס ווייב פון פוטיפל האלט יוסף און
זיין קליידר ער זאל ביי איר ליגן מער
יוסף און זיין קליידר אין איר האנט און
פאטלויקט :

József és Potifárné

יעקב גייט ארויס און געט און
היט און זיין קינד און עניקליך און
זיין בהמות

Jákob Egiptomba megy fiához, Józsefhez

(יוסף היט די ברידער און דאס גאנצלי הויז
גיידר פון פארהא וויין און יעקב וואס
ער איז געטאפערט און טראגן און
גאנצבאן)

Jákobot eltemetik gyermekei

ווי מליהו הנביא ליגט אונטער דעם בויק
אונד דר מלך ברענגט מיט לו עסין אונד
לו טרינקן

ווי דר גיס יונה הנביא הט מויל דר יבסה
חויט גספיגן .

Rut és Boáz

Elijáhut táplálja az angyal

Jónást kiköpi a hal

A kilencedik képen, a Jákob álmát ábrázoló jelenetben, Jákob csizmás, magyaros szakállal övezett férfiú. Egyéb díszmentés, magyaros ruhájú alakokat is rajzol.

Az angyaloknak, a dicsfény megjelenésének, Mózesnek ábrázolási módja teljesen a szokott bibliai ábrázolások hatása alatt készül. Egyetlenegy sajátos zsidó kép a 81 b. oldalon levő 15. kép, mely Jákob temetését ábrázolja. Heiblbrettliis férfiak visznek a vállukon egy feketével betakart koporsót egy zsidó temetőben, a temetés egyik ábrázolása, amint ez a múlt század elején divatos volt.

Néha igen érdekes módon variálja azokat az igazán művészi kivitelű külön tárgyalást érdemlő metszeteket, melyekkel Schippers és Henry Wetstein díszítették a kiadásukban Amsterdamban 1681-ben megjelent *Histoire des Juifs* écrite par Flavius Joseph sous le titre de *Antiquités Judaiques* traduite sur l'original Grec reveu sur divers manuscrits par Mons' Arnauld D'Andilly c. kiadványt. Tagadhatatlanul ismeri az ott megjelent tisztán reprodukált, izléses metszeteket, azoknak kompozícióját megváltoz-

tatja újabb átcsoportosításban. Hogy néhány példát említsünk: a képzőművészetben annyiszor ábrázolt Ábrahám és Melchisedek találkozását úgy adja vissza, mint ahogy az a Josephus fordítás kiadásában látható. Ábrahám sisakos, hadivértes vitéz, kit lovas és gyalogos hadinép kísér, Melchisedek főpapi díszben levő aggastyán, ki hármassal kenyeret ad át, mellette amphorát hordó szolga. Csakhogy a Cenne Urenne metszője átfordítja a sorrendet és a bal oldalra helyezi Ábrahámot kísértő hadával és a jobbra Melchisedeket emberével. Hasonlóan kimutatható a Josephus fordítás metszetének, mely a kőtáblákat eltörő Mózeset ábrázolja, hatását a mi képünk szerzőjére. A sisakos Józsuá mellett, ki a táborba folyó orgiára mutat, Mózes magasra emeli a hegy oldalán a latin számokkal teleírt kőtáblákat, hogy azokat a földre dobja, míg a sikságon az oszlopon álló aranyborjú körül lejt körtáncot a nép egy csoportja. A mi illusztrátorunk is hasonló módon ábrázolja e jelenetet, csakhogy a sorrendet megfordítja, jobbra állítja a táncoló népet és balra Mózeset meg Józsuát. A jericho-i ostromot ábrázoló jele-

דיח טוועסטער פון חסה מיט גסטמאן
פון ווייטען וויח מען האט מיהק מיט
וועסטער געווערפן אכער דיח טמלער
פון פרעה דר במריאט זיך מיכר חסה
אונד אונט דורך מיט דינסט היידן מיט
מרויס ליהן

גאט הט גהייטן דורך חסה ומלך מיין ביה
המקדש מין מיין טים מיט גאט דעפיקט אונד
דויל דס זאק הפניק אונד די כרובים אונד
דס מנבח מונדק מנורה אונד ווי פהרן זאמן
בקליט זיין דיפודה לו טמן מיט ווייני קינדר

פהרן מיט זייני לוויי זין זענן מחנך דאס
מנבח אונד נדב ומכיהומ המבען בכרמל
פרעה פייכר מויל דעם מנבח דעסטוועגן
זענן זיי פאר ברענט גווערן מין חסכן :

Áron a szentélyben

A gyermek Mózes a Niluson

Áron fiainak halála

netben mindkét szerzőnél a háttérben levő város tornyai és nem falai dőlnek össze. A Jónást a szárazföldre kiköpő hal ábrázolása egész háttérével, a vitorlással és Ninivével mindkét szerzőnél teljesen hasonló módon történik. Érezhető ez ábrázolásán Nicolaus Poussin (1593—1665) híres Jónás képének hatása. A szentélybe belépő főpap ábrázolása is mindkét szerzőnél azonos. E példák száma még szaporítható. Egyébként sok önálló felfogás is mutatkozik szerzőknél, ki igen tetszetős, sokszor megkapó részletekben gazdag munkát végzett.

Következőkben adjuk az ábrák címeinek fordítását, néhány kép eredeti címét és közöljük a teljesség kedvéért. 1. Itt van Ádámnak Évával való esete. 2. Noe bemegy a bárkába gyermekeivel, minden vaddal, barommal és madárral. 3. (15 b) Noe kimegy a bárkából és dicsőíti Istent. 4. (16 b) Nimrod a szétszórodás nemzedékével felépítik Bábel tornyát. 5. (22 b) „*Wie Avrohom hat nach gejagt die Málché Adom un hat mácil gewén Lajt un alle seun Leit ün sejne giter ün iz zurück gecojgn ün der Malki Cedek kam akeign mit brojd ün wein ün hat ihm gegebzn zü essn*“. 6. (27 a) Az angyalok mondják Ábrahámnak: Sára egy év múlva fiút nyere- rend és Sára hallja ezt a sátorban és nevet. 7. (33) Ábrahám teljesíteni akarja az Akedát és akarja fiát Izsákot leölni és áldozatul bemutatni. 8. (43 b) Ézsau megszégyeníti az elsőszülöttséget és eladja azt Ézsau fivérének egy tál lencséért. 9. (49 a) Jákob álomban fekszik éjjel a kövel feje alatt és az angyalok az égben fel és le járnak. 10. (57 a) Itt jő az angyal és viaskodik Jákobbal. 11. (38 b) Hogy ölte meg Simon és Lévi Szichemet és Chamaurt és az összes város- lakókat és elveszik vagyonukat. 12. (62 b) A fivérek kihúzzák Józsefet a veremből és eladják őt a midjánitáknak, azok pedig Egyiptomba. 13. (65 a) *Das Weib fün Potiphar hált Joszef an sein Kleid* er sol bei ihr ligh, aber Joszef last sein Kleid in ihr hant un ántlaufft. 14. (75 a) Jákob megy Kanaan földjéről Gosen földjére minden gyermekével és unokájával és barmá- val. 15. (81 b) József a fivérekkal és Pharao egész háznépével siratják Jákobot, aki meghalt és elviszik őt eltemetni. 16. (85 b) Mózes nővére messziről állt, midőn azt bedobták a vízbe, de a Faraó leánya könyörül Mózesen és cseléd lányai által kihuzatja azt. 17. „*Wie Ha-Kodaus Borach hu hat sich bewisen zu Mause auf ein dorn dorch flam-feier un sagt zu Mause tu auz deine siach den der ort iz heilig*“. 18. (90 b) Isten békákat küld Faraóra és Egyiptom egész országára, a varázslók is akarnak varázslattal békákat al- kotni. 19. (101 b) Hogyan ütött tanítónk Mózes, béke legyen vele, a sziklára és egész Izrael vizet kap ivásra a sivatagban. 20. (115 b) Isten Mózes által meghagyta, hogy csináljanak egy szentélyt, meg egy arannyal bevont asztalt, rajta a szín-

kenyér, a kerubimot, az oltárt, a menorát és hogyan öltözködjék Áhron, hogy az istentiszte- letet végezze fiaival. 21. (123 a) „*Jiszróel dint avaudo zóro zum égel was aus dem Feier eraus geht dest wegen zubrecht Moses die luches unter dem bárg*“. 22. (142 a) Áhron fiaival fel- avatja az oltárt és Nádáb meg Abihu hoztak ide- gen tüzet az oltárra, ezért elégték a szentélyben. 23. (11 b) A hős Sámson vesz egy szamarálkap- csot és agyonveri a filiszteusokat. 24. (u. o.) „*Das iz die máásze vün Simson hagibor das er den lewn das maul auf reiszen tut*“. 25. (13 b) Izrael megszólaltja a harsonákat, viszi a frigy- szekrényt és Isten nagy csodákat mivel vele, hogy Jericho sziklaerős kőfalai beomlanak. — 26. (22 a) A kémek viszik a nagy rudat, azon szőlőt, füget és olajbogyót hoznak és megmutatják Mózesnek Izrael földjének gyü- mölcsét. 27. A kigyók megmarják Izraelt, Mózes egy rudra helyez egy kigyót, Izrael rátekintett, úgy meggyógyult. 28. Midőn Jephta megnyeri Ammon elleni csatáját, fogadalmat tesz, hogy aki legelőször eléje kerül, azt áldozatul bemu- tatja. Ekkor eléje jön leánya hárfával és dobok- kal. 29. (38 a) Bileam számára látja az angyalt a meztelen karddal és odaszorítja Bileamot a falhoz, ezért Bileám veri a szamarát. 30. (45 a) Hogy fekszik Elijahu próféta a fa alatt és az angyal hoz számára enni és inni valót. 31. (88 b) Hogyan parancsolja Isten Mózesnek, hogy men- jen fel a hegyre és megmutatja neki Izrael föld- jét és ő meghal. 32. 3 b) Hogyan bujkál Dávid a sziklában és Jonatan nyilvesszőjével megadja neki a jelt. 33. (5 a) Hogyan vesztette el Agág király életét Sámuel próféta által. 34. (16 a) Hogy köpte ki a hal Jóna prófétát a száraz- földre. 35. (16 b) Hogyan nő a nagy levél Jóna próféta fölött és ő megdorgálja az embereket Ninivében. 36. (17 a) Hogyan alkotja Salamon király az Énekek Énekét. 37. (21 b) Ruth megy kalászkát szedegetni. 38. (46 a) Hogyan borul le Eszter Achasveros király előtt és a király megéri az arany vesszőt. 39. (46 b) Hogyan építi a gonosz Hámán Mordechai számára az akasztófát. 40. (u. o.) „*Wie das széfer Zichrau- nausz wird gebracht vor dem Melech Achasveros un Mordechai reit auf dem Kéniglichen pferd un Homon mit seine sehn sin hengen auf der tlüje*“.

סליק מגילת אסתר

Purimi záródisz a Ceena-Urenából

lemondjál a rófságról, Árje Lébele? Én lányomat, Róchelet, a dobropolszki rófnak szántam, nem pedig egy dobropolszki előimádkozónak. Gondold meg a dolgot, Árje Lébele.

— Nem gondolok meg semmit, nincs is mit meggondolnom, reb Klajne.

Reb Klajne belesápadt, ezt hallván, Róchele pedig, aki hordta be a konyhából a tál halakat, sirni kezdett... hát vége az ő álmának is? Tizenegyéves volt mindössze, de már beleélte magát a jövőbe, hogy ő lesz Dobropolszokban a rebbecen, s most egyszerre úgy fordul, hogy nem lesz?!

Rabbi Ámrám is fölötte rosszkedvű lett s nagyon bántotta a lelkét, hogy ezzel bünt követ el. Szombat szent napján csak jókedvű legyen a zsidó.

Tehát szigorúan rászólt a fiára:

— Megparancsolom neked, Árje Lébele, mondd meg itt nyilvánosan, hogy miért? Miért értékeled olyan nagyra az előimádkozást?

— Miért? Hivasd ide a községbeli bál tfilét, akkor válaszolok — mondta a fiú.

Megtörtént s Árje Lébel kérdezte:

— Mondja csak, reb User, miért bál tfile maga a községben?

— Miért? Hát micsoda kérdés ez? Ez a kenyerem már husz esztendő óta, s azért vagyok bál tfile, mert megfizet érte a községem.

— Ugy? Semmi másért, csak ezért? — lán-golt rá a fiú az emberre. — Hogy így beszél maga, reb User, akkor nem is érdemli meg maga, én mondom, hogy előimádkozója legyen a községnek. Tudja-e, micsoda nagy kegy az, tudja-e, micsoda nagy „zchije” az, közvetítő lehetni egy szent zsidó hitközség és Isten között? És ettől el is tekintve: hamar felrepül a lelkünk az ég felé, mikor ujjongva mondjuk, de csak egyszer mondjuk, a bróchókat: mennél inkább ujjonghat a bál tfiléé, aki a legtöbbjét a bróchóknak kétszer is mondhatja, nem egyszer. Kétszer mondhatni reggel és este a smónó eszré tizennyolc bróchóját! Tudja-e maga, milyen boldogság ez? Más halandó zsidó csak egyszer áldja Istent a sok jóért, hogy paizsa ő Ábrahám magjának, hogy életre éleszti a holtakat, hogy értelmet adott az embernek, hogy megtöri ellenségeink hatalmát — a bál tfile kétszer is áldhatja. Ezért töröm én magam az ómudhoz s aki zsidó ezt nem érti meg, nem is tökéletes zsidó az, én mondom.

Döbbenetes csönd lett a szobában. Az emberek egymásra bámultak: igazsága volna Árje Lébelnek? Reb Klajne szinte meggörnyedt és megtörpült, oly súlyosnak érezte az érvelést s reb User is megnémult és kicsi lett, holott joga lett volna büszkének lenni és kevélykedni: no lám csak?! Róchele is már nem sírt, csak szipákolt.

Rabbi Ámrám törte meg a csendet.

— Lassan, Árje Lébele — ezt mondta. — Hiszen igaz, hogy a bál tfile igen sok bróchót kétszer mond, s ez valóban nagy zchije, nagy boldogság. De mond-e ő csak egyszer is „borüch hü üborüch smajt”, mikor kezdi a bróchót, borüch áto Ádonáj és mond-e ő csak egyszer is óment, mikor végére ér a különböző bróchóknak? A borüchhü üborüchsmaj pedig fölötte nagy dolog s az ómén még ennél is nagyobb. Egyik tanaitánkkal történt, hogy egyszer, de csak egyszer, nem mondott egy bróchó után óment s majdnem elvesztette a chélek l'ajlam hábóját, az ő részét a másvilági életből...

— És lássátok — folytatta a rabbi és szent megihlettség ömlött el az arcán — lássátok, rebojszem, ezért mondja a Midrás, hogy nem engedi a Legfelsőbb, hogy károsodjék Izrael, az ő népe. A bál tfile kétszer mond sok bróchót s ez az ő haszna és boldogsága és üdve, de Izrael sem károsodhatik Isten előtt, mert a nép viszont borüchhü üborüchsmajt és óment mond. Csakis ezért mondja a Midrás, hogy nem engedi a Legfelsőbb, hogy károsodjék Izrael, az ő szent népe.

Hogy ugrándoztak az emberek a gyönyörtől! Milyen sekajacht dörögtek a róf felé! Igazsága van a rebbenek, ők úgy éljenek. Árje Lébel visszavonta a kijelentést, hogy lemond a rófságról és bál tfile lesz, hiszen nem nyer vele semmit s nem károsodik, ha csakugyan róf lesz; Róchele is abbahagyta a szipákolást és örömeiben kiszaladt a konyhába, hogy magához ölelje a szakácsnét, reb Klajne pedig úgy látta, hogy elvonult minden felhő a feje fölött. S egy külön hangos sekajach után azt mondta:

— Hát nincs igazsága Koheletnek, mikor megjegyzi, hogy mindennek megvan a maga ideje? Hogy ideje van a kérdésnek és ideje a válaszadásnak, rebojszem. Pár hónap előtt kérdeztük a rebbétől, mit ért a Midrás azzal a szavával s most megkaptuk rá a választ... sekajach!

Az általános nagy vigadozás közben meg senkinek sem jutott eszébe az ellenvetés: ohohó, reb Klajne, kérdésről és válaszadásról fél szó említést sem tesz Koheleth.

Raab Mihály: Teremtőm!

Jósággal néz a barna szemű éjjel.

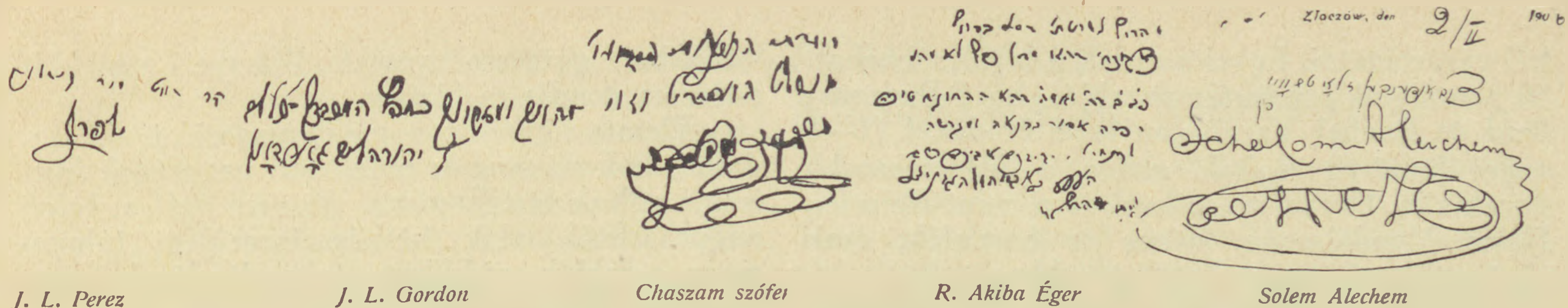
Merre pillant, csillag rezeg.

A sok csillag — megannyi szív.

Éj — szem felett szemöldökiv,

mely alá, ha szemem téved,

úgy érzem, imádlak Téged.

J. L. Perez

J. L. Gordon

Chasam szófer

R. Akiba Éger

Solem Alechem

DR. AVRAHAM SCHWADROM (JERUZSÁLEM): HIRES ZSIDÓK KÉZIRÁSAINAK ÉS ARCKÉPEINEK GYŰJTEMÉNYE*)

Az egész világsajtót bejárta a hír, hogy Ábrahám Schwadron 32 éven át gyűjtött autográf- és arcképgyűjteményét a jeruzsálemi egyetem könyvtárának ajándékozta. Kérésünkre a gyűjtő alábbi cikkben számol be az érdekes eseményről.

Habár a kézírások rendszeres gyűjtése már több mint 300 éves multra tekinthet vissza, speciális zsidó és rendszeres kézírás-gyűjteménnyel mindeddig nem találkoztunk. Hogy én 32 évi fáradságos munka után mi módon hoztam össze egy ilyen gyűjteményt, hogy e gyűjtemény jelenleg milyen keretek közt mozog és milyen terjedelmű, mi az egyetemes és különösen nemzeti kulturális jelentősége és milyen kilátásokat nyújt a jövőre nézve, röviden elmondom a *Mult* és *Jövő* olvasóinak most, mikor e gyűjtemény a zsidó nép birtokába ment át.

16 éves voltam, mikor Güdemannak *A nyugati zsidók neveléséről és kulturájáról* írott munkáját olvastam. Egy régi héber okmánynak egyik passzusát a szerző nehezen tudta megfejtetni és egy kérdőjelet tett hozzá. Én egy találgatás megfejtést találtam, ezt közöltem a szerzővel, aki kijelentette, hogy az én megfejtésem helyes és már nincs szükség a kérdőjelre. Ez volt kezdete az én kézírás-gyűjteményemnek, amely ma már több mint 2800 darabot foglal magában az utolsó négy évszázadból.

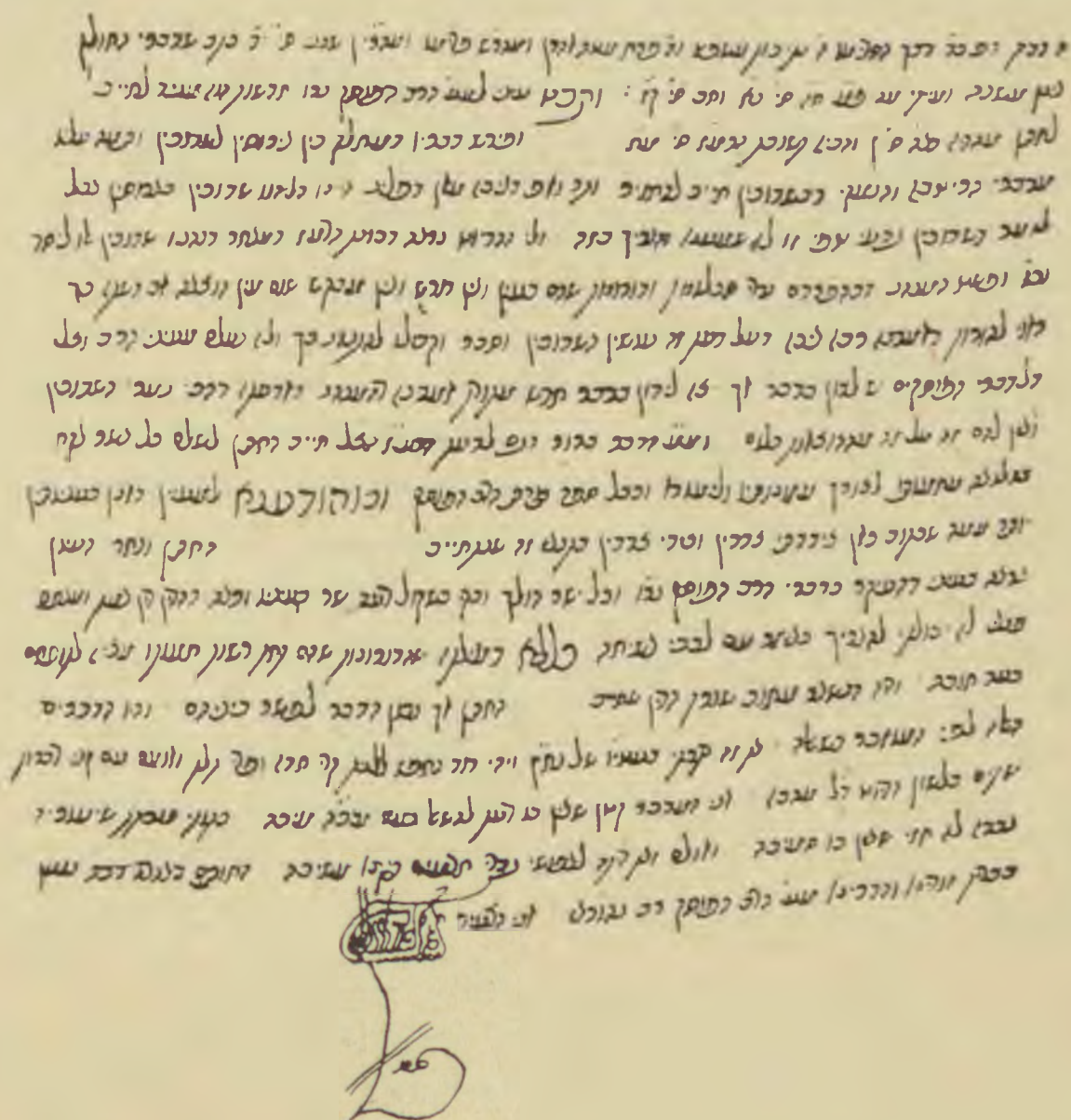
Eleinte csak büszke voltam arra, hogy egy 16 éves ifjunc kijavítja egy wieni régi nagy tudós művét és még elismerőlevelet is kap tőle. Akkortájtiban más híres embereknek is írtam és választ kaptam tőlük. Ezeket a leveleket gondosan megőriztem. Aztán az is érdekelni kezdett, hogyan írnak a nagy férfiak. És ha a mesziről megcsodált férfiúnak a fényképe került a kezembe, kutatni kezdtem, hogy miben rejlik a nagysága? És kezdtem vásárolni nagy emberek arcképeit, egy-egy olcsó acélmetszetet, fametszetet, fénynyomást és hasonlót. Ez volt a kezdete a fényképgyűjteményemnek, amely ma már több mint 1400 darabból áll.

*) Az „autograph“ szót „kézírás“-nak fordítottam le. „Autogramm“ = névalírás, kézirat = Manuskript. A „kézírás“ az írás képét örökíti meg, a kézirat a tartalmát.

Ford.

Két-három évvel később találkoztam olvasmányaimban az „autográf“ fogalmával; hogy a párizsi állami könyvtárban és a British Museum-ban kézirat-gyűjtemények vannak, a nürnbergi német muzeum híres németek leveleit gyűjti és ekkor támadt az a gondolatom, hogy ugyanilyen gyűjteményt alkossak a zsidó nép számára. Ekkor már a „nemzet“ és a „zsidó nemzet“ szent jelszavaim voltak. A mostani Becalel-muzeumnak és egyetemi könyvtárnak akkor még híre sem volt és ha nincs ilyen zsidó kézírás- és arcképgyűjteményünk, gondoltam magamban, majd én fogom megteremteni. Habár attól féltem, hogy tervemet kinevetik és az én körömben badarságnak fogják minősíteni, mégis fanatikus eréllyel láttam hozzá a munkához. Tapogatózva, tapasztalatok és vezetés nélkül. Különböző zsidó nagyságokhoz fordultam egy aláírásért „albumom részére“. Mennyi fáradságomba került a címeik felkutatása! És ha már megtaláltam, milyen sovány volt az eredmény és még hozzá az igazi nagyságoknál!

Nemsokára olvastam az ujságokban kézírás-aukciókról és kereskedőkről, elkezdtem katalógusokat beszerezni és szerény zsebpénzem-

A „Chida“ R. Chajim József David Azulai kabbalista kézírata

ből vásárolgatni. Egyelőre csak a legolcsóbbakat, 50 pfennigtől 2 márkáig darabját. Lord Beaconsfield és Rachel Varnhagen levéltöredékei (1—1 angol fontért!) voltak akkor a legértékesebb darabjaim. Olyan drága kézírásra, mint Heinrich Heine, Mendelssohn Mózes és hasonló, csak sóvárogva néztem a katalógusokban.

Azután megkezdtem a kutatást és kérdezősködést arról, hogy a katalógusok terjedelmes névjegyzékében kik a zsidó származásúak és kik elég méltók arra, hogy a gyűjteményemben helyet foglalhassanak. Emellett se könyvtárak, se szakértők nem állottak rendelkezésemre.

Gyűjteményem már 200 darabból állott, mikor 1900-ban a házunk leégett és beleégett a gyűjteményem is! Nagy csapás volt ez rám. De nem adtam fel a harcot. Ujra kezdtem a munkát és pedig fokozott buzgalommal és csakhamar behoztam a veszteséget. Mikor a világháború kitört és az oroszok bevonultak határmenti

falunkba, gyűjteményemet Wienbe menekült nővérem gondjaira bízam.

Eleinte úgyszólván csak nyugati, t. i. irodalmi, tudományos és művészeti nagyságok kézírásai voltak birtokomban, de nem volt a keleti nagyságoktól, akik természetsszerűleg túlnyomóan a rabbik, cáddikim, talmudtudósok, vagy héber és jiddis költők és kutatók kategóriájába tartoztak. A nyugatiakat még csak meg tudtam szerezni pénzért és egy részét közvetlenül is. De a keleti nagyságok kézírásai nem voltak forgalomban. És egy rebbehez vagy caddikhoz hiába fordultam volna kézírásért „az albumom részére”. Kénytelen voltam tehát ezek után valósággal házról-házra járva kutatni, hallomások után indulni, nyomozni és az eredményeket többnyire a véletlennek köszönhettem. A „keletiek” levelei meglehetősen ritkák és ha valakinek a vilnai gaon, vagy Mendelssohn-Bartholdy vagy Meyerbeer levele volt birtokában, azt mint családi ereklyét őrizték meg és örökségképpen hagyták apáról-fiúra. Némely későbbi nagyságok (pl. a héber és jiddis irodalom nagy szociálistái) leveleit kortársaik nem tartották érdemesnek megőrizni, sőt sokszor rendőri szempontból is megsemmisítették. Az ilyen kézírások éppen ritkaságuk miatt gyűjteményem legbecsesebb példányai. A keleti kézírások gyűjtését megnehezítette az is, hogy egyik-másik gaon vagy caddik levelét a birtokosa mint „Semirá”-t (amulettet) őrizte és semmi kincsért nem vált volna meg tőle. Eppen ezért „keleti” gyűjteményem hézagossabb is, mint a nyugati.

A kézírás- és arcképgyűjtésnek tulajdonképpen szférája az érzelemvilág, a szív. Amint mindenki szeretettel és kegyelettel őrzi annak képét és írását, aki közel áll a szívéhez, éppen úgy őrizzük meg közéletünk nagyjainak kéz- és arcvonásait is. A kézírások tartalma ebből a szempontból nem lényeges.

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül az ilyen gyűjteménynek pedagógiai és kulturpolitikai jelentőségét sem. Valóságos Pantheonja egy nemzet jelentős személyiségeinek. Ezenkívül egyéni — erkölcsi célja is van. Akinek szívében egyéni hiúság, önhittség, nagyvási hóbort lakozik, az e gyűjtemény tanulmányozása közben alázatossá, szerénnyé lesz, a sok szellemi óriás tiszteletet parancsol.

Végül szolgálatot tesz ez a gyűjtemény a graphológiának is, amennyiben íráspróbához is felhasználható. A jeruzsálemi nemzeti könyvtár már eddig is három anonim kézirat azonosságát állapította meg összehasonlítás útján kézírás-gyűjteményem segítségével.

Záradékkul álljon még itt egy rövid kivonat a kézírásgyűjtemény dús névjegyzékéből: Rabbi Josef Caro, Rabbi Jehuda Ibn Astlar, Rabbi Eliahu vilnai gaon, R. Chaim Rapaport Haken, R. Chaim J. D. Azulai, R. Jacob Lisszai,

Handwritten text in German script, likely a reproduction of Heinrich Heine's letter to Eliezer. The text is written in a cursive hand and includes a signature at the bottom right.

Heine levele Eliezerhez a kitérés megbánásáról:

„Ich bin jetzt bei Christ und Jude verhasst. Ich bereue schon dass ich mich getauft habe... Ich habe seitdem nichts als Unglück...”

(A jeruzsálemi héber egyetem autografgyűjteményéből)

R. Moses Sofer és két fia, R. Levi Jicchak Berdicsevből, R. Schneur Zalman, David Sintzheim a (Napoleon synherionjának elnöke), Moses Chaim és Samuel David Luzzatto, S. J. L. Rapaport, J. S. Reggio, Steinschneider, Steinhil, Graetz, Lord Beaconsfield, Isaac Disraeli, Heinrich Heine és anyja Betti, Börne, Rachel von Varnhagen, Moses Mendelssohn és családtagjai, Moses Montefiore, Cremieux, W. Rathenau, Perrière Fould, Herzl, Nordau, Imber (a Hatikva költője), Ben Jehuda, Achad Haam, J. K. Gordon, Mendele Mocher Szeform, Perez, Scholem-Alejchem, Zamenhof (az esperanto nyelv feltalálója), Marx, Lassalle, Eisner, Landauer, Rosa Luxemburg, Libermann-Freemann, Kammer, Bergsen, Weininger, Einstein, Max Margulies (az elméleti meteorológia megteremtője), Siegfried Marcus (az automobil feltalálója), A. Wassermann, Paul Ehrlich, Lombroso, Freud, Alfred Adler, Vámbéry, Kiss József, Patai József, Claretie, Mendés, Schnitzler, Meyerbeer, J. F. Halevy, Rubinstein, Mahler, Offenbach, Sarah Bernhardt, Josef Israels, Moritz Gottlieb, Max Liebermann, Pissarro, Chagal, Antokolski, stb., stb. a zsidó irodalom, művészet, kultura megannyi szellemóriásai.

Arra kérném ezuttal szeretettel még a Mult és Jövő olvasóit, hogy akinek birtokában zsidó nagyságok kézírásai vagy arcképei vannak, sziveskedjenek azokat a Mult és Jövő útján a jeruzsálemi egyetemi könyvtár részére eljuttatni. A legméltóbb helye és módja ez a megőrzésnek.

Fordította: Dr. Fuchs Jenő

Jehuda Perm: Egy kis meleg tea

PATAI JÓZSEF: A ZSIDÓ HALÁL SZÉPSÉGE

— „Se koszorú, se virág, se díszes ravatalozás, csak imák, imák és imák; oly rideg az ilyen orthodox zsidó temetés!” — szólt hozzám egy barátom, akinek arcán látszott, hogy nem kritikából, hanem szeretetből keresi itt is a zsidó élettől párhuzamosan a zsidó halál szépségeit. Így látja a zsidó halotti szertartást az, aki azoknak az imáknak, imáknak és imáknak az értelmét nem ismeri. De aki előtt a héber nyelv nem zárt titok és részt vett egyszer abban „a legigazabb jótevés”-ben, melyet a halottal cselekszenek, annak lelkébe belevésődik egy nagyszerű apotheosis emléke és inkább csodálattal telik meg azok iránt, akik a halált ennyi költészettel valóban fölmagasztosítani tudták.

Már a régi zsidó felfogás, hogy az Ur Isten dicsfénye ragyog a beteg feje fölött, abban csúcsosodik ki, hogy a Lelkek Ura mintegy maga száll alá, hogy az elköltözött lelket oltalma alá fogadja és fővigye az Örök fény Csarnokába. Ezt szuggerelják a haldokló előtt mondandó héber imák és bibliai viziók: „*És látom az Örökkévalót, mint trónol magasztos, fenséges trónusán és uszályai megtöltik a Csarnokot. Szérfok állanak fölötte, hat szárnya, hat szárnya mindegyiknek, kettővel eltakarja arcát, kettővel eltakarja lábát és kettővel lebeg. És szól egyik a másikhoz: „Szent, szent, szent a seregek Ura, tele a föld az ő dicsőségével... És fölemelt egy szél engem és hallottam mögöttem nagy zugás hangját: Áldott legyen az Úr dicsősége mindenütt!”... És gyertyák gyulladnak ki köröskörül, mintha nagy ünnepre készülödnének... Száztizenkét bibliai idézet ק"ב פסוקים hangzik föl a haldokló ágya körül, aki ha a héber verseket érti, mintegy átringatózik a látomások szárnyán a túlvilágba.*

És már itt a haldoklónál kezdődik az Énekek Éneke szent szerelmi vallomásainak recitálása. Mintha a lelket szólítaná, hívna égi kedvese: „*Felelt én kedvesem és szólott hozzám: kelj én pásztornóm, szépségem, oh jer velem, jöjj a Libanonból, én arám, velem a Libanonból jöjj, letekintesz Amána csucsáról, Senir és Hermon bérceiről, oroszlánok hajlékaiból, párducok hegyeiről... Balja a fejem alatt és jobbja átölel... Ébredj észak és jövel dél szele, fuvalj kertemre, csurogjon fűszere, jöjjön kedvesem a kertjébe, és tépje édes gyümölcsét...*

Mintha menyegzőre készülne a lélek és lakodalmi kórusok nászénekeket zengnének köröskörül. „*És ellátása, örökös ellátása adatik neki a Király asztalán...*

A zsidó felfogás szerint, a lélek nem távozik el teljesen a testtől mindaddig, amíg „a por vissza nem adatik a pornak”. Épp úgy mint a lélek visszaszáll megtisztulni eredeti fényforrá-

sához, a test is csak eredetéhez visszatérve az anyaföld rögein keresztül nyerheti el teljes megtisztulását. És a lélek mintha örködné még a test fölött és annak tiszteletét mintegy saját megtiszteltetéseképpen érzi. A halottat nem szabad egyedül hagyni, mert ez olyan, mintha most már semmibe vennék és írva vágyon, „aki gúnyt űz a szegényből, gyalázza alkotóját.” De nem szabad előtte megjelenni taliszanban és tefilinben, mert ez is mintegy „gúnyüzés a szegényből”. És hogy a lélek minél előbb visszatérhessen örök honába, sietni kell a halott eltemetésével. Nincs vallási parancs, amelynél nem volna előbbrevaló a halottal való foglalatosságot. Mózes jutalma lett, hogy az Ur maga temette el őt Nebó hegyén, mert mikor kivezette Izraelt Egyiptomból, elvitte József csontjait, hogy a Szentföldön temesse el. „Egész Izrael el volt foglalva ezüst és arany edények kölcsönkérésével, Mózes pedig József csontjaival foglalkozott.”

Mindenki köteles a halottal foglalkozni és elkisérni utolsó útjára. A halott mosdatásában és felöltöztetésében való személyes részvételt épp olyan megtiszteltetésnek tekintik, mint például a Tóra elé való járulást. A hívek körülállják a halottat és áhitatos áldóimát mondanak: mintegy szent cselekedet előtt: „Nagy irgalmadban megparancsoltad szent Tórádban, hogy jót tegyünk a halottal, hogy eltemessük testét a földben, hogy leváljon róla minden salak és a lélek visszatérhessen a helyre, ahonnan vétetett. „Oh Irgalmas király, halld könyörgésünket, irgalmazz e halott testének és lelkének és amint mi készülünk itt megtisztítani a testét, úgy parancsold meg szent angyalaidnak, hogy vegyék le róla a szennyes ruhákat, melyek vétkekből szövődtek... és amint mi fel fogjuk itt öltöztetni fehér tiszta ruhába, úgy öltöztessék fel szent angyalaid a Tórából és szent cselekedetekből szövődő ruhába... És ahogy mi eltemetjük a testet a földi sírban, úgy temesd el a lelket a felső sírban... és teljesedjék rajta az írás: reátok öntök tiszta vizeket és megtisztítalak minden tisztatlanságoktól... s küldd elébe angyalaid, a béke angyalait, hogy szóljanak hozzá: jövel békében, jöjjön békében... és támaszd föl őt a halottak föltámadásakor, ámen...

A „Tahara” csarnoka megtelik imákkal. A tisztulás vizei csillannak a kezekben. És felhangzik egy hang: „*És szólott mondván az állókhoz: távolítsátok el róla a szennyes ruhákat*”... A Tahara vezetője, aki a halottal való foglalkozás előtt alámerült a megtisztulás vizeiben, leveti a halott ingét. És újra megszólal a hang: „A szent egyesülés vezetője megtisztelteti rabbi Michaélt a fej mosásával”. A megtisztelt, a felhívott áhitattal előlép, átveszi a vizet és önt belőle a halott fejére, miközben köröskörül imádkozó ritmusba mondják az Énekek Énekéből: „*Az ő feje mint drága megtisztított arany, fürtjei hullámszerűk,*

feketék mint a hollók”... És folytatják mialatt a szemeket mossák: „*Az ő szemei mint a galambok, a víz forrásain, tejben fürdők, teljükből ülők.*” Most az arcot mossák és felhangzik tovább a bibliai ének: „*Az ő orcái mint a fűszeres ágyak, illatos palánták, az ő ajkai liliumok, melyekről csepegő mirrha folyt*”... Ujra felhangzik a szertartás mesterének hangja: „A szent egyesülés vezetője megtisztelteti rabbi Menachemot a kezek mosásával”. A felhívott előlép és vizet önt a halott kezeire és köröskörül és odakünn az előcsarnokban kórusban szól az Énekek Éneke: „*Az ő kezei aranyhengerek, melyek foglaltattak topázba*”... Minden egyes testrész mosásához mást-mást hívnak fel, mint a tóraolvasáskor az egyes fejezetekhez és mialatt a vízszugár sercen a testen, fölzengetnek a bibliai versek: „*Az ő teste elefántcsontból való mű, megrakva zafirokkal*”... „*Az ő szárai márványoszlopok színarany talpazaton... az ő tekintete mint a Libanon, kiválasztott mint a cédrusfa*”... A szent egyesülés vezetője megtisztelteti rabbi Méirt az ajkak mosásával... „*Az ő inye édes-ségek és ő mindenestől fogva gyönyörűség*”... „*Ez az én szerelmesem, ez az én barátom, oh Jeruzsálem leányai... Megesketlek benneteket Jeruzsálem leányai, a gazellákra és a mezőknek szarvasaira, hogy ne ébresszétek és föl ne serkentsétek a szerelmet, valámíg ő akarja*”... „*Az én szerelmesem hangja ez, ime már jön, ugrál a hegyeken, szökdel a halmokon*”... Közben jönnek egyesek, elkésettek, halkán nyitják az ajtót, lábujjhegyen lépnek be észrevétlenül, mint akik megkésve surrannak be a templomba, hogy elfogjanak legalább egy borchu-áldást, egy kedusa-szentséget, vagy legalább egy-egy áment. — s beállanak a zsolozsmázók mellé: „*A te termeted hasonló a pálmafához és a te emlőid a szőlőgerezdekhez*”. A szent egyesülés vezetője megtisztelteti rabbi Judát a csipők mosásával... „*A te csipőid hajlásai mint a kőöntvény, mesteri kezeknek műve*”... Most leöntik kilenc „kab” vízzel az egész testet és az egész gyülekezet mintegy ünnepélyes örömmel kiáltja feléje: „*Tiszta ő, tiszta ő, tiszta ő!*”... Leszáritják és befecskendezik fűszeres borcseppekkel. „*Nárdus és sáfrány, mirrha és aloé és minden drága fűszerszármazék*”... Párával és illatokkal telik meg a levegő és a körülálló víziójában mintha élő ember állana, akit fejedelmi fogadásra, királyi követségre készítenek elő. „*Szólott Rabbi Akiba: boldogok vagytok Izrael, boldog vagy Ábrahám, Mózes fia, hogy tested tiszta és lelked felszáll tisztességben, mint írva vágyon: Izrael tisztító forrása az Örökkévaló... Amint megtisztítottuk testedet, ezen a világon, úgy tisztítják meg lelkedet fönt a fény folyamában és vonulhatsz szégyenkezés nélkül a Király elé*”...

A szent egyesülés vezetője kiosztja az öltöztetés tisztségeit és felhangzik egy hang, a

bibliai vízió verse, a főpapról és az egész közösség együtt mondja: „*És szólott hozzá: nézd, eltávolítottam rólad vétkeket és felöltöztetlek téged patyolat fehérbe*“... És a füszeres ködben, párában, zsolozsmás, énekes hangok között átváltozik a látomás a szentek szentélyébe készülő főpap öltöztetésévé: „*És föltették a tiszta főveget a fejére és felöltöztették ruhákba és az Urnak angyala állt*“... Egymásután járulnak elébe a megtisztultak, a felhívottak. Az egyik reáadja a fehér nyakkendőt, miközben köröskörül felhangzik a becéző bibliai vers: „*Mert kedves ékszer az a fejednek és gyöngyfüzér a nyakad körül*...“ A szent egyesülés elnöke megtisztelt rabbi Jechezkéelt az öv átkötésével... És zeng a zsolozsma: „*Mert miként hozzátapad az öv a férfiú derekához, úgy vagytok ti nekem Izrael háza, szól az Örökkévaló*“...

Patyolat fehérben vár a nagy utra készülő, mint vőlegény a menyezet alatt. Egyforma fehér len ruhája van mindenkinek, a földi és az égi szerelem küszöbén egyaránt. Valamikor a gazdagok duslakodtak díszruhákban és a szegények megszégyenülten állottak menyegzőik napján. Elrendelték tehát, hogy egyforma fehérbe burkolózzék mindenki. És amint megtisztultan, tetőtől-talpig fehérben megjelenik, olyan, mintha csakugyan a Király elé készülne, mint a földi élet égbe küldött követe és a lélek reszket, rezeg és világít fölötte, mint egy vezető csillag... Közelebb hozzák a gyalultatlan deszkakoporsót és a fantázia királyi trónusról, fejedelmi fekhelyről csapong és szól az ének: „*Ime ez a Salamon hintaja hatvan vitéz körülötte, Izrael vitézei közül*... *Mindannyian fegyverfogók, hadakozásban bölcsék, kinek kinek oldalán fegyvere és nem félnek az éjszakákon*“...

A kábult képzelet víziója ismét elhajlik és az egyszerű koporsót frigyládanak látja, frigyládanak, melybe a szent kőtáblákat rejtik... Mintegy titkos mozdulattal emelik be és köröskörül halkán suttog a bibliai idézet a szentély költözéséről: „*És ne jöjjenek nézni, midőn elrejtik a szentségeket*“... A szent egyesülés vezetője megtisztelt rabbi Józsefet a taliszz föladásával... És áhitattal reáadja a taliszt, feketesávós fehér imaátvetőjét, amivel szimbolikusan felöltöztetést nyert a távozni készülő lélek is. És zeng a zsolozsma körülötte: *Ujjongva ujjongok az Örökkévalóban s örvend az én lelkem Istenemben, mert felöltöztetett az üdvösség ruháiba, a kegyesség köntösébe, beburkolt engem mint vőlegényt főpapi diszbe, mint mátkát, ki ékszereit ölti fel*“... És a frigyládát vállukra emelik, mint egykor a szentélyt vivő leviták és zeng a levita-ének: „*És lön, midőn elindult a frigyláda és szólott Mózes: Kelj oh Örökkévaló és szóródjanak szét ellenségeid*“... És megállanak pillanatnyi pihenőre, mint hajdan a leviták és közben felhangzik a zsoltár: „*Aki a*

Legfelsőnek rejtekében lakozik, a Mindenhatónak árnyékában nyugszik...“ „*Mert angyalait küldi néked, hogy óvjanak minden utadon*“... „*Tenyerükön hordoznak, hogy meg ne botoljon kőben a lábad*...“ „*Oroszlánra és viperára lépsz, letaposol tigrist és sárkányt*“... „*Mert bennem kedvet talált s felmagasztalom őt, mert ő ismeri az én nevemet*“...

És a nyitott sír előtt megáll a menet, kissé felemelik a koporsó fedelét és az utra indulónak a feje alá hintenek a Szentföld porából, egy marékkal az Olajfák hegyéből, ahonnan majd felharsan a feltámadás trombitája. Ebben a pillanatban egyesül a test a földdel s a lélek visszaszáll az Örökkévalóhoz. És az egész gyülekezet együtt mondja: „*Jöjjön a Béke, jöjjön a Béke, jöjjön a Béke*... *Az irgalom angyalai, akik örködnek az irgalom kapui fölött, induljanak elébe és mondják neki: béke a te jöttöd. Kegyes-ség angyalai, akik örködnek a kegyesség kapui fölött, menjenek elébe és mondják neki: béke a te jöttöd*... *Te pedig menj a vég felé és támadj föl sorsodra a napok végén*“...

Vajjon ki volt az a költő, aki a zsidó halál magasztos apetheozisát ennyi poezissel tudta megkomponálni, hogy a szemlélő előtt szinte kíváncsúnak tűnik, mint Mózesnek Aharon halála a Hór hegyén?... Hulló virág, hervadó koszorúk, foszló drapériák körülvehetik-e a test és lélek útját annyi becézéssel, mint a magát bibliai látomásokban kiélő, ősi szépségeket kereső zsidó fantázia?!...

Kisteleki Éde: Jelenés a templomban

*Nincs senki hasonlód, dicsteljes egész egy,
Világnak a lelke szent égbeli Isten,
Bennünk akarattal, velünk megelégedj,
Hozzádra hasonlók —, énekli a kar fenn,
Oh hallod-e anyám sirodiban imámat?*

*S a pénteki este meglebben a függöny,
Frigyszekevény, az oltár sugárzanak, égnek,
Alakod jelenik meg mint arcom a tükrön,
Hozzá könnyörögve, ihlettelin kérlik,
Meghallani jöttél sirodból imámat.*

*Egy földdel az ég itt, Istennel a templom,
Egy testtel a lélek, lelkeddel a lelkem,
S mit emberi szóból a gondolat elvon
E néma örök perc, rádlelt keresetlen,
Anyám s a nagy Isten hallgatja imámat.*

*S eltűnik előlem, oh mind a mi átok
És mind a mi ábránd már szellemi valóság,
Tárt hangom e mély csend, mit égbe kiáltok,
Virággal, ahonnan fejem teleszórják
Anyám, a nagy Isten s a minden, az egység.*

ZSIDÓ IRODALMI KIS TÜKÖR.

Chaplin, aki rendező, színész, vállalkozó, aki maga írja darabjait, most könyvet írt saját magáról „Hallo Európa” címmel. E könyv bevezetőjében életrajz írója a következőket írja:

„Humora, ez a knock-out-humor, tipikusan angol benne, de mindaz, ami ott szunnyad a dolgok megett, komikumának ez a mozgalmás, hatalmas tengere, gesztusainak és érzéseinek ez a különös tarkasága, amely szinte sajátmagát gúnyolja ki és mindezek előtt szemeknek sajátmagát nem is olyan fontosnak tartó melanchóliája — ez mind zsidó benne. Zsidó mint akrobata — látszólag milyen paradoxon...”

Chaplin tehát egy újabb dokumentum a zsidó humor lélektanához. Dacára annak, hogy ő maga ezt írja magáról:

„... Minden nagy zseninek zsidó vércseppje folyt az ereiben... Én nem vagyok zsidó, de biztosan az én ereimbe is jutott egy pár csöpp zsidó vér. Remélem legalább...”

Ez azonban már nem a zsidó humor, de a zsidó tragédia dokumentuma: az a nagy művész, a mozi legnagyobb zsenije, aki szívesen vállalt ugyan néhány csöppet a zsidó vérből, de az egészet — megtagadja. (A *Jüdisches Lexikon* a következő adatokkal szolgál róla: Egy a XIX. század közepén Angliába vándorolt keleti zsidó családból származik, amelyet eredetileg Thonstein-nak hívtak.)

Hiába: Chaplin még abban is zsidó, ahogy megtagadja a zsidóságot; valósággal chaplini ebben. De hiába: das Blut ist ein ganz besonderer Saft. Elég, hogy csak csöppet vállaltanak belőle, ebben a cseppben a tenger minden keserősége, ebben a csöppben a zsidóság minden keserű humora.

És így a zsidó Chaplin nemcsak a mozivászon humorában zsidó, de zsidó ebben a könyvében is, amely érdekes emberi dokumentum marad akkor is, ha egy ismert chaplini mozdulattal — ahogy a *Cirkusz* bevezető képével összegyűri a star „csillagát” és egy torz rugással elrúgja magától — a zsidóságot is.

*

A berlini színpadokon egyszerre két zsidó vonatkozású darabot is játszanak, amelyek körül valósággal vihar tombol. Különösen áll ez Hermann Ungar drámájára, a „Der rote General”-ra, amely a mai bolsevista Oroszország miliójében mutat rá arra a zsidó problémára, hogy hiába minden, hiába a teljes beolvadás, hiába a zsidósággal való minden szellemi közösség megtagadása, mindig és mindenütt elérkezik az a pillanat, amikor a zsidó ráeszmél arra, hogy mégis csak idegennek tekintik.

Ungar drámájának hőstét Trockij figurájáról formázta. Podkamienski, akit valójában Moise Fris-mannak hívnak, a „vörös hadsereg” legfőbb parancsnoka. Ez a kinevezés izzó gyűlöletet kelt az egyik parasztszármazású hadvezérben, aki véres pogrommal bosszulja meg magát. A pogrom feldulja a kis Pokamien községet és a halottak között ott van a zsidó származású főparancsnok apja is.

Podkamiensky előbb maga előtt is enyhíteni próbálja a pogrom jelentőségét: csak a győzelmes hadsereg előrenyomulásának örvénye ez. De azután összeroppan... „alle Iden geharget...” mormogja a hírnök szavaival, szinte félőrülten.

Elrendeli a vizsgálatot. S amikor az anyag teljesen összegyűlt, ezt a népbiztosok tanácsa elé terjeszti és követeli, hogy a pogromhóst, azonnal csapják el...

A népbiztosok azonban hallgatnak... Hiszen éppen Podkamiensky tekintélyén esne csorba, ha úgy látnák, hogy ő a zsidók védelmezője.

„Hát én talán rosszabb vagyok, mert az én apáimat még jobban elnyomták, mint az övékét?...” teszi fel magának a kérdést, amikor látja, hogy hiába ő a nagy vörös hadsereg megszervezője, a vezér — mégis csak a zsidót és csak a zsidót látják benne, amikor a pogromok sujtotta zsidókért szót emel, nem pedig az embert, nem pedig a minden fajon, valláson felülálló bolsevikit...

És a végén Podkamiensky az, akinek mennie kell és akit végre a fehérek meggyilkolnak, a pogromhős pedig marad, sőt ünneplik.

E darab körül nagy vihar támadt. Oh nem azért, mert zsidó vonatkozása van, hanem — a bolseviki vonatkozása miatt. A *Tagebuch*-ban, annak híres kikeresztelkedett szerkesztője, Stefan Grossmann megragadja az alkalmat és azt bizonyítgatja, hogy Oroszországban nem a zsidót nyomják el, mint zsidót, hanem a városi kis szatócsot, kisiparost. Oh, a mai Oroszországban élő három millió zsidó közül a háromszáz-négyszázezer „regisztrált” zsidó proletár valóban nem szenved meg azt, hogy zsidó.

Ungar darabja, amelynek határozott nagy színpadi sikere van, a zsidóság legnagyobb problémáját viszi színpadra: azt, hogy a galut nem tudja megoldani a zsidó kérdést. Még Oroszországban sem és még annak zsidó vezérei számára sem, amint Trockij esete bizonyítja, akiben nem a bolseviki, hanem — a zsidó bukkott el.

*

A másik zsidó vonatkozású szindarabot a most megjelent hatalmas koncepciójú „The Titan” Európában is híressé lett amerikai írója: Theodore Dreiser írta. „Ton in des Töpfers Hand”, ez a bibliai mondás a darab címe és egy amerikai zsidó család tragédiáját írja meg benne. Ami különös: Dreiser nem zsidó.

A szülők odesszai bevándoroltak, még a gettó emlékét őrzik, gyermekeik azonban már Amerikába asszimilálódtak, a lányuk flapper, fiaik bussinesmännnek. A család egysége azonban még mindig teljes s amikor az egyik fiu szerencsétlenül bajba jut, egy emberként állanak eléje, hogy megvédjék a törvény üldözése elől. Borzalmas, szinte visszataszító valósággal elevenedik meg előttünk az ifjú bűne, hogy annál erősebb hatású legyen az, amit Dreiser az amerikai publikuma előtt reprezentálni akar: a zsidó családi összetartás ereje.

Ezt azonban maga az apa, a régi gettó reprezentálója roppantja össze, aki érzi, tudja, szenved, hogy van, ami még ennél a köteleknél is erősebb: az igazság.

Mert a zsidóság csak egyet ismer, ami még a családi élet kötelékénél is szentebb a számára: az igazság, amely erősebb mint a vér szava, amely ha a gettó dohos pincéjéből tör is elő, mégis mindig, hol csak zsidó él: az égre tör.

És Dreiser — hadd tegyük hozzá — nem zsidó!

Székelly Béla.

A JÜDISCHES LEXIKON MÁSODIK KÖTETE.

A sorozatos művek első kötetének megjelenése után valamelyes aggodalom fogja el az érdeklődő várakozót. Nem bízik mindig — tapasztalatokból kiindulva — a közönség türelmében és ha nagyobb anyagi áldozatról van szó: áldozatkészségében. A berlini Jüdisches Lexikon díszes munka és ára is nagyobb összegre rúg.

A négy kötetre tervezett mű második kötetével a II-betű végéig érkezett el. Az első csupán 1400 oldal terjedelmű volt, itt e szám már az 1700-at éri el. A vezérlő elvek ugyanazok, mint az első kötetnél voltak.

A Jüdisches Lexikon első kötete az olvasóknál teljességgel kedvező fogadtatásra talált. A második kötet magyar munkatársai: *Guttman Sándor* (most Breslau), *Friedmann Dénes*, *Mahler Ede*, *Ziegler Ignác* (most Karlsbad), *Patai József*, *Hirschler Pál*, *Klein Sámuel* (Jeruzsálem), *Krausz Sámuel* (most Wien). Van több magyar vonatkozású cikk is.

Megőrizte a könyv fő jellegzeteségeit, melyekkel már eredetileg bírt. Pazar kiállításban nyújtja a művet, mind kötését, mind nyomását, mind pedig illusztrációit tekintve. Egy-egy kötet képeinek és műmellékleteinek száma meghaladja a kétezret is.

A második kötet legnagyobb közleménye a *Geschichte* címszó, 40 hasáb terjedelemben. Nagyszerű összefoglaló dolgozat, melynek mellékleteként található a zsidó históriát feltűntető párhuzamos kronológiai táblázat. Irodalmunkban hézagot pótló összeállítás — volt már régebbi, meg nem felelő kísérlet, — mely a legújabb kutatásokon, Dubnow „Weltgeschichte des Jüdischen Volkes“ műven nyugszik.

Az egész műről általános benyomásunk és tanulságunk az, hogy a széles rétegű, legtágabb értelemben vett zsidó közönséghez megnyerő formában és igaz tartalomban a részükre mindezideig távolálló zsidó tudást is közel lehet vinni. Bibliofil ember is örömmel fogadja könyvei sorába a művet s ha már bírja, forgatni is fogja, ritkábban majd sűrűbben, mert egyike-másika megszeretheti az arra érdemes könyvet és rajta keresztül a még érdekesebb zsidó ismereteket — egyszerűen az ilyen munkák nagyban hozzájárulhatnak a legragadósabb zsidó betegség gyógyításához, irtásához: az amhoorecség, vallási tudatlanság fokozatos megszüntetéséhez. Népszerű értelemben méltán nevezhető a „zsidó tudás kézikönyvé“-nek. Kiadja a Jüdischer Verlag, Berlin W. 57., Potsdamerstr. 63.

Dr. Friedmann Dénes.

„MENÓRA-KÖNYVEK.”

Ilyen címmel új zsidó könyvsorozat indult meg, amely mindjárt öt értékes művel lép a közönség elé. Öt zsidó könyvet egyszerre kiadni, még pedig szép kiállításban, finom papíron — ehhez nemcsak áldozatkészség kell, hanem az a bizonyos zsidó optimizmus is, amelyet zsidó lelkesedésnek is nevezhetünk. Szerencsés ötlet, hogy mind az öt könyv regény, ami mégis keresettebb cikk nálunk. De amellet mind az öt mű nemcsak szórakoztató olvasmány, hanem oktató is, zsidó szeretetet ébresztő, zsidó tudást terjesztő. *Disraeli* „Dávid Alroy“-ja, ha romancizmusa elavult is, megismertet bennünket egy nagy zsidó szívvel és a lélekbe oltja a Szentföld iránti rajongást, amelytől a zsidóság egyetlen korban sem tudott szabadulni. *Francos*: „A pojáca“ két kötetet foglal le a

MAGYAR ÉS JÓ!

ALBUS HARANG SZAPPAN

Aki a fehérneműjét igazán szereti, nem kísérletezik mindenféle csodaszerekkel, amelyek a fehérneműt legtöbbször tönkreteszik, hanem az évszázadok óta kitűnően bevált és *MAIG IS FELÜLMULHATATLAN* szappant használja.

HARANGSZAPPAN

a legtokéletesebb és legfinomabb mosószappan, melyet a tudomány mai állásánál előállítani lehet

1/4 kg.-os darabokban minden üzletben kapható

Minden darab tisztaságáért
10.000 pengő garanciát vállal az

ALBUS SZAPPANGYÁR

PRÓBÁLJA KI MÉG MA!

„Menóra“-könyvtárból, de a zsidó típusok oly gazdag sorozata vonul fel benne, hogy színeivel panoptikumszerűen leköti az olvasó figyelmét. Mindenesetre közelebb áll hozzánk *Zangwillnek Snorrer* királya, aki a nagy angol zsidó költő humorának aranyköntőseben jelenik meg előttünk. A legértékesebb azonban e sorozatban kétségtelenül *Mendele Mocher Saforim* műve: „*Santa Fiske*“, amely fogalmat adhat a jidisi irodalom művészi színvonaláról, mintegy izelítőt abból a világból, amelyben a nyomor a legtisztább poézissé oldódik fel. A fordítást *Székely Béla* végezte kitűnően, visszatükröztetve az eredetinek minden mélységét, szépségét. A „*Menóra-könyvek*“ a magyar zsidó irodalom értékes gazdagodását jelentik. Missziót teljesít a vállalat azzal, hogy a külföld zsidó irodalmának legszebb termékeit a magyar-zsidó olvasó kezébe adja. A régiek után bizonyára a mai zsidó írók fognak következni, akik a zsidó pszichét új oldalról világítják meg és ábrázolásuk maibb művészetével még közelebb férközhetnek a modern zsidó lélekhez. Szép és nemes feladatot vállalt a „Menóra“ könyvkiadó, megérdemli, hogy a zsidó olvasóközönség meleg érdeklődéssel forduljon feléje. Dr. Szabó Géza.

TOLLHEGYRŐL

„KOSER“ Ez a címe az egyik prágai revüszínházban most előadott darabnak, melyről a „Selbstwehr“ a következőket írja:

A darab cselekménye zsidók körül forog, zsidókat figuráz ki és mutat be groteszk és gúnyos formában. A társszerzők közül kettő nemzsidó, a harmadik egy Neuberg nevű rendezetlen vallású uriember, aki bizonyára a zsidó anyagot szállította a másik kettő „vicces“ darabjához. De nem az a legszomorúbb az egész ügyben, hogy ez a Neuberg úr hagyja, hogy darabjában a zsidó szereplők legkiméletlenebbül bánjanak öreg nagyapjukkal és a végén kirúgják az ajtón és átkozódva Palesztinába kívánják, hogy sárba hurcolják a régi tisztos zsidó lakodalmi szokásokat, hanem az, hogy a zsidó közönség nagyszerűen mulat azon, hogy a színpadon az egyik zsidó a másikat piszkos zsidónak nevezi, nevet a zsidó kereskedő, mikor a színpadon „csaló!“ kiáltásra minden zsidó magát találva érezve megfordul és nevet a zsidó asszony, mikor a színpadon a zsidó feleség pénzért megcsalja az urát. Ez az általános nevetés a legfájdalmasabb a dologban. Sajnos ez a jelenség nem áll magában. Nemcsak Prágában, hanem másutt sem. A zsidók csinálják a zsidókról a legdurvább vicceket, mintha valami szadisztikus örömet okozna nekik annak a népnek a megsértése és becsémrlése, melyhez tartoznak, de amelytől minél távolabb szeretnének lenni.

„LELTÁROZÁS MIATT ZÁRVA.“

Egy délfancia városkában — meséli a hamburgi „Isr. Familienblatt“ — néhány zsidóhangzású cég zárva volt Jóm-Kippur napján, de a tulajdonosok mintha különböző ürügyeket kerestek volna az „üzletzárás“ igazi okának eltusolására. Az egyik üzleten kis tábla: „Ma zárva, holnap nagy reklám-eladás“. A legmesszebb ment azonban az a kereskedő, aki ezt a táblát tette ki a Bűnbánó nap üzletzárásának megindokolására: „Leltározás miatt zárva“... Ha csak nem így gondolta — teszi hozzá az ujság tréfásan, -- hogy „a bűnök leltározása miatt“.

LORD ALLENBY A ZSIDÓ KATONÁKRÓL.

Egy newyorki fogadás alkalmából lord Allenby, az angol tábornagy, a palesztinai harcok fővezére, többek közt a következőket mondta: „Parancsnok voltam több zsidó csapatnak és mondhatom: Juda Makkabeus nem harcolhatott vitézebbül, mint ezek a zsidó katonák“. Szép, szép az elismerés. De még szebb volna, ha az ilyen hősiességet az angol kormány legalább egy kis vitézi telekkel jutalmazná.

Kitűnő minőségű

Hutter szarvas szappan

כשר

Kapható

minden fűszer- és festékkereskedésben.

Gyártja a budapesti orth. hitközség rabbínátusának felügyelete mellett:

Hutter József Szappangyár — Olajipar Részvénytársaság

Budapest, VII., Erzsébet körút 6. Tel. : J. 461-92, 93, 94, 408-92

KI AKAR ITT „REFORMALNI“?

Igy is lehetne címezni: „Lomo rogsu gójim?“ „Miért fészkelődnek a gójok?“ Miért harsogtatják a harci jelszavakat a „reform“ ellen? Akik itt a mi kis világunkban gyönyörű autóikon jönnek be Jom-kipurkor a dohányutcai templomba az „Une Száne Tókef“ (így írtak hivatalosan!) szép orgonaszámaihoz, sietnek valami érthetetlen autó-szuggesztíóval tiltakozni a tengerentúli nagyvilág izraelitáinak „reform“-ja ellen és verik a mellüket, hogy bizony egy hajszálat sem akarnak engedni abból a bizonyos Sulchan Áruchból, amelynek egy betűjét sem tudják elolvasni! Mirevaló a vaklárma, a nagy hűhó semmiért? Ugy látszott, még a nyáron, hogy már vége minden atrocitásnak, a numerus clausus is végvonaglás felé halad, tehát szerezni kell újabb „gyúanyagot“, amely ellen „meg kell menteni a zsidóságot“. És ha nincs ilyen anyag itt, importálni kell a külföldről. De, hála Istennek, van újra „belügyi“ kérdés, egyetemi verekedés és egyéb gólusz elég, nincs szükség zsidómentő importra.

ZSIDÓ HUMOR

A LEGJOBB BIZONYÍTÉK.

Egy talmudikus könyv szerzője fölkereste egy este a híres lemergi rabbit, bemutatta neki művét és ajánló bevezetést (haszkomot) kért tőle. A rabbi becépillantott a műbe és azonnal visszaadta a szerzőnek:

— Erre nem adhatok ajánlatot.

A szerző könyörgésre fogja a dolgot:

— Rebbe, tartsa itt a kéziratot legalább egy éjjelen át és nézegesse át, majd meglátja...

— Isten ments — szakította félbe a rabbi — már késő este van és Ön nem mehet ki egyedül a könyv nélkül, veszélyes lehet.

A szerző csodálkozón néz a rabbira, aki aztán hozzáfűzi:

— A gonosz szellemek miatt, gondolom.

— Hogy-hogy?

— Annyit tud Ön is — feleli a rabbi —, hogy a Talmud szerint tudós embernek nem szabad egyedül mennie éjjel künn az utcán, mert gonosz szellemek leselkednek reá. Nos, ha Önnél van könyvének kézírata, meg fogja mutatni a gonosz szellemeknek, mint legjobb bizonyítékot, hogy ön nem tudós!

VAJJON HONNAN TUDJÁK?

Sátorosünnep chól-hamoédján történt, dr. Fürst Alfréd, a zsidó gimnázium professzora és dr. Patai József együtt jöttek ki a Bikur-cholim templomból, mindegyiknek kezében a szelencébe zárt eszrog és a nyitott luláv, szép szentföldi pálmaág, mirtussal és fűzfaágakkal. A Nagy körúthoz érkezve, elválás előtt megálltak és kis diskurzusba bocsátkoztak. Egy-szerre csak megáll előttük egy öreg anyóka: „Kérem uraim, mikor lesz maszkir?“ Megkapta a felvilágosítást és tovább ment. Egy perc múlva megáll előttük egy öreg zsidó: „Kérem uraim, mikor kezdődik a hosana-rabbai imádkozás?“ Ez is kielégítő válasszal távozott. Mikor aztán egy harmadik is közeledett feléjük újabb rituális kérdéssel, dr. Fürst mosolyogva szól dr. Pataihoz: „Érdekes, honnan tudják ezek, hogy mi zsidók vagyunk?“

KRONIKA ÉS SZEMLE

A BUDAI IZR. HITKÖZSÉG november hó 15-én tartotta meg alakuló közgyűlését, mely a mult ciklusban kifejtett munkája érdemeinek elismerésül, egyhangú lelkesedéssel ismét a régi előjáróságot választotta meg: dr. *Kriszhaber* Adolf ügyvéd, elnök; *Szántó* Jenő, az Angol-Magyar Bank igazgatója, alelnök; *Baracs* Károly, udv. tanácsos, a Győr-Sopron-Ebenfurti Vasut vezérigazgatója, *Bartos* Ármin, a Nasici Taningyár igazgatója, *Gerő* Ödön, a „Pester Lloyd” szerkesztője, *Haas* Lajos vállalati igazgató, *Katona* Gyula műszaki főtanácsos, *Pfeiffer* Ignác műegyetemi tanár, *Róna* Miklós Cseh-Iparbank igazgatója, dr. *Szilárd* Bertalan főorvos, *Wittenberg* Ignác ny. D. V. műhelyfőnök, az előjáróság új tagjai: dr. *Csobádi* Samu ügyvéd és *Kálmár* Sándor szeszgyáros. — Dr. *László* Áron választási elnök melegen üdvözölte az előjáróságot, kiemelte, hogy dr. *Kriszhaber* Adolf elnök teremtette meg a pártok közti békét és a nyugodt munka folytán a hitközség dr. *Kriszhaber* elnök aerája alatt gyönyörű bérpalotával, továbbá templomtelekkel, ezzel kapcsolatosan zsidó elemi iskolával gyarapodott. Reméli, hogy elnöktársával: *Szántó* Jenő alelnökkel együtt még sok üdvöset fog a budai izr. hitközség javára alkotni. Dr. *Kriszhaber* elnök lendületes és szívhez szóló szavakban köszönte meg a választási elnök meleghangú üdvözlését.

DR. MEZEY FERENC SIREMLEKE. A magyar zsidóság nagynevű vezérférfiának, dr. *Mezey* Ferenc Országos irodai elnöknek méltó síremléket kíván állítani a felekezet, melynek egész életét szentelte. A síremlékbizottság november hó 15-én tartotta alakuló gyűlését az ujbudai hitközség elnökének, dr. *Kálmán* Ödönnek elnöklése alatt. A gyűlés, melyen a kongresszusi zsidóság és az orthodoxia vezető egyéniségei nagy számban jelentek meg, *Hartstein* Adolf, *Baracs* Károly, dr. *Endrei* S. Henrik és mások felszólalása után elhatározta, hogy szervezeti különbség nélkül valamennyi hitközséghez felhívást intéz és felkéri őket, hogy megfelelő összegeknek költségvetésükbe beendő felvételével tegyék lehetővé, hogy a magyar Izrael e nagy fia iránti hálás kegyeletét mentől hamarabb külső formában is kifejezésre juttathassa. A bizottság ezúton is felkéri lehetősébb hittestvéreinket, hogy a méltó emlékmű felállításához adományaikkal hozzájárulni szíveskedjenek. A hozzájárulási összegek a Magyar-Olasz Bank R.-T. Károly-köruti fiókjához (Budapest IV., Károly-körút 14) küldendő be a Dr. *Mezey* Ferenc síremlékszámra javára. — Bárá *Kohner* Adolf 500, *Adier* Gyula 100, *Frankl* Adolf és *Hartstein* Lajos 50—50 pengőt bocsátottak a bizottság rendelkezésére.

VOLT TANÁRA DR. MEZŐ FERENC RÖL.

Alpár Mór ny. tanár beküldötte nekünk Tapolcáról azt a meleghangú dedikációval ellátott fényképet, amellyel dr. *Mező* Ferenc, az Olympiasz szellemi világbajnoka megkoszorúztatása után kedveskedett neki, mint volt professzorának. „Büszkén juttatom el a képet a *Mult* és *Jövő*-nek — írja — dr. *Mező* a mienk. Ott voltunk a pyramisoktól Amerika fölfedezéséig és a mai napig minden nagy kultúrteljesítménynél, vezetők vagy segítők. Dr. *Mező* — ez a jó zsidó fiú — Amsterdam óta a nagy sportmozgalomban szellemi vezető, akinek megadják a tiszteletet Amsterdamtól Jokahamáig, New-Yorktól San-Fran-

ciscóig.” *Alpár* tanár leírja, mily komolyan fogta fel tanulmányait *Mező* „a nagykanizsai öreg gimnáziumban, a hittant épügy mint a világi tárgyakat *Mező* a jó zsidó tradíciók szerint élő vallásos szülők gyermeke”. Az egyetemen latin és görög nyelvből nyert tanári képesítést, de a hébert sem hanyagolta el. A kötelességtudás kísérte a háborúba is, ahol hősi magatartásáért vaskoronarendet, katonai érdemkeresztet, Signum-Laudist, Károly-keresztet és Sebesülési érmet szerzett. Most a II. kerületi állami főgimnázium latin-görög tanára. Amellett minden szabad idejét a sportügynök szenteli, amelynek történetébe már beleírta a nevét. Művei: „*Tibullus a magyar irodalomban*” (1908), „*Deák* Ferenc viszonya Zalaszentgróthoz” (1913), „*Az orosz-osztrák-magyar háborúban*” (1915), „*Humor a harc téren*” (1917), „*A görög sport*” és „*Képek a magyar sport multjából*” (1926). Az a munka pedig, amellyel az amsterdami szellemi olimpiászon első díjat nyert: „*Az olimpiai játékok története*”, amely alapvető munka megfog jelenni legközelebb magyar, német és angol nyelven. Dr. *Mező* Ferenc szerkeszti a Jókai-féle „*Magyar Sportkönyvtár*”-t. Évek óta tevékenykedik különféle sportszövetségekben. Belső meglepedéssel említi, hogy a budai izraelita hitközség iskolaszékének tagja és büszke arra az ünneplésre, amelyben a budai hitközség a templomában részesítette. „*Haladok tovább* — írja dr. *Mező* Alpár tanárnak — azon az úton, melyet eddig is vágtam: dolgozom hazámért, dolgozom családomért s hová sorsom állít, ott mindenkor igyekszem kötelességemnek megfelelni.”

MEGVÁLASZTOTTAK AZ ÚJ SARAJEVOI FŐRABBIT. Dr. *Urbach* Henrik zemmuni főrabbit, *Feldmann* Mózes, a pesti rabbiság néhai nagytudású elnökének vejét, a sarajevói hitközség egyhangulag főrabbijává választotta.

A HYMALAJA KYD

TEA

a teakultura csodája

Magyarországi egyedárusítója

KOTÁNYI JÁNOS

Budapest, VI., Teréz-körút 7. sz.

Telefon: Aut. 225-27.

Lohr Mária-Kronfusz vegytisztító és kelmefestő

Telefon: József 302—37

Gyár és központ: VIII., BAROSS UCCA 85.

Telefon: József 302—37

MOLNÁR FERENC, a nagy kozmopolita, világ-hírű darabjaiban sűrű szerepet magyar nevű alakokat, de zsidó származásának írásaiban nyomát se találjuk. Mostanában azonban *Csergő* Hugó nyilvánosságra hozta egy ifjúkori versét — az egyetlen, melyet ismerünk — és ebben különösen fölkelte figyelmünket a következő két szakasz:

„Ferenc, szivedből hol az voltár?
Hová lett Mózes és a hit,
hová lett Dávid és a zsoltár,
mely megvigasztal s megjavít?

A frigyszeikrény nálad veszendő,
s a tömjénillat mily kevés!
Ferenc, hol van a talith-kendő,
s a hosszúnapi böjtölés?”

G.

A PÁPAI FÖRABBI HALÁLA. Míg másfél évig ült azon a rabbiszéken, amelyet a még mindig nem eléggé méltatott R. Mose Arje Róth méltó utódjaként foglalt el R. Gottlieb Sámuel. Ötvenkét éves korában, munkaereje teljében hagyta itt hitközségét, családját. Éjfélig tanított, tanult és egy órával később már fönt lebegett a lelke a Mindenható trónusa előtt. Temetése országos részvét mellett folyt le. Szívbe markoló volt, mikor Pressburger rabbihelyettes gyászbeszéde után, a megdicsőült legidősebb fia, Gottlieb Benő, rabbinövendék elzokogta a koporsó előtt búcsúját. Sussmann Viktor budapesti, Snyders Bernát győri, Ehrenfeld Sámuel miskolci, Pressburger Áron bonyhádi, Weisz Simon simonyi rabbi gyászbeszéde után Widder Salamon pápai hitoktató és Marton Ignac, a Chevra elnöke búcsúztak a nagy halottól.

DR. BEDŐ MÖR HALÁLA. Egyike volt Budapest legismertebb, legnépszerűbb embereinek. Mint ügyvéd, kisemberek védője, a kispolgárok apró-cseprő bajainak odaadó orvoslója, gyámolítója, tanácsadója volt, mint fővárosi bizottsági tag, harcos ellenzéki, aki nem egyszer kelt ki élesen az antiszemita túlkapások ellen. Méltán mondotta dr. Hevesi Simon vezető-főrabbi, hogy „egy oszlop dőlt ki vele”.

SIRKÓAVATÁS. Egerben november 11-én avatták föl Kneller Vilmosné, az egy év előtt elhunyt jótékonyágáról közismert uriaszony síremlékét. Blaszk főkántor, dr. Schweiger Lázár főrabbi méltatta az elhunyt példás életét és nemes jótékonyágát.

BEKÖTÉSI TABLA ÉS TARTALOMJEGYZÉK az 1928. évfolyamhoz megrendelhető. Ára 3 pengő.

HAZASSÁG. Weisz Salamon, az orth. Chevra Kadisa tisztviselőjének leányát, a nagyműveltségű Bella kisasszonyt e napokban nőül vette Guttman Sándor budapesti cipőgyáros. A fiatal párt Sussmann Viktor főrabbihelyettes eskette. Az esküvőn résztvettek: dr. Friedmann Izidor, a Chevrának, Freudiger Ábrahám, az orth. izr. hitközségnek elnöke, valamint az orthodox összes választmányi és képviselőtestületi tagok.

A „ZSIDÓ SZEMLE” ZENE ÉS KULTURESTJE A ZENEAKADEMIÁN. A Zsidó Szemle december hó 16-án, vasárnap délután 4 órakor, nagyszabásúnak ígérkező zsidó zene és kultúrestélyt rendez a Zeneakadémia dísztermében. A *Múlt és Jövő* főszerkesztőjét ért gyászbeszéd miatt egyelőre kénytelen volt lapunk a fővárosi zsidó közönség által oly nagy érdeklődéssel várt és fogadott kultúrestély rendezésétől eltekinteni és így a testvérlapunk, a *Zsidó Szemle* rendezi meg december havában az évad első zsidó kultúrestélyét. A műsor keretében fellépnek Gellért Lajos, Laurisin Lajos, Fehér Arthur, Tordai Judit, dr. Somló Ernő, Antal Erzsébet, Kuttner Irén, Szekeres Ferenc, Revere Ferenc, valamint a Palesztinából érkezett és európai hangversenykörúton lévő zsidó zongoraművész, Sulamit Doniah, akinek művészetéről az előkelő angol lapok a legnagyobb elismerés hangján írtak. Az est során Beregi Ármán rendezésében a különféle országok zsidó népdalai is bemutatásra kerülnek, a nagy zsidó zenekutató Idelsohn gyűjteménye alapján. Dr. Schönfeld József a Makkabeusokról fog beszélni. Jegyek 2—5 pengő árban válthatók a *Zsidó Szemle* kiadóhivatalában, Budapest VI., Király-utca 36., Rózsavölgyi zeneműkereskedésében és Mentor könyvkereskedés, Andrassy-út 17.

HALALOZÁS. Néhány héttel azelőtt elhunyt egyik budapesti szanatóriumban Friedmann Sándor, tekintélyes verbászi kereskedő, az ottani Chevra Kadisa elnöke. A család hazaszállította és az egész közönségnek szívből jövő részvéte mellett kísérté utolsó útjára a jótékonyágáról ismert zsidó vezérferfiut. Az idegen szegényeknek is vendéglátó gazdája volt; mondják, hogy miatta jött annyi szegény Verbászra és a határon túlról jövők is legelsősorban őt keresték fel. Senkinek, még a feleségének sem szólt, hogy kit és mennyivel támogat, úgy hogy nyitott ajtajuk volt a szegényeknek mindkettőjükhöz. A temetésen dr. Urbach Henrik zemuni főrabbi és dr. Friedmann pesti hit-tanár búcsúztatták magasszárnyalású gyászbeszédekkel a halottat.

Kohn Samu, kereskedelmi tanácsosnak jótékonyágáról ismert neje elhunyt. A súlyos csapás nagy és előkelő családot döntött gyászba.

Paskusz Károly, az orthodox zsidóság nagy harcosa, ötven éves korában hirtelen elhunyt. Ő alapította a „Mochasiké hadasz” egyesületet és elől járt mindenütt, ahol a zsidó vallás ügyéért kellett síkra szállni. Temetése nagy részvét mellett folyt le Csornán.

ארטה כשר

„CERES” ételzsír

a szokott kiváló minőségben minden fűszer-, csemege- és élelmiszerüzletben kapható.

HUTTER JÓZSEF
Szappangyár—Olajipar Rt.

Budapest, VII. ker., Erzsébet-körút 6. sz.

Telefon: J. 461-62, 93, 94 J. 408-92

EZÜSTLAKODALOM. *Bihari Mór* viii. fősztám-
lanácsos és neje, november hó 17-én ünnepezték
hozzátartozóik és tisztelőik körében házasságuk 25
éves évfordulóját, amely szép családi ünneppé nőtte
ki magát és belekapcsolódott házának fölszentelése is.
E kettős jelemtőségű ünnepevénynek méltó szószólója
volt *Friedmann Vilmos* rabbi úr, aki a töle meg-
szokott szellemességgel méltatta e kettős ünnep jelen-
lőségét. Az ünnepezték, akiket szép ajándékokkal lep-
ték meg, meghatottan mondtak hálás köszönetet azok
bensőséges együttérzésért.

A KÁRTYAJÁTEK A ZSIDÓKNÁL ÉS AZ
ELLENE HOZOTT RENDSZABÁLYOK. A *Jüdische
Presse* egyik legújabb számában érdekes cikket ír
erről a témáról dr. *M. Frankfurter* tollából. Tudos-
mányos alapossággal veszi sorra a régi és újabb zsidó
irodalomnak a kártyajátékra vonatkozó szakaszait.
A régi zsidóvilágban a szerenesejátékok teljesen is-
meretlenek voltak, a talmud említi először a kocka-
játékot, melyet a zsidók a görögök révén ismertek
meg a hellénizálás korszakában. A szenvedélyes já-
tékos mindenütt megvetés, lenézés érte, a kocka-
játékos szó a tolvajjal volt egyértelmű. A szétszóratás
után erősen elterjedt a zsidók között a sakkjáék,
majd mint általánosán tartják, ennek továbbfejlődése-
képen a kártyajáték. A velencei tudós Rabbi Leon de
Modena 14 éves korában „Szur Móra” című művét a
kártyázás elleni harcnak szentelte (bár később ő maga
sem maradt mentes a kártyaszennvedélytől). 1628-ban
a velencei rabbik Cheremet mondtak ki mindenkire,
aki a kihirdetést követő hat éven belül kártyához
nyul. De az egymásután megjelenő tilalmak sem tud-
ták a kártyázók szenvedélyét megfékezni. Végül a
rabbik a kártyázást egyenesen a bálványimádással
azonosították és vezeklésül 10 napi böjtöt írtak elő.
Vajjon ma is — fejezi be cikkét dr. Frankfurter
rabbi — eredményre vezetne-e a rabbiknak esetleges
kártyatiltalma? Erre a kérdésre jobb nem felelni.

A PESTI ZSIDÓ GIMNÁZIUM VIII. OSZTÁLYA
december hó 9-ikén délelőtt 11 órakor tartja a
Capitol filmpalotában nagy Chanuka-matinéját. A
gazdag műsoron szerepel *Chopin*, *Haydn*, *Kodály-
Dóczi*, *Papp-Váry* több zeneműve, *Bárd Gy.* „Messze-
idegenben” c. darabja, szefard dalok, *Patai József*
„Egyszer volt”-ja a magyar eredetiben és *Löw* angol
fordításában, *Péchy Simon* imája, *Lessing* Náthánja,
László M. „*Ringlispie!*” című jelenete, stb. Az előadás
tisztla jövedelme az osztály Tóra-alapját gyarapítja.

JESIVA-HÁZ BESZENTELÉS SEREDEN. Sere-
den már évtizedek óta a thóratanítás fejlesztése par-
lagon hevert. A 8 év óta itt működő *Eckstein* Mózes
főrabbi életének legfontosabb ténykedése a Jesiva
alapítása, amely Menzával van egybekapcsolva. Most
avatták fel a jesiva új otthonát nagy ünnepevény-
séggel. *Eckstein* főrabbi lendületes beszédben mélt-
tatta a nap jelentőségét, továbbá *Friedländer Géza*
hitközségi elnöknek a Jesiva megvalósulása körül
szerzett érdemeit, egyben kiemelte az amerikai *Márkus*
Gusztáv hathatós pártolását.

KÉRJE A FÜSZERKERESKEDÉSSEN A MOST MEGJELENT, 148 RECEPTE TARTALMAZÓ, SZINES KÉPEKKEL ILLUSZTRÁLT

DR. OETKER-FÉLE
RECEPTKÖNYVET
ÁRA 30 FILLÉR

HA A
FÜSZERESNÉL
NINCSE, FORDULJON
KÖZVETLEN HOZZÁNK:
DR. OETKER A. GYÁRHOZ
BUDAPEST, VIII., CONTI-U. 25.

EDMUND FLEG: „MIÉRT VAGYOK ZSIDÓ?”
című művét közli folytatásokban a dr. *Kenéz-
Kurländer Ede* szerkesztésében megjelenő *Szombat*.
A francia költő érdekes könyve számos nyelvre le-
fordítva, mindenütt nagy feltűnést keltett.

SCHUNDA KÁROLY ÜNNEPLÉSE. A Schunda
V. József hangszergyár és hangszerüzlet tulajdonosát
és vezetőjét, *Schunda Károly* hangszerkészítő-mestert
névnapja alkalmából összes alkalmazottai és munká-
sai benső családi jellegű ünneplésben részesítették.
Gyurics András és *Rauhoffer Simon* előmunkások,
valamint *Spinner Izso*, a cég főkönyvelője köszönték
meg Schunda Károly főnöküknek az összes alkalma-
zottakkal szemben mindenkor tanúsított igazságos
bánásmódot és szeretetteljes jóakaratot.

Hajszálakat arcról, karról utónyomok nélkül kiirtja, összes szépséghibák kezelését
biztos sikerrel végzi: **Pollák Sarolta**, Andrássy-út 38., I. em.
(Párisi áruházal szemben). »Miracle« hajeltávolítószer (e téren a legtokéletebb), valamint „Miracle” szépitő-
szerek szétküldése utasítással. 25 éves működés. (Prospektus)

SCHUNDA V. J.

hangszergyár és hangszerüzlet

m. kir. udv. szállító
Budapest, IV., Gr. Károlyi-u. 5.
és Magyar utca 18.

Operaház, Zeneművész. Főiskola,
Nemz. Zenede, Filharm. Társaság,
színházak, nagymozik, leventék,
cserkészek stb. szállítója.

Alapított 1847. „A. B. C.” Szöv. kiz. szállítója Tel.: Aut 843-79

Bármely hangszer, alkatrészek, hurok és szakszerű javítások kaphatók. Továbbá zongorák, pianinok és harmóniumok eladása, becserélése, bérbeadása, hangolása és vétele.

**Legkedvezőbb részletfizetési feltételek mellett is!
A lehető legjobbat a legjutányosabb áron!**

DR. GÁBOR GYULA JUBILEUMA. Csendben dolgozik annyi évtized óta a zsidó közélet hangos fórumán és csendben vonultatta el feje fölött a jubileumot is. Nem szereti a zajt, csak a munkát és ezt is csak a zsidóságnak gyümölcsözteti, önmagának nem. Csendes jubileuma alkalmából a *Múlt és Jövő* is csendben, melegen üdvözlöi régi munkatársát.

HYMEN. Fuchs Imre Kassa, eljegyezte Gleich Erzsébet urleányt Nagymihályról.

Mangold Rezső, a kiváló zsidó zeneszerző (Pécs) eljegyezte Friedmann Rózsit, néhai Friedmann Lajos nyíregyházi tábori rabbi leányát.

AUGUSZTA KIRÁLYI HERCEGNŐ A MEINL-TELEPEN. Az elmúlt „Magyar Hét”-tel kapcsolatban — amelyen a Meinl-cég körülbelül 40 üzletével (körülbelül 60 kirakattal) vett részt — az a kitüntetés érte a Meinl-céget, hogy *Auguszt*a kir. hercegnő öfensége leányával, *Magdolna* kir. hercegnővel meglátogatta a Meinl-céget. A magas vendégeket *Floderer* vezérigazgató üdvözlő beszéddel fogadta, majd megmutatta a cég modern kakaó-, csokoládé- és pralinégyárát, nemkülönben többi üzemeit és központi irodáját és előadta a cég által gyártott cikkek gyártásának folyamatát. A magas vendégek a látottak felett legmagasabb elismerésüknek adtak kifejezést.

KELLEMES MEGLEPETÉS érte Budapestnek orth. kóser árura reflektáló közönséget. A *Stern és Társa* szalámi- és füstöltárugyár ugyanis megnyitotta főüzletét a *Király-utca 54. szám alatt*. Az üzlet gyönyörű, elegáns berendezésével egyedül álló a téren és áruinak minősége kitűnő. E kiváló cég főnökei minden igyekezetükkel azon lesznek, hogy a vásárlóközönség elismerését kiérdemeljék.

A NŐEGYELETI BÁL. Nagy érdeklődés mellett folynak az idei első nagy elite-bál előkészületei, amelyet a Pesti Izraelita Nőegylet ezévi december hónap 15-én rendez leányárvaháza javára a Vigadóban. A bálbizottság báró Weiss Alfonsné elnöklésével állandó permanenciában van. Meghívók és jegyek a bálbizottság irodájában (VII., Kertész-utca 36) kaphatók.

CHANUKAI SZINDARABOK ÉS MAGAN-SZÁMOK. Sass Irén: „*Makkabeusok*” című chanukai tárgyú szindarabja, valamint az „*Ósi dal*” c. ugyan-csak chanukai vonatkozású dramolettje úgy ifjúsági, mint felnőtt műkedvelői előadásokra rendkívül alkalmas irodalmi művek, melyek megrendelhetők az *Országos Egyetértés* kiadóhivatalában, Budapest VIII., Thék Endre-utca 20. A „*Makkabeusok*” előadási jogdíja: 5 pengő, az „*Ósi dal*” 10 pengő. A szindarabok elküldése a jogdíj előzetes beküldése, vagy utánvét mellett történik. Magánszámok jogdíja: 3 pengő.

MAYER FÜLÖP ELŐADASA PALESZTINARÓL. A „Mizrachi” szervezet vezető tagja, aki évek óta Palesztinában gyakorlatilag is dolgozik a Szentföld ujjáépítéséért, az idei ünnepeket Budapesten töltötte és az itteni „Ceiri Hamizrachi” felhasználta az alkalmat, hogy előadás tartására kérje fel. Mayer nagy hallgatóság előtt ismertette a palesztinai fejlődést, a héber nyelv térhódítását és a Mizrachi helyzetét. Előadását nagy létszámmal fogadták.

KERESZTÉNY-IZRAELITA EGYHAZ. „Christian Israelit Churoh”. Ilyen alakult Angliában. A hívei keresztény angolok, akik azt vallják, hogy Izrael elveszett tíz törzse nem más, mint az angol nép. Az angolok tehát tulajdonképpen Izrael egyenes leszármazottjai.

AZ IRAS címmel *Gárdos* Dezső új szemlélet indított, mely főképpen a zsidó karitatív munkának szenteli hasábjait. Az első két szám érdekes és változatos tartalommal jelent meg.

NEIGER נשי ÉTTERMEI

A magyar zsidóság találkozó helye.

Speciális ételek.

Figyelmes kiszolgálás.

Lakodalmak részére külön díszterem.

Polgári árak.

BUDAPEST, VI., TERÉZ-KÖRUT 4. SZ.

GYERMEK-ruhák, cipők

közismert olcsó árakon

SZÉKELY JENŐ-nél

Budapest,

IV., Petőfi Sándor (Koronaherceg) utca 9.

SEMMEERING

Pension Hirsch, Fürstenhof

felvesz gyermekeket kíséret nélkül.

Kérjen prospektust.

SIRKÖVEK

TELEFON: J. 359—61.

מצבה

PFEIFER ÉS HESZKY

KÖFARAGÓMESTEREK

BUDAPEST, X. KERÜLET, KOZMA UCCA 7.

UJTEMETŐ, VILLAMOS-MEGÁLLÓ.

Városi üzlet: VII. kerület, Károly király út 5.

ELŐADÁS PALESZTINÁRÓL. A Widder-fele palesztinai kirándulásnak egyik tagja, *Kuttner Miksa* labi tanító, Szukkoth ünnepén számolt be hitközsége tagjainak nyári zarándokútja tanulságairól. A jámbor, szép község apraja-nagyja ott volt iskolája nagy termében, ahol Kuttner másfél órás előadásban mutatta be úti naplója nyomán, mit látott, mit tapasztalt. Színes szavakkal vázolta a tengeri út érdekességeit, Egyiptom csodáit, de meleggé, megkapóvá vált a hangja, mikor palesztinai élményeire került a sor. Amint végigvezette a hallgatóságot a pezsdülő Tel-Aviv héber szótól hangos utcáin, a szerény külsejű, de öntudatos lelkű kolóniák fejlődő során, melyek a Sárón-völgyét, az Émek síkságát ma-holnap zsidó kertté fogják varázsolni, amint leírta azt a magyaroszidó vendégszeretetet, mely az erdélyiek-lakta Kfar-Gideonban várt rájuk, hogy végül Jeruzsálem romjainál és a Biblia egyéb szent helyeinél áldozzon a zsidó kegyelet és zsidó reménység oltáránál — valóban gyönyörű, felejthetetlen élményévé vált annak is, ki ott járt már az ősök földjén, annak is, ki csak oda vágyódott. Kuttner igaz zsidó szívvel, tanítói komolysággal és tradicionális vallásossággal szemlélte a Szentföldön történőket, kritikát is gyakorolt egy-némely jelenségeken, azonban megértvén sokat, sokat is megbocsátott . . . A nagy hatást kellett előadás hangulatát a pesti zsidó gimnázium jelenlevő tanára, dr. *Fürst Aladár* foglalta össze, abban a megállapításban, hogy a Szentföld, az Erec Izrael szeretete ott

Sirkövek Írókészletek Kapcsolótáblák

SCHIFFBLATT MÓR
BUDAPEST, VI., CSENGERY-U 41.
Telefon: Lipót 978-46.

POLGÁR KÁLMÁN ezüstárugyár

Budapest, VII., Kazinczy-utca 9.

Telefon: József 426-66.

Amerika legelső európai
tipusu könnyű autója.

Minden típus raktárról
azonnal szállítható

Sedan de Luxe
7960 P

Whippet

Ara nem áll arányban
értékével.

Nézzé meg és nem vesz
más kocsit.

Főlerakat:
Andrássy-út 34.

Telefon: Aut. 288-34.

A legnagyobb
garancia
tökéletesség
megbízhatóság
fokú megelégedés

HANGSZERPALOTA
VII. RÁKÓCZI-ÚT **60**

Áldozat:
Megterhelés:
Kockázat:

a legkisebb

Zongora Pianino Grammofon
Minden hangszer!

él, ott szunnyad a világ minden zsidó emberének lelkében, kiirthatatlanul, letagadhatatlanul, akármilyen nemzethez, politikai párthoz, vagy „felekezethez” tartozzék is különben, akármilyen állásfoglalást is hirdet nyíltan a Palesztina-kérdéssel szemben.

A „RATINOL”-ról az elismerőlevelek tömege nyilakozik dícsérően. A többek között ezt írja gróf Csekonics uradalma Enyingről: A „Ratinol” patkányirtó hatásával nagyon meg voltunk elégedve. — Ezt írja herceg Festetich Tasziló tisztartói hivatala Somogy-Berzence: „Ratinol” patkányirtószert jó sikerrel alkalmaztuk.

POLLÁK SAROLTA kozmetikus (Budapest VI., Andrássy-út 38. I. em., Párisi-Áruházszal szemben) értesíti a mélyen tisztelt hölgyközönséget, hogy legújabb prospektusát, mely világhírű „Miracle” szépítőszerei leírását tartalmazza, kívánságra díjtalanul küldi. A legmesszebbmenőbb felvilágosítással készséggel szolgál a kozmetika minden ágában személyesen is. (Béretrendszerű arcápolások. Esti kikészítések. 25 éves működés.)

HIRDETMÉNY. Ezzennel közhírré tesszük, hogy *Grosz Simon* baromfikereskedőtől (Hunyadi-téri vásáresarnok) a kóser árusítási jog megvonatott. Figyelemztetjük hittestvéreinket, hogy miután *Grosz Simon* elárusítóhelye ezentúl nem áll a főújszteleendő rabbiság felügyelete alatt, ennél fogva az általa forgalomba hozott baromfi kassusz-szemponthól nem megbízható.
Budapest, 1928 október 21.

A Pestli Izr. Hitközség előljárósága.

Minőségben, árban utólérhetetlen!

Atlasz-esíkos selyemnadrág, hibátlan, minden színben	P 2.98
Selyem melé nadrág, finom pasztell színek	3.60
Női nadrág, pamutból	1.35
Jéger-ing v. nadrág, a legfinomabb gyapjúból	9.50
Angol női harisnya, tartós	1.40
Angol női harisnya, kiváló finom	1.90
Magda női harisnya, törv. védett kiv. cernából	1.98
„Erika“ női harisnya, a legtartósabb flór. törv. védve	3.60
„Eveline“ mosóselyemharisnya, elismert jó minőség, a legújabb füstszínek	4.80
Ugyanez, kis szövési hibával	4.20

Finom kötöttárak nagy választékban.

Bőrkeztűk: kötött béléssel, fehér és sárga mosóból és szarvasbőr keztűk hatalmas választékban.

Angol kockás és esíkos gyapjúsálakban nagy választék.

HEILIG

harisnyaház

BUDAPEST, VII., KAZINCZY-UTCA 7.

Mellékutcában kevesebb a rezsi, kisebbek az árak!

Templomi himzések

készít művészies kivitelben
olcsó árak mellett

HERZ EMMA aranyhimző-műterme

Budapest, IV., Kossuth Lajos-utca 3. sz., I. emelet

Telefon: Aut. 856—23.

Pályázat.

A pesti izraelita hitközség előljárósága a Csáky-utcai templomban megüresedett

Kántori állásra

pályázatot hirdet. — Erre az állásra olyan 40 éven aluli kántorok pályázhatnak, akiknek kellemes iskolázott tenor vagy magas bariton hangjuk van, kellő zenei képzettséggel bírnak, a modern, valamint a tradicionális istentiszteleti liturgiai éneket ismerik és jó tóraolvasók. Pályázati kérvények a vallásos életre, eddigi működésre, valamint életkor és családi állapotra vonatkozó igazoló okmányok másolatával, valamint arcképpel fűlve 1937. évi december hó 15-ig a pesti izr. hitközség szertartási ügyosztályánál (VII., Sip-u. 12. II. 15) benyújtandók.

ARANYSZÖKE lesz, ha Eisner-féle Eau Radieuse-t használ, 1.60 pengő. Barna vagy fekete hajat nyer az Eisner-féle dió kivonattól, 1.60 pengő. Eisner-drogéria, Andrassy-út 37.

SIRKÖVEK

TELEFON:

J. 414—92

a legolcsóbb árban kaphatók

BOROS ÉS KOHN sirkőraktárában

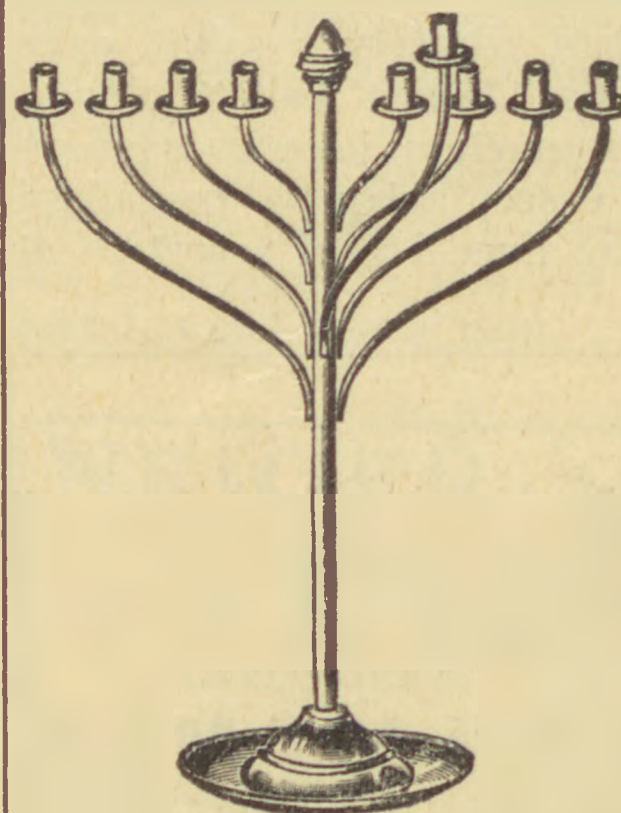
Budapest, VII., Károly-körút 17. Orczy-ház.

Fürdőszoba- és vízvezetékberendezéseket, épület- és bádógosmunkákat készít

WIESEL ADOLF

Budapest, VI., Vilmos-császár út 47. sz.

Telefon: Aut. 291—20.

Chanuka gyertya- tartók

(Menora)

egyszerű és diszes kivitelben, a legjutányosabb árakban kaphatók viszonteladóknak is.

SCHLÉSINGER JOS.

KÖNYVKERESKEDÉSÉBEN

BUDAPEST, VII., KIRÁLY-UTCA 1.

ספרים מלימים Héber és magyar Könyvek

az ország összes iskolái részére is kaphatók.

Héber könyveket legmagasabb árban vesz

MÜLLER könyvkereskedő, Laudon-utca 2

SIREMLÉKEK

bel- és külföldi márványokból

legolcsóbb árban, részletfizetésre is kaphatók

EICHBAUM MÓR SIRKŐGYÁROS

V., POZSONYI-UT 1—3.

Tervrajzok díjtalanul.

Telefon: Aut. 246—74

Ágyterítők, függönyök

LÖWY ARTUR kézimunkaüzleteiben

Budapest, VII., Király-utca 15. és V., Lipót-körút 25.

Teljes függönykészlet és felszerelés,

mely áll 1 fehér Stor-függönyből 150-250 cm, 1 színes művészfüggöny, 2 szárny, 1 drapéria, 1 tartósan rezelt függőnytartó rud teljes felszereléssel

17 pengő

INGYEN

BREHM ÁLLATOK VILÁGA

Mint eddig is klasszikus kiadványainkkal tettük, ezt az óriási művet is igen nagy példányszámban, ingyen osztjuk szét. Mindenki, aki 10 napon belül beküldi kiadónvatalunkba az alábbi szelvényt, ingyen megkapja **Brehm: Állatok Világa** teljes sorozatát **nagy lexikon alakban**, körülbelül 100 testes füzetben, mintegy 8000 oldalon. Ez a kiadás a legújabb, 1927-ben megjelent 4-ik, több mint 2000 fekete és színes képpel ellátott német kiadás alapján készült, melyet a legnagyobbnevű tudósok a tudomány legmodernebb színvonalára emeltek. Ezen kiadásunkban megjelenő

TELJES NAGY BREHM

modern magyar kiadása a leghiresebb magyar természettudósok, egyetemi tanárok és szakértők közreműködésével készül. Ez a klasszikus természetrajzi mű a természet minden barátjának kezében kimeríthetetlen forrása az okulásnak és a tanulságos szórakozásnak. A melegszívű kutató az életből merít az élet számára: leírja az állatokat, amelyek az emberek társai a földön, ellenségei vagy barátai és sorsuk az ember sorsával összefügg. **Színes, életteli és természethű képekben mutatja be Brehm ezt a hatalmas, különös és mindig érdekes világot.** Brehm írását mindenki csak feszült figyelemmel és érdeklődéssel követheti.

Ez a mű gyönyörű nyomásban, az általánosan ismert lexikonok formájában jelenik meg és csak a hirdetésért és csomagolásért kérünk minden hatalmas füzetünkért 25 fillérnyi megtérítést. Minden füzet külön is kapható. A szétküldés a beérkezés sorrendjében a tényleges portókötség megtérítése ellenében történik, avagy portómentesen vehetők át kiadónvatalunkban.

Minden nemű pénzküldemény egyelőre mellőzendő.

Jelen ajánlatunk csak azokra a szelvényekre vonatkozik, amelyek tíz napon belül beküldetnek:

Christensen és Társa

GUTENBERG

KÖNYVKIADÓVÁLLALAT

Budapest, IV., Váci ucca 17, félemelet.

Telefon: Aut. 874 66.

SZELVÉNY.

137

Átírott a **Nagy Brehm-et (az igazi Nagy Brehm-et)** a fenti feltételek szerint ingyen kívánja. Átvételi elismerést és szállítási értesítést kérek.

Név:

Lakhely:

Külföldi címek az illető állam nyelvén közlendők. — Feltétlenül jól olvasható aláírást kérünk

PATKÁNY. EGÉR. mezeiegyirtó „RATINOL”
Biztos hatású i tószér. Gyökeresen irt Más
állatra, emberre ártalmatlan. Prospektus
ingyen! Ratinol Laboratórium Budapest VII
Muranyi-u. 36. Romániában beszerezhető:
Ratinol Képviselet Arad Str. Grigorie
Alexandrescu 47.

Szörmebundák

készpénz áron kedvező feltételek mellett
Bodnár József képesített
szücs mesternél
Budapest, V., Nádor-utca 15. szám
Telefon: Aut. 212—79.
Átalakitást, javítást vállal.

Zongorát legolcsóbban
REMÉNYI NÉK
VI. Király-utca 58

V., Lipót-körút 4. sz. alatt orth. **צפ**
csemege- és füstölthús-áru üzletem

megnyílt, ahol mindenkor a legjobb minő-
ségű sajtok, vai, déligyümölcsök, cukorka-
és csokoládékülönlegességek, főzelék-
félék és elsőrangú friss baromfi állnak
rendelkezésre. Az árut kívánságra házhoz
szállítom. Alkalmi ünnepélyek rendezését leg-
olcsóbban vállalom. — Színház után hideg és
meleg büffet. Tel Aut. 288 31. **UNGÁR B.**

BUTOR

Hálósobák, ebédlők, uriszobák, szalonok.
előszoba-, konyhaberendezések
legolcsóbban.

Rubin Károly

Budapest, VII., Wesselényi-utca 47. szám.
Erzsébet-körút mellett

HÓCIPŐ legújabb divat szerint
legolcsóbban

Hó- és sárcipő-javítás

NEUMANN GÉZA

Budapest, VI., Nagymező-utca 50 és
VIII., Bérkocsis-utca 51.

ZSOLDOS

Előkészít polgári- és középiskolai
magánvizsgákra, érettségire.
Budapest, VII., Dohány-utca 84
Telefon: József 424—47.

Kuffler kóser étterem

VI., Vilmos császár-út 39. (Hajós-u. sarok)
Telefon: Lipót 900—57.
Elsőrendű házikoszt

Menü: ebéd P 1.80. vacsora P 1.50
(szárnyassal) tetszésszerűen választ-
ható. Jegyfüzetvételnél és társaságoknak 10%
engedmény. Házonkívül is.
Kívánatra az ételt házhoz szállítjuk.

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. PATAI JÓZSEF.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI., Révay-u. 14. 7037 Korvin Testvérek grafikai intézete Budapest

Felelős nyomdavezető: Polgár J

ארטם צפ

Vénus ételzsir

Snyders győri orth. főrabbi ur hehserével ellátva
és

Vénus ételolaj

kiváló minőségben minden fűszer-, csemege-
és élelmiszer-üzletben kapható.

Gyártja:

O L A J M Ű V E K R T.

Kohn Adolf és társa, Győr—Budapest
V., ZOLTÁN-UTCA 16.

Telefon: AUT. 208—22 és 257—68

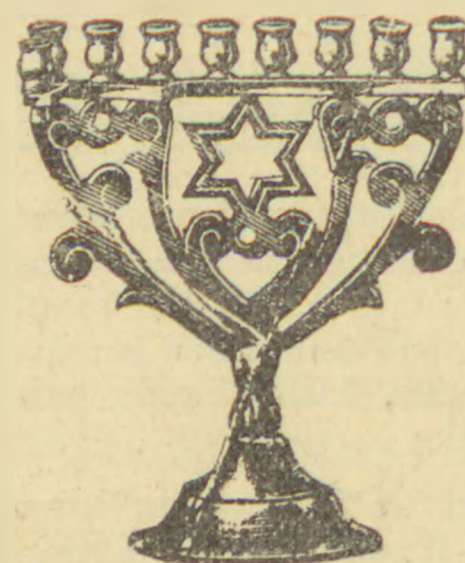

SIRKŐ

és építési anyag
Löwy-nél
Budán

Fő-utca 88 (saját ház)
TELEFON: AUT. 515—81.
Leszállított árban!

Fekete svéd gránitok nagy
választékban megérkeztek

**Gyertyatartók
Menorák**

sárgarézből gyárt
és gyári áron árusít

MIKA RÉZÁRUGYÁR

Budapest, VII., Kazinczy-utca 47.
Telefon: József 428—27.

